

В. Ф. Почепцов
В. А. Гавриш

УРОКИ ЛІДЕРСТВА

Черкаси, 2023

В. Ф. Почепцов
В. А. Гавриш

УРОКИ ЛІДЕРСТВА

Збірник

Черкаси, 2023

УДК 316.46
ББК 60.524

Почепцов Віктор Федорович

**Уроки лідерства / В. Ф. Почепцов, В. А. Гавриш/ – Черкаси,
2023. – 149 с.**

Ця книга – результат кропіткої праці, проробленої авторами, в якій зібрані найкращі поради для тих людей, що хочуть стати лідерами, активно впливати на своє життя та бути його господарем. Для цього необхідно мати відповідні якості та знання. Від нас залежить майбутнє суспільства, в якому більшість має стати лідерами, бо кожен буде нести відповідальність за свої дії, від цього буде залежати майбутнє для всіх.

© В. Ф. Почепцов, В. А. Гавриш, 2023

УДК 316.46
ББК 60.524

ISBN 978-966-920-511-7

ПЕРЕДМОВА

Людина влаштована так, що для повноцінного життя їй потрібно зовсім невелика кількість речей. Це свобода, здоров'я, матеріальний достаток та ще любов і сімейне щастя. Цього досить для більшості, але не для всіх. Зовсім для небагатьох ще потрібно вміти творити, мати свободу вибору, щоб розгадувати таємниці буття та відкривати для людей двері, що ведуть до істини. Такою людиною нам запам'ятався автор цієї книги - вчитель, історик і краєзнавець, що все своє життя присвятив вихованню, навчанню дітей, був прикладом та наставником для творчих, обдарованих особистостей. Таким Він нам запам'ятався біля дверей сільського музею, за якими таємниця історії **Віктор Федорович Почепцов (20.05.1949 – 20.04.2021)** – народився в м. Харцизьк, Донецької області. Батьки загинули, виховувався в Атинському дошкільному дитячому будинку, потім Лебединському дитячому будинку Сумської області. Закінчив школу в 1966 році, цього ж року вступив до Харківського державного університету на історичний факультет. 1968 року отримав травму лівої ноги під час роботи провідником, навчився ходити на протезі.

Педагогічну діяльність розпочав у 1969 р. в Юрченківській школі Харківської області, потім Шелестевській. У 1971 р. працював у Череповській школі Сумської області. У 1973 р. працював у Першотравневій школі Буринського району. З 1974 р. розпочав працювати у Домантівській школі Черкаської області і залишився у селі до кінця життя. З 1989 року завідувач краєзнавчого музею в с. Домантове. З 1996 року очолив Золотоніську районну організацію інвалідів. Брав участь у з'їздах і конгресах інвалідів в Києві, активний правозахисник. За роботу відзначений грамотами міністерства,

обласних та районних Рад, удостоєний звання лауреата в галузі краєзнавства.

Першу статтю «Михайлова гора» надрукував у 1974 році. Досліджував історію рідного краю, декілька разів перевидавав книгу «Домонтів». Для учнів підготував посібник «Вступ до історії України. 5 клас», «Права людини», «Наш край 18-21 ст.», «Історичний нарис. Золотоніщина», «Вчимося демократії», «Речі говорять». Біографічні нариси: «П. Ф. Батицький», «Генерал Вперед», «Провісник свободи». Окремим подіям присвятив книги «Спогади очевидців про голодомор на Черкащині», «Геноцид», «В пам'ять 1812 року», «Поміщики Золотоніського повіту в 60-90-х роках XIX ст.», «Школі - 50», «Визвольний рух на Черкащині на початку XX ст.», «Визвольний рух на Черкащині в роки Другої світової війни», «Вибір», «Крізь призму часу». Книги видавав власним коштом, автор понад 100 публікацій краєзнавчої тематики.

Ця книга останній здобуток автора, можливо підсумок всієї роботи, є порадицею для усіх нас у будь-яких обставинах у житті.

В другій частині книги подано статтю В. А. Гавриша, в якій розглянуто економічне лідерство та його філософські, релігійні, математично-економічні та особистісні аспекти. Автор вважає, що розвиток економіки та добробут в країні напряму залежить від наявності в суспільстві лідерства.

В. А. Гавриш, 2023 р.

В. Ф. Почепцов

УРОКИ ЛІДЕРСТВА

1

Здається немає нічого простішого, ніж стати лідером. Хочеш бути - стань ним. Для цього потрібно добитися добрих результатів. Пітер Друкер [1] пропонує почати з самооцінки. Метод самооцінки - це прості питання, які треба собі поставити. Перше питання - в чому ваша місія? Лікар - лікувати, вчитель - навчати, батьки - виховувати. Всі разом вчасно і якісно робити свою справу. Проте всі наші досягнення з часом старіють і ми можемо перетворитися в ретрограда, що ностальгує за минулим. Країна вже стомилася від зведення рахунків з минулим. Минуле жорстока річ. Тягар минулого не повинен переноситися на молоде покоління, новий час. Лідер повинен виходити з реалій сьогодення, а не сторінок історії тому, що такий підхід може завести в глухий кут. Пам'ять повинна залишатися пам'яттю, вона не повинна відштовхувати людей. Важливе прагнення бачити майбутнє, підтримувати відданість, бути вірним місії. Самопізнання - це мужня подорож в глибину самого себе, що дає лідеру енергію і сміливість для зростання.

Друге питання - хто наш клієнт? Третє - що цінить клієнт? Четверте - які результати? П'яте - який план? Друкер розглядає та аналізує різні методи оцінки позиції лідера з точки зору розвитку взаємовідносин його з клієнтом. Це може бути корисним нам для того, щоб оцінити самого себе, визначити своє місце в житті, стати більш успішним [1].

2

Бажання, щоб стало дійсністю, потрібно починати з нуля. Чаша пуста, а голова готова до наповнення. Бережи свої передбачення і мрії. Ким ти хочеш бути? Пан своєї долі, друг своєї долі, слуга своєї совісті? Тримай рот на замку. Не похваляйся успіхами. Ніколи і нікому не говори про серйозні плани голосно. Для цього в тебе один слухач і порадник – Ангел-охоронець. Успіх створюється самою людиною, що вміє брати, вкладати і отримувати результат. Більше чому? Не думай про винагороду, так швидше досягнеш мети. Не думай про те, чому багато тратиш, а думай, чому так мало заробляєш. Не економ на техніці і технологіях. Ми не такі багаті, щоб купувати копійчаний непотріб! Віддаючи, ти починаєш отримувати. Якість керівництва залежить від команди. Хочеш бути на коні, треба працювати на випередження. З'явилася проблема - вирішуй її негайно, не відкладай на потім. Зупинишся на мить – втратиш роки! Ви хочете йти швидко – йдіть самі! Хочете йти далеко – йдіть разом! Дружи з рівним, а не з вищим. Частіше бувай вдома. В нещасті і радості це пристань твоя.

3

Враховуй інтереси людей. Розвиваючи можливості закладені в людині - знай, що всі люди народжуються геніями. Треба добре знати людей і бути ввічливим. Видатний аграрій Д. О. Лисун [2] одного разу був на нараді, перевіряли, хто прийшов. Називали: «Кабан», «Лисиця», «Тхір». Спитав, – «А люди є?». Намагався все вмістити в своїй голові завдяки феноменальній пам'яті, йому це довго вдавалося. Тримав в голові дані про 12 тисяч га об'єднаних колгоспів, 14 сіл і 20 підприємств. Не довіряв штучному інтелекту – обчислювальній техніці, телефонам. Він усно множив тризначні цифри, потім

перейшов на калькулятор. Почалися головні болі, звертався в лікарню. Порятунком було, коли розпластавшись на підлозі декілька годин міг полежати. Від навантажень на мозок і від зовнішніх проблем швидко осунувся, побілів [2].

4

Керувати можна, доки не побачиш, що став попелом, що гасить вогонь. Справа не повинна страждати через власні амбіції. Намагайся невдачу зробити шляхом до перемоги. Криза існує лише в мізках тих, хто не здатний ефективно, по-сучасному працювати. Уникай двох речей шкідливих для серця: підніматися вгору по трупах людей, зраджених тобою, і штовхати їх вниз. Не треба нікого скидати з гори. Сам піднімайся вгору, якщо хочеш там бути. Ті, що раз на гору зійшли, нехай там і залишаються, якщо можуть і хочуть. Високі місця ще більше підвищують гідного і показують нікчемність нікчемного. Примножуйте свої бажання. Не витискуйте з каменю воду. Живіть легко, з радістю. День зустрічайте з усмішкою, а вечір – прогулянкою. Уникай говорити про свої перемоги. Всі біди і нещастя виходять від людей, що живуть нижче своїх здібностей («прилипал»). Успіх не в тому – скільки влади, а яким людям її дано.

5

Благодійність повинна бути завернута в гідність. Співчуття інколи вбиває людину, не допомагає, а принижує. Хороше бажання можна проявити на ринку. Купити у нужденного річ, може і не потрібну вам, притому подякувати йому. Важливо підтримати ініціативу самостійно заробити, а не ставити його в ряд прохачів. Ви багатий - побалуйте себе! «Існує велика різниця між тим, що бути людиною, і – людяним» (Стів Джобс). Не хитруй з усього мати користь, а опікуйся, щоб самому бути

корисним. Лоза, що не родить – скоро всихає. Почату справу завжди завершуй, хоч і не буде з того очікуваної подяки. Хто має волю, той має долю. Хочеш бути щасливим – будь ним. Виховуй волю розуму і спокій душі. Будь, як вода і дерево, що живе доки гнеться. Будь гнучким, м'яким тілом і душею. Будь м'яким, щоб не зломитися. Будь твердим, щоб не зігнутихся. Зустрів людину – порадує її, бодай теплим поглядом, і сам зігрієхся. Не йди проти течії – краще перечекати. Хто йде проти обставин, робитьхся рабом їх, хто скоряєтьхся, стає їх паном. Будь обережним в бажаннях. Боги зазидують щастю людей. Не стримуй себе, якщо доля посилає нову справу, нову дорогу. Йдіть завжди вперед. Відкрий серце Духові – і він допоможе і підкаже як молитися, як чинити, як вийти з біди, перемогти обставини. Бо, як мовить святий Павло: «Коли за нас Бог, то хто проти нас».

6

Не будь повільним ні в роботі, ні в думках. Мудрі люди кажуть, що рішення треба приймати не пізніше, ніж на сьомому подиху, інакше воно на шкоду. Ніколи не думай, що ти досяг успіху. Смирено йди за ним до кінця, але рухайся зі смыслом. Перемагай не інших, а себе. Ви можете наповнити щастям кожний день. Яким хочете себе бачити, таким і уявляйте. Що посієш, те й пожнеш. Не завжди вдаєтьхся знати, що випаде нам пожинати, але зерна для посіву можемо добирати щодня. Сійте в душі своїй зерна світлих і добрих думок, вони проростуть бажаним жнивом. Що хочеш мати, про те й думай. Тверда думка, як смола, затвердіє в янтар. Щодня ранком роби зарядку. Закінчуй вправою, в якій уявляєш сонце в синьому небі, голуба, що летить в просторі. Можливо і себе. За часовою стрілкою оберніть зверху великого пальця і скажіть собі - «Здоровий. Спокійний. Люблю життя. Готовий до всього».

7

Є три згубні бажання – пити хтозна що, спати аби з ким, читати абищо. Всім хочеться піти туди, де вже були. Наприклад, назад в СРСР! Вивчай закони лідерства, щоб не стати ледарем. Втеча від шлюбу – відмова від майбутнього. Згадайте Обломова! Лінива людина стає жертвою алкоголю, наркотиків, ліків. Трудоголік чахне, худне без роботи. Ледар, попрацювавши декілька тижнів, опиняється в стані прострації, він чахне, худне, впадає в депресію. Лінь заразна, тікайте від ледаря. Погані бажання спустошують душу. Франсуаза Саган так про це пише: «І ось вона душа, якщо ми збережемо її, одного разу стане перед нами, задихаючись, просячи про милість і покрита синяками. Судячи з усього, синяки ці ми отримали по заслугі».

8

Закон загублених намірів. Чим більше доводиться чекати втілення нової ідеї чи стратегії, тим менш залишається бажання і прагнення до них. В дитинстві є тридцять смакових якостей, в дорослого їх сім. Коли довго збираєшся, то вже не маєш сил здійснити їх. А. Лінкольн в молодості працював лісорубом. Його афоризм – «Треба шість годин точити сокиру, щоб дві години рубати дерево». Археолог Генріх Шліман прочитав поему Гомера і здійснив мрію – відшукав стародавню Трою. Олексій Рубан, лікар, вийшов на пенсію, побудував сінний лежак. Над ним напис - «Знаєш - треба зробити. Поспішаєш - зупинись, відпочинь, подумай - все буде добре!». Потрібно щоденно йти до мети. В хоробрості геній, влада. Здоровий глузд, перш за все. Якось наглядч маяка роздав керосин. Маяк не світив - загинули кораблі і люди. Недолік порядності, характеру, цілісності вбиває наміри. Зображення не співпадає зі звуком. Зрада, коли словом зраджуємо, голос

свого серця. Не треба боятися хвороб. Страх попереджає нас. Це не кара за гріхи, а спосіб вилікувати гріховне, очиститися, оновитися. Не треба боятися болю і боротися з ним. Святі вважали біль за дар. Треба відкрито сприйняти його, пізнати його природу. Зрозуміти, що природа хоче сказати нам через цей біль. Спробуй максимально розслабити хворе місце. Постав долоні над ним і відчуєш тепло. Це заспокоїть вас. Внутрішнім зором глянете в біль, щоб дослухатися його голосу. Тоді хвороба сама розкриє свої причини і покаже способи їх подолання, і ти станеш сильним. Страждання в тому, що життя, зруйноване переляком, робить людину мовчазною, обережною, до всіх підозрілою і з всіма, навіть з дітьми, однаково холодною.

9

Білл Гейтс панічно боявся за свій бізнес. Він працював по 18 годин в день і створив компанію. Правда, річ ситуативна і суб'єктивна. Проблема підтвердження лежить в основі всіх конфліктів. Спостерігаючи проблему, кожний бачить своє, у всіх різні історії. Ви бачите лише приклади, що підтверджують вашу правоту і не бачите інше. Джордж Сорос, роблячи ставку, оцінює всі недоліки. Істоти під назвою «підтверджувальний доказ» в природі не існує. Дивись на світ, не чекаючи від нього схвалення. «Ми народжуємося з розумовими механізмами, які спонукають до вибіркового схвалення досвіду. В одному випадку ми спираємося на індукцію, в інших залишаємося скептиками» (Насім Талеб. «Чорний лебідь»).

10

Біль стає правдою для людини, що втратила нитку життя. Бере до себе не для того, щоб ви робили що-небудь, а тільки для того, щоб служили, прямо в очі дивилися, мучилися. Поступово забирає всі рухи. Потрібен вчинок,

щоб відступив біль. Відступить, коли писатимете книгу чи знайдете хобі. Нові ідеї створюють нову реальність, перед якою відступають біль, кошмари, демони, що рвуться у вашу свідомість.

11

Що б не трапалося, звіряйте вчинки з принципами: чесність, праця, терпіння, послідовність, лояльність, сміливість, скромність, милосердя. Без принципів люди не витримують життєвих потрясінь. Не розраховуй, що інші стануть тим, чим ти не бажаєш стати сам. Вір, що весь світ прислухається до життя і думок, ідеалу до якого прагнемо. Ідеал, тільки тоді ідеал, коли здійснення його можливо тільки в ідеї, в думці, коли він тільки в безкінечності і така можливість наближення до нього. Ремесло не є ідеалом. Не похваляйся своїм хистом і не жертвуй усім ради ремесла. Коли б ідеал не тільки міг бути досягнутий, то ми могли б уявити його здійснення, він би перестав бути ідеалом. Такий ідеал Христа – встановлення царства Бога на землі. Такий ідеал, передбачений ще пророками про те, що наступить час, коли всі люди будуть навчені Богом, перекують мечі на рала, списи на серпи, лев буде лежати з ягням, і коли всі будуть з'єднані любов'ю, житимуть в простоті. Перша наука посту – не їсти ближнього, не принижувати.

Піст це вияв любові до Бога. Будь завжди в такому стані, щоб Богу не було соромно навідатися до тебе. До людей будь рівно добрий і уважний. Кожен з них чогось навчить. Не роби з людей собі ні ворогів, ні друзів. Тоді не матимеш з ними клопоту. Жити треба в любові. Стан любові – найкраща молитва. Той, хто перебуває в стані любові, не знає страху. Весь зміст людського життя в русі в напрямку до ідеалу, і тому прагнення цноти, як умови цього ідеалу, не виключає можливості життя. Відсутність цього християнського ідеалу знищило б рух вперед (Лев Толстой).

Виривай бур'ян, відстоюй якість, навіть якщо натовп доводить, що ти хочеш позбавити їх їжі; якщо збився з шляху не звинувачуй коня, а дорогу і зупинись, щоб вибрати правильний шлях. Виховуй для цього волю розуму і спокій душі. Це основа щастя! Коли прикро на душі, треба багато ходити, бажано біля води. Вода понесе твою журу. Найкращі ліки для тіла і душі – піст, молитва, корисна робота для рук. Безнастанно вирівнюй свою душу внутрішнім спокоєм, гарним настроєм, добрим помислом, порядністю стосунків, гідними справами і звичайно молитвою чи духовними роздумами. Що б не трапалося поганого з вами – треба думати. Допоможе і книга Телеба «Чорний лебідь». Ця книга про суттєві індивідуальні й колективні епістемологічні обмеження психологічного (гордия й упередженість) і філософського (математичного) характеру. Знайдете деякі поради для особистого життя, перевагу надавайте знанням, що здобуті емпіричним шляхом, а не з авторитетів. Не вважайте кислим той виноград, до якого не дістанеш.

12

Самостійно обирайте критерій, щоб стати господарем життя. Виходьте самі з гри. Для цього треба мати гідність, самодостатність, хребет. Небезпека вам загрожує тоді, коли ви дозволяєте себе контролювати. Що сам робиш – те і контролюєш. Розумніше йти на ризик, який можеш прорахувати, ніж прораховувати потім ризик в який вліз. Не ходіть в четвертий квадрат – не створюйте небезпечних ситуацій.

Не давайте премії тому, хто хоче в очікуванні її керувати атомною електростанцією. Так, встановлювали терміни пуску реакторів члени Політбюро КПРС, що уявлення не мали про ядерну енергетику. Чорнобиль - наука! Від вчителя вимагалось знати не предмет, а як його

викладати! В Радянському Союзі професійні вчителі і професійні менеджери розучилися викладати і керувати заводами. Все по інструкції зверху. (Майкл Флінн, «В стране слепых») [3]. По іншому чинили справжні лідери в освіті. Олександр Бохан – директор року організував колектив вчителів навколо проблеми безкоштовного харчування дітей [4]. Колгосп виділив 10 га землі. Учні в ході змагання показали хороші результати роботи на ділянках. Багато використали досвід і стали успішними підприємцями. Кошти отримані за реалізацію врожаю, пішли на допомогу дітям з малозабезпечених сімей, організацію екскурсій. Учні вже 15 років випускають газету «Шкільні обрії», яку розносили односельчанам (зараз вона випускається в електронному вигляді). Спонсорами були місцеві підприємці. Багато зусиль було покладено на приведення 100-річної будівлі школи до нових вимог освіти. Газифіковано приміщення, замінені вікна, освітлення, дизайн школи, теплиця, гараж, технічне обладнання кабінетів. Разом з колективом посадили парк, що зараз носить його ім'я. Десятки учнів невеличкої школи стали переможцями всеукраїнських і міжнародних олімпіад. За досвідом їздили з м. Буринь в с. Сахнівку до Захаренка на Павлоградщину Сухомлинського, багато інших шкіл [4].

Інші ж керівники відправляли гроші на субвенції в райони, з них отримували незаслужені премії. В розкраданні зацікавлені й державні чиновники, що мають невелику платню. Тому, «відкати» їх стихія. Двом економістам дали Нобелівську премію, хоча їх теорія підвела економіку під кризу 2008 року. Банкам немає потреби вкладати у виробництво. Вони заробляють на цінних паперах. На відміну від них фонди та інвестиційні компанії, що користуються кредитами банку програють, а банк ніколи. Він отримує свої відсотки. Чи можна їх

поставити на місце? Ні. Це той квадрат, з якого немає виходу, скільки не створюй контролюючих органів випадковість, невизначеність штовхає в прірву.

13

Краще відкласти справи не продумавши очікувані результати – хороші чи погані. Як знати, що краще? Той, хто нас відволікає, збільшує ризик появи «чорних лебедів». З невизначеності роблять товар, згадайте, як вам «втюхують» непотрібне. Щоб уберегтися від «чорних лебедів» треба мислити широко і нестабільно. Стабільності немає, є рух. Так і лохом не станеш і зрозумієш, що робити. Річ не в тому як думати, а в тому - як контролювати знання. Дій і побачиш, чого воно варте. Не біжіть за поїздом! Не кидайте бісер перед свинями. Не робіть вигляд сили – Моська гавкає на слона, мабуть вона сильна.

В житті відмінники в школі часто потрапляють в життєві скрути. Втягнуті в ігрову оману випадковостей і невизначеностей, вони не можуть спрогнозувати їх лабіринт. У випадку зустрічі з галасливою мавпою дивись, хто саме говорить, а не те, що говорить. В думках, можеш кинути їй щура за комір. Сміх витирає в пам'яті образи і те, що вам наплели.

14

Історія вчить те, що вона нічого не вчить. Епілогізм – відмова від наративної історії, від нашвидку збудованих теорій і узагальнень. Перше діло - накопичення фактів без конструювання причинно-наслідкових зв'язків. Наративна дисципліна підганяє до минулого переконливу й правильну дисципліну. Приклади: радянська міфологія, геббельсівська пропаганда – чим брехливіша інформація тим вірогідніша; путінська історія повернення минулого. Протилежна експериментальна історія доводить

оманливість наративів. Люди завжди заручники вигаданих історій і авантюр. Душа людська крихка і взагалі, людина дуже крихка. Це слід завжди пам'ятати, коли одне чекаєш від людей, а дістаєш інше. Коли хочеться їх судити, коли не бачиш від них вдячності; коли сам себе не розумієш, боїшся своєї слабкості. Але такі ми є в Господа і такими він приймає нас. Дні подяки і поминання завжди дають можливість подумати про це.

15

Як чинити, щоб перейти до того, яким бути?

Велич в тому, щоб стати тим, чим ми здаємося. Коли дозволяєш різкість з підлеглими, вони будуть ображати інших. В своє виправдання, показуючи пальцем вгору, виправдовують свій вчинок, – «Ви б почули, що мені говорили там!» Коли говориш неправду, ти дозволяєш це робити іншим. Спізнюючись на нараду, ти погоджуєшся з тим, що вона не потрібна. Зміни передовіряються усвідомленням. Старі образи часто не відпускають. Не соромся підняти сміття і кинути в корзину. Малі справи ведуть до великих результатів. Коли приходять мрії і кошмари, то справишся з кошмарами завдяки своїм мріям. Відкладаючи на потім, втрачаєш зібраність. Лоск і підлість швидко це використовують. Щоб молодість знала, а старість могла управляй розумом, керуй серцем. Коли учень готовий – приходить і вчитель. Складно тому, що ми боїмося. Заробляючи на життя, не забудь про саме життя. Йдучи вгору, підкорюємо не гору, а себе. Треба слухати, щоб розуміти. Хочеш – буде!

16

Секрет прекрасних взаємовідносин: тримати слово, активно слухати один одного, співпереживати, говорити правду. Слово не горобець, випустиш, не піймаєш. «Слово

сказане в слух, вже неправда. Правда, сказана в слух – брехня» (Ф. Ніцше). Вибір між правдою і силою не визнає людські цінності, що дають можливість регулювати відношення сильних людей і слабких. Сам світовий порядок під ударом, як перед Першою світовою війною, коли конфлікт в маленькій Сербії став її початком. Вдруге – коли Німеччина, СРСР, Японія, Італія вступили в боротьбу за світове панування. В країнах Росія, Німеччина, Франція, Польща, Угорщина, Туреччина, США виборці вітають авторитаризм і політику «залізної руки». Лідер країн ЄС – Англія своїм виходом з ЕС ставить торговий протекціонізм вище інтеграції. Президент США Трамп, опираючись на виборців, що віддали йому голос за націоналізм і протекціоністську зовнішню політику в дусі «Америка вище всього», відмовлявся від ідей лібералізму (свободи), що немов необхідно для підтримання світового порядку. Потрібно знайти розумні, справедливі засоби захисту до того, як ми втратимо світ, відступивши перед штучним інтелектом.

Вчинивши неправильно, ти зміцнюєш звичку робити погано. Кожному важливо мати свій голос і не менш важливо, щоб до голосу прислуховувались. Треба слухати, щоб розуміти. Запам'ятати ім'я співрозмовника. Всі люблять, коли їх називають по імені. Говориш – дивись в очі, і ніколи з іншої кімнати. Будь відкритим. Коли дивишся в очі – це обеззброює навіть звірів, не те що людей. Весь світ дізнався про Україну, коли проти насильства і авторитаризму режиму Януковича виступили мирні люди, за загальнолюдські цінності – за честь і гідність, проти приниження і тиску, за правду і справедливість. Хочеться жити в країні, за яку не соромно, де поняття свободи не звучить фальшиво, де воно звучить природно. Ми навчились нести особисту відповідальність за популізм і корупцію, злочинність

влади. Ідея свободи, правди і гідності може розчарувати лише того, хто в них немає потреби і готовий їх висміяти.

Думка не приходиться швидко людині на смартфон. Тому, хто весь час пише повідомлення, йому важко зупинитись подумати в тиші і спокої. У тиху годину сідай у самоті і споглядай світ природи, намагаючись розчинитись у ньому. Серце налетіть на спокоем. Зараз людина не може зупинитися. Найбільші і найрадісніші перемоги – над собою. Камінь, що котиться – мохом не поростає. Немає часу для мовчання, для заспокоєння, для душевної бесіди з собою. Це не дають робити масові засоби інформації. Діти в гостях не спілкуються один з одним, а пишуть повідомлення через електронні засоби. Втрачаємо момент навчити культурі спілкування. Ми підганяємо себе, і час навчилися доганяти, але розучились чекати, терпіти. Важливо навчитися і вміти чекати і тоді, переможете все.

Навіть, якщо нічого вже не чекаєте доброго, все одно – чекайте. Не просто сидіть і лежить, а чекайте, і навіть, коли відходите. Чекати до прощального подиху. Розучились їсти насолоджуючись. Їжа – це ліки. Порушення правил прийняття їжі – неприємні розмови, поспішність, дисбаланс, все це веде до пігулок. Повертаємося до повільного руху. Неспішність приємна, задоволення вище прибутку, людина важливіше роботи. Все повільне – зрозуміле. Єдина мета уповільнення – отримати втрачені якості. Відома істина – краще менш та краще. Краще усвідомлено одну хвилину, чім двадцять годин наспіх. Поспішай повільно. Все повільне – усвідомлене. Ми розуміємо, куди це веде, і чи потрібно мені це взагалі. Питання часу перетворюється в питання змісту життя, осмислення минулого і сучасності. На повістці дня – не як більше втиснути в життя палаців, літаків, а як прожити якісно, без купюр.

17

Не виховуйте в своїх дітях бажання бути багатим. Виховуйте їх так, щоб вони прагнули бути щасливими. Ніколи не бийте дітей і не кричіть на них, інакше з них виростуть раби. Нерідко батьки в сліпій любові і страху за майбутнє свого чада так виправляють, вирівнюють поведінку дитини, що це їй не підносить, а пригнічує. Якщо змалку пригинати дитину незмірним тягарем опіки, то виросте вона, як криве дерево. Дрижи над дитячою колискою, але не здвигай її на марно. Тоді, вони будуть знати ціну речей, загальнолюдські цінності. Все повільне – життєво необхідне. Людина - окрема екосистема. Кожному треба час для активності, відновлення від стресу. Люди вже в 40 років страждають від інфарктів, інсульту. Треба пізнавати дух часу, щоб не відставати від нього, але при цьому треба жити моментом. "Не роками життя рахуй, а хвилиною щастя" (І. Тимковський). Будьте вірні одній меті, моменту. Живіть однією думкою в один момент.

18

Не треба робити нічого іншого, тоді не буде другорядних справ, переживань і невдач. Коли складеться ритм життя, тоді можна визначити рух і спокій у стані пізнання. Для життя у тихій радості треба вміти жити в часі. Резерв – тільки дві години користуватися електронними засобами, більше шкідливо для здоров'я. Це веде до хвороби. Після сидіння з телефоном, комп'ютером робити вправи для шиї і хребта. Скорочувати кількість запланованих справ. Учитися говорити на всі питання твердо - «так» чи «ні». Не сперечатися, не нав'язувати свою думку, нехай це роблять дурні. Слухай людей – і все, що треба, почувеш. Сам чогось не можеш зрозуміти – розкажи це іншому, і побачиш, що розуміння прийде. Бо тільки те твоє, що дістав ти сьогодні, в цю мить. Живи власною

головою, але правду і мудрість здобудеш лише в розмовах і міркуваннях з іншими людьми. Той, хто слухає має вісім вух. Той, хто спостерігає збоку, має вісім очей. На все май свій погляд, свою думку.

19

Світ є таким, яким ти його бачиш, а не таким, як бачать сусіди і показує телевізор. Вір своїм очам і своєму розуму. Нехай не бентежать твоєї душі і не плутають твоїх кроків чужі погляди. Не важливе забувай. Говори завжди правду, і пам'ять твоя буде не втомливою, світлою. Регулою життєвських турботи, що виснажують, розвантажуй себе. Не бійся труднощів. Боятися нічого не треба, бо лякає нас більше страх, а не те, від чого він виникає. Не такий страшний чорт, як його малюють. Ви повинні сказати собі, що час належить вам. І ніхто, якщо ви хочете, ніхто не відбере і не вкраде його – ні телевізор, ні горілка, ні пусті теревені. Працюємо для того, щоб відпочивати, відпочиваємо для того, щоб працювати.

20

Наповнювати треба себе знаннями. Вчитися треба все життя. Творець підтримує тих, хто творить. Небо любить тих, хто дарує життя і його підтримує. Не марнуй час на славу і її збереження, бо прославляючи себе, втрачаєш себе. Міняється країна, міняється життя. Темп прийняття рішень різний. Учні перестають слухати. У тих, хто не вміє самостійно вчитися, будуть проблеми. Доки, ще немає для кожного цифрового Аристотеля в якості наставника, персоналізованого навчання. Учень сам повинен вибирати, що він буде вивчати. Він повинен сам відповідати за свій вибір, а не давати йому цукерку за оцінки інших. Людина повинна бути готовою до зміни професії, уміти спілкуватися, обмінюватися думками, управляти конфліктами, думати в синергії, повній

невизначеності і вириватися з корпоративного рабства, вийти з нашійника, в якому ви сидите, звикаючи до «гарантованого» майбутнього.

21

Треба мати свою раду директорів з людей, що на одну ступінь вище. Ці люди можуть підказати як міняти життєвий план, кар'єрні стратегії. Вони дадуть жорсткий зворотній зв'язок, що вам треба змінити в собі, покращити. Підвищувати темп. Повільність – горе! При слабій напрузі - 100 слів замість 500 на хвилину свідомість відволікається. Активне слухання знижує тиск, нормалізує сердечний ритм, дає внутрішній спокій. Підтримати, підсумувати і говорити своїми словами думку, – «Якщо я вас правильно зрозумів, то ви говорили про те, що...».

22

Співпереживання – людинолюбство (ввічливість - зброя королів, турбота, повага, такт). Людяність – це коли служиш опорою іншим і сам її маєш, ставиш себе на місце інших і враховуєш у першу чергу їх інтереси, допомагаєш людям досягти успіху і сам досягаєш. Людяність і приязнь не завжди дають багатство, зате дають насолоду, що миліша за багатство. Не боятися коритися тому, хто близький тобі, і він стане опорою тобі. Бути людяним – не означає всіх любити. Можна зневажати деяких людей, але залишатися з ними людяним - треба. Не для них – для себе. В цьому твоя чистота. Людяний не турбується. Не соромно двічі поклонитися добрій людині. Уникай нікчемних, але не принижуй їх. Не йди слідом за поганими і не наближайся дуже до хороших людей. Стався до людей так, як немов вони вже стали такими, яким їм належить стати. Ніякого диктаторства. Диктаторський стиль приводить до двох результатів - страх чи протест.

Для чого у людини два вуха і один рот? Це для того, щоб слухати в два рази більше, ніж ми говоримо. В Біблії сказано: «Спочатку було слово. Слово було Бог». Мова, повинна бути проста, без прикрас. Слово Макаренко міг передати 80 відтінками. «50 способів сказати «так» і 50 способів сказати «ні», і тільки один спосіб написати». (Б. Шоу). Фальш у мові не налаштовує на віру. Убога, неяскрава мова своїм занудством не притягує слухача. Працюйте над вашим голосом і зовнішністю. Важлива дикція. Якщо каша в роті, уповільнюйте свою мову. Звикайте до свого голосу, коли виступаєте по радіо чи телебаченню, відпрацюйте оптимальний темп розмови, при якому ви тримаєтесь природно і відчуваєте себе комфортно. Мова здатна лічити душу, глибоко входити в наше ество. Співпереживання, щирість, красномовство ведуть до успіху. Під час спілкування не переступай міру. Манера говорити може бентежити. Уникайте фамільярності. Пізнайте аудиторію. Не улестіть, інколи треба і проти шерсті з переконливими аргументами. Стислість – сестра таланту. Приклад – Кеннеді сказав: «Співвітчизники! Не запитуйте, що може зробити для вас країна, - запитайте краще, що можете зробити ви». Черчіль виступав дві хвилини: «Ніколи не поступайтеся – ніколи, ніколи, – ні в чому, великому чи малому, великому чи дрібному – ніколи не поступайтеся нічому, крім доказів честі та здорового глузду». Вибирати треба і погоду. Генрі Вільям Гаррісон 4 березня 1841 року проголошував свою інавгураційну промову на морозі протягом двох годин. Багатослів'я згубило його. Захворів пневмонією і помер через кілька місяців. Говорити треба просто. справа буде успішною, коли вона в радість.

Уникайте поганих думок і своїх ворогів. У вас все вийде. Не сумуйте, коли помилилися. В світі мільярди людей ніколи про це не дізнаються. Не дивлячись на всі

винаходи і технології, способи досягнення успіху не змінилися. Принципи правильного ведення розмови: уміння встановити контакт із співрозмовником, відкритість, захопленість і бажання вислухати іншого, гарна підготовка, знання аудиторії, доступність забезпечать вам успіх. Розмова – великий винахід людства.

23

Винагороджуй постійно, відмічай заслуги.

Більшість людей кожний день йдуть спати голодними. Життя часто псує людську вдачу, але не псує людину. А наше недосконале око бачить її злою, недоброю і навпаки, бо людина зла хвилину, а добра – день. Не суди, бо немає справедливого суду. Не просівай добро і зло. Коли ми не відповідаємо злом на зло, тоді зло захищається і припиняється. Якщо хочеш виправити близьку тобі людину, ніколи не сором її. Навпаки хвали її кращі риси, підбадьоруй. У приязній бесіді розкажи про свої недоліки, не торкаючись її, але так, щоб думка про них прийшла їй в голову. Цю думку навіюй поступово, щоб вона просочувалася в неї, як вода. Покажи, хоча б на краплинку, визнання їх заслуг, оцінку внеску і зусиль в роботі. Частіше треба дивитися на зелену траву, на річку, на гарних жінок. Не відмовляйся від спілкування з жінками ні в якому віці, це продовжить твій вік і сповнить його теплом. Багато людей надягають маску байдужості, щоб захистити своє особисте життя. Щоб направити сили на справу, треба не жаліти винагород і визнання. Пам'ятай – ти завжди отримаєш більше, ніж віддаєш в нагороду. Атмосфера стимулювання забезпечить бажаний успіх. Стримуючі фактори творчого пошуку – інструкції, форма одягу, контроль. В таких умовах люди відчують, що їх пошук може нашкодити їх кар'єрі і бояться змін. Без ризику не відкрити нового. Людей, які бояться його, ще і

звинуватять у відсутності творчого підходу. Ризик буває смертельний, інколи прагматичний – потрібний, із страху втратити.

24

Невдача невідділима від успіху. Невдачі – це замасковані успіхи. Потрібна терпимість до невдач, заохочуйте на пошук - «Ви просто молодець! Знімаю перед вами шляпу! Продовжуйте так працювати! Я люблю Вас!». Любити – висока оцінка професійних досягнень. Стримуй гнів в мить злості – і ти уникнеш ста днів горя. Не засуджуй, а розумій, не повчай, а навчай, коли маєш чому. Треба кріпити душу – ти знаєш, ти зможеш. Розгадай код тих, ким ти керуєш. Віднайди те, що дістає їх. Щоб тебе більше всього порадувало? Вибрати те, в чому людина хотіла б бути підтримана. Порадьте, коли просять поради. Не змагайтесь ні в чому ні з ким. Кожному своє. Бідний не той у кого мало, а той кому мало. Навчить дякувати за все що маємо. Відмічайте і хваліть за рух вгору і винагороджуйте за результат. Багато щастя не бува. Наступить день, і ти проснешся щасливим. Хочеш бути щасливим – будь ним! Збережи цей момент і завжди просипайся з ним. Що з цього виходить? Треба жити, беручи від життя все, і давати жити іншим. Другого не буде.

25

Похвала повинна бути конкретною, негайною, публічною, щирою. Для людини самий приємний звук у світі – його ім'я. Не перехвали! Це, як інфляція. Можна сюрпризом – відкрий «сундук скарбів». – «А хочеш, я тобі подарую, або вибери, що хочеш?». Дай відчутти людині, що вона господар кар'єри. Конфуцій зауважував: «Дай людині рибу – і ти дав їжу на один день. Навчи ловити рибу – і ти дав йому їжу на все життя» [9]. Тоді людина, що любить

роботу, підніметься до творця. Керувати - значить звільняти здібності людини. Культурний відпочинок зближує. «Сумбурний день» - коли начальник готує кофе для всіх. «Цирковий день» - виступають клоуни, а хто ховається під маскою? «Назад в майбутнє» - відсвяткувати успіхи, матеріали на стенді. В сплетіння павутинок можна спіймати лева.

26

Більшість людей 70-х років не прийняли зміни. Згадайте пісню В. Висоцького: «Хай попереду великі зміни, я це все одно не прийму». Вони прийняли інфаркти, інсульты, іронію. Багато з них очолюють держави, а свідомість ще там... Щоб перемогти, потрібно поступитися. М'яке звернення бере верх. Упертість – ознака недалекого розуму. Краще в цій ситуації - нові знання. Що буде, якщо жабу опустити в гарячу воду? Вискочить. Посадіть в холодну воду і починайте гріти - звариться. Вона не помітить змін. Компетентність ваша дозволить підняти кваліфікацію персоналу. Уміння робити краще інших дає впевненість. Що посієш - те й пожнеш. Не дозволяй шкідникам – роздратуванню, образам, підозрам розростатися. Наповнюй себе новими думками. Без них не піднятися вище того, про що ти думаєш. Будь інверсивним параноїком. Це коли весь світ в змові, щоб зробити тобі приємне. Віра породжує реальний факт. Твій день буде успішним в залежності від справ, які обереш, якими людьми ти себе оточив, якими можливостями, які книги прочитав. На поховальному вогнищі згорає покійник, а нервовість спалює живих. Тому, припини нервувати і починай жити! Поховання на санскриті - хвилювання. Коли в твою свідомість проникає думка, що позбавляє тебе сили, не зміцнюй її. Гони її! Знайди гідних для тебе людей. Поверни з шляху неспокою і це рішуче змінить твої думки і почуття. Під час сну, коли бачиш

неправду – проснись. Марк Твен говорив: «В моєму житті було багато нещастя, а деякі з них навіть дійсно траплялись...». Природні цикли, катаклізми, кризи готують зміни, щоб далі все розвивалось і звершувалось. Розуміючи це, ви припините звинувачувати всіх, і не будете шукати виправдання для себе. Не уникати змін, а пристосовуватися до них.

27

Зосередься на гідному. Знайди спокій і ціни його. Не треба бути просто зайнятим. Не ефективно робити те, що взагалі не потрібне. Конфуцій: «Хто поженеться за двома зайцями, не піймає жодного» [9]. Треба знати, що залишити незробленим. Більшість прагнуть стати солідними, а треба простішими! Чим простіше і ясніше розумієш цілі, тим більш ефективним керівником ти будеш. Недостатньо бути просто зайнятим, мурахи теж завжди зайняті. Головне питання – чим ти зайнятий? Зосередься на гідному.

28

Модель часу для перспективного керівника - не ти, то він буде керувати тобою. План, як нитка, проведе через завантажений день. Легше сказати ні, коли в тебе є більш важлива справа. Більша частина життя йде на те, що ми погано робимо, багато часу – на те, що ми нічого не робимо, і нарешті, все життя, що ми робимо не те, що ми повинні робити. Помираємо щоденно. Смерть ми бачимо тільки перед собою, а вона вже позаду нас. Те, що ми прожили – здобуток смерті. Життя, доки його відкладаємо на завтра, проходить. Час – наша власність. Ціни кожну хвилину. Правильно використав сьогоднішній день - не будеш залежати від завтра.

29

Закон запланованої зневаги - жертвуй хорошим заради кращого! Якщо не ти будеш керувати життям, то життя буде керувати тобою. Як проживеш дні – так проживеш і життя. Минуле вже в історії, а майбутнє – мрія. Те, що дійсно з тобою – теперішнє. Не відмовляй по можливості іншим, але відмовляй собі, бо все життя це відмова від чогось. Навчися обмеженню і побачиш скільки непотрібного відпаде, і оновишся, бо порожнє – новим наповнюється. Скинь спочатку гордощі, все інше поступово саме впаде. Якщо в твоїй щоденник не попадуть твої пріоритети, там будуть пріоритети інших людей. Не гонися за багатством. Убогий не той, хто має мало, а той, хто хоче мати більше, чим має. Боріться з своєю скупістю, скнарістю, бо при цьому, ви не гріш залишаєте в руці, а своє серце, гальмуючи кров. Нагромаджуючи – загромаджуєте душу. Пам'ятай: часто більше треба сил для того, щоб зберегти, ніж здобути. Розумна межа багатств – мати те, що необхідно, потім – мати те, що є достатньо. Гроші ведуть себе так, як ти до них ставишся. Їх дається тобі стільки, скільки тобі треба. Якщо ти не розумієш їх, то і у великому багатстві будеш бідним. Грошам знати лік і місце. Гроші кладуться лицем догори – до вашого лица від більших папірців до менших, які мають лежати згори. Не тисніть їх і поважайте. Саме більше багатство – передбачення. Поряд з ним завжди страх. Нас турбує майбутнє і минуле. Немає того, хто б своє нещастя обмежував тільки на сьогодні. Залиш надію кожний в життя входячи. Ви забудете страх тоді, коли заспокоїте душу, передасте свою надію другому – церкві, пастирю. Тоді і душа не болить, і серце не просить. Ніколи не допускай крадіїв в своє життя. Той, хто краде ради тебе, завтра обкраде і тебе.

30

Самодисципліна. Важливо не те, що ти знаєш. Успіх приходить тоді, коли ти починаєш діяти на основі своїх знань. Самодисципліна пробуджує дію. Чим вимогливішим ти будеш до себе, тим м'якше до тебе буде життя. Рухайся з усвідомленням. Вчись володіти своїм ритмом – і будеш, як риба у воді, як птиця у небі і все задумане здійсниться, а життя буде легким. Перебувай у стані пізнання. Причини незадоволення і роздратування криються у відсутності самодисципліни. Військові – зразок самодисципліни. Вони звикли доводити справу до кінця і ніколи не відступлять від того, що вважають справедливим. Вони неухильно слідуєть плану. Наші битви проходять в нас самих. Проявляйте наполегливість. Не входьте у розпач. Використовуйте ясність. Німецький військовий діяч Людвіг фон Мольтке сказав своїм офіцерам: «Запам'ятайте те, що будь-який наказ, що може бути неправильно зрозумілий – буде неправильно зрозумілий». Коли учні спитали Христа, чому він вчить людей притчами, він відповів: «Вони, бачать, не видячи, і, чують не слухаючи, і не розуміють». Атакуйте і ви врятуєте саме цінне з того, що у вас є – вашу мужність і віру в себе! Людина успіху звикла робити те, що невдаха робити не хоче. Своє небажання успішна людина підкоряє заради цілі. Стратегічно розділи час. Багато страждають розходженням фокусування – неухильністю. Не отримують нічого, окрім благих намірів. Благими намірами викладена дорога в пекло – мертвого холодного мороку.

31

Регулярне нагадування. Спогад – це мати мудрості. Вдалося сфокусуватись на гідному? Багато людей не мають уявлення про свої цінності. В результаті, знову і знову повторюють одні й ті ж помилки, вдаючись до

крайнощів. Помилки, якщо вони враховані, роблять нас мудрішими. Не потрібно повторювати помилки - це говорить про відсутність мудрості. Джек Мак, мільярдер, власник компанії Алібаба сказав: «Якщо ви не здаєтеся, у вас ще є шанс. Здатися – це найбільша невдача». Хай твоє минуле служить тобі! Доки ти живеш – учись жити. Не відкладайте на потім не тільки роботу, задумане, а й задоволення в житті – ніжність, відносини, доброту, хорошу їжу. Не їжте заморожене, відчувайте свіжість життя. Досвідчена людина не повторює старі помилки - вона робить нові. Помилки це перевірка правила, це шлях із зупинками на спогади і нові висновки.

32

Шлюб. Найбільший успіх це прекрасна сім'я. Відмова від шлюбу, відмова від майбутнього! Кожний член сім'ї має особисте щастя. Закон парування дуже простий – чоловік з першого погляду бачить у жінці тільки тіло і очі, а все інше домислює собі. Жінка чує тільки голос і вгадує потрібний їй запах, а все інше навіює собі. Так вони знаходять один одного. Поєднуються працею. Для жінки спілкування, народження і виховання дітей – материнство, задоволення потреб в любові та особистих почуттях, прагнення до рівності, але підлеглості в особистих стосунках. Відношення ґрунтуються на різному розподілі обов'язків, тому не можуть бути всі однакові. Всі різні. Письменник Олдос Хакслі говорить: «В любові завжди є той, хто любить, і той, хто дозволяє себе любити». Смак тіла є щось ніжне, чуттєве, природне, схоже на смак води, вогонь, що не має відношення ні до розпусти, ні до естетизму. Тіло в любові отримує щастя, радість співпереживання. Жінки часто кажуть, що в чоловіків одне на умі. Так воно і повинно бути, бо чоловікові важливий пошук і самоствердження. Суспільство вже доросло до того, щоб проповідувати дошлюбну

цнотливість, що дає свободу від багатьох хвороб і позбавляє багатьох розчарувань. Біблія допускає стосунки тільки в шлюбі. Тоді, двоє стають одною суттю. Чоловік любить свою дружину, як своє тіло, люблячий свою дружину любить самого себе. Шлюб – це співробітництво, а не диктатура чи маніпулювання. Жінка поважає свого чоловіка, а коли вони люблять один одного то повага виявляється в підтримці, яку вони надають один одному. Роздільне харчування, фітнес, схуднення – ведуть до окремих ліжок. Образливо, коли приховують один від одного свої виходи з дому чи заводять знайомства, приховуючи їх один від одного. Від цього до окремих кімнат і повного непорозуміння. Любов і повага роблять подружжя щасливим. Ведення здорового способу життя, походи, фізкультура, упорядкування побуту, цікава робота, кар'єра. Щоб шлюб приносив радість треба: 1. Поважати гідність один одного, турбуватися один за одного. 2. Розкриватися жінці в чоловіку. 3. Проявляти інтерес до справ один одного 4. Партнер повинен відчувати себе єдиним, неповторним, а не один з багатьох. 5. Частіше хвалити один одного, уникати грубощів, безтактності, байдужості, формально-схидної ввічливості. 6. Бути напрямленим на розуміння, увагу, враховувати смаки, інтереси, бажання, звички. Не виявляти самовідречення: «Я ж тобі життя віддала...». 7. Не допускати відчуженості. 8. Не бути нав'язливим і занадто вимогливим. 9. Дієве співчуття і емоційний відгук на неблагополуччя іншого, співпереживання, взаєморозуміння. 10. Не бурчати, сварливість вбиває спочатку любов, а потім і шлюб. 11. Не прагніть перевиховувати, не критикуйте, щиро захоплюйтеся.

33

Повага і ввічливість. Щоб цього досягти потрібна адаптація – уподібнення, узгодження, зближення думок, почуттів, пізнання один одного і ідентифікація, рефлексія; матеріально-побутова координація прав і обов'язків, бюджет; морально-психологічне узгодження інтересів, світогляду. Важливо не гратися словами. Слово може піднести настрій, а може й поранити. З усіх видів зброї слово – сама підла. Воно здатне знищити, не залишаючи сліду. За це нічого не буде по закону. Мовчання теж може бути гнітючим і бити як слово. Дітей виховують часто осуджуючи, піддаючи критиці, не звертаються по імені, добре, що не гейкають. Чоловік і жінка систематично шукають звинувачення, зауваження, провокують один одного зневажливим ставленням. Тоді діти йдуть з дому. Особливо це небезпечно в час, коли треба сидіти вдома, під час пандемій. Спробуй помітити як ти користуєшся цією зброєю? Чи не нудний і зверхній? Чи використовують проти тебе цю зброю? Не допускай ні того ні іншого!

34

Світ тримається на волосинці. Ми живемо в одному просторі. Один бедуїн подорожував пустелею на верблюді. Раптом він згадав, що вдома лишив найдорогоціннішу річ, що подарував йому батько. Верблюд не витримав додаткової ноші – помер. Не грузіть ближнього, не задумуючись. Необдумане слово, косий погляд, зневажливо скривлені губи можуть стати останньою краплею, що переповнить чашу терпіння. Слово повинне піднімати і рухати вперед. Слово, сказане Богом Мойсею, дало можливість вивести людей з пустелі. Будьте готові почути, і разом переборюйте труднощі. Не сприймайте бажане за дійсне. Часто від злочинця можна почути «це не я зробив». Змій умовляв Єву в саду Едему зїсти яблуко:

«Бог не велів. - Тоді Змій посіяв підозру. – У Адама є друга жінка. Подивись у воду». На неї дивилася красива жінка. З'їла яблуко. Порушила слово Боже. Так пробули в раю 3 години. О 18 годині почалися сварки, підозри, ревності. Час полудня. Якщо в нерішучості, звертайтеся в молитві до Бога. «Вчиться на прикладах. Приклад служить для того, щоб показати, як інші ставляться до дійсності. Жити тільки вам самим і ніхто інший це не зробить». (Пауло Коельйо, «Мактуб»).

35

Любіть і вам все проститься. Проте, протягом віків склався другий тип взаємних відносин, що базувався на панівному становищі жінки в них. Пісня «Віддайте мене матінко, зо кого я хочу» орієнтує не на породу, а на природу. Вибирали собі за здатністю кохати. Батьки намагалися віддати незайманою, щоб «до строку пшениченька не зійшла» і, щоб «не вчинив на припічку горобець жнива». До весілля не давала Катерина Василю. На вечорницях, коли нижньої білизни не одягали, кожен міг дізнатися про фізичні принади особи протилежної статі, коли була взаємність. Тих, хто розв'язував запуску стригли, не давали носити вінок. У вінок влітали різні стрічки, що свідчили про стан дівчини. Вінок з діадемою носила старша серед сестер. Спочатку заміж видавали старшу. Для тих, хто не дотримувався цноти були образливі слова: покритка, повія. Зате, одружившись надолужували втрачене, бо «жона, як м'ята - що більше мнеш, то більше пахне». В новій родині панувала свекруха. Раніше в неї була відзнака - дукач. Молодій переходили нагрудні прикраси. Вона носила коси під очіпком. Якщо в західній Європі були міста, де багато жінок спалила на вогнищі інквізиція, то в Україні навпаки - в результаті постійних воєн було недостатньо чоловічого населення. Тому, козака, що поза Січчю не вступав в інтимні

стосунки осуджували. Проте, більшості юнаків не так щастило - «Сам п'ю, сам гуляю, сам стелюся, сам лягаю». Якщо не все в порядку то, «як женився, то й зажурився». Але тут вже треба виконувати сімейні обов'язки, бо буде виконувати інший.

36

Зараз в Україні немає чіткого закону про гендерні стосунки. Це відкриває шлях сутенерам, продавцям в рабство, шахраям. Люди не мають захисту від обману, стають жертвами насилля та не розуміють своїх прав, реалізувати які важко. Шахраї стали бізнесменами, проникли у вищі посади, їздять на дорогих автомобілях і цим пишаються, бо панує безвідповідальність та відсутність лідерства у суспільстві. Ставлення до таких діаків поблажливе, бо це модно. У фільмах вони навіть в авторитеті, використовуючи свій вплив стають псевдо-лідерами. Такий тип лідера-кар'єриста суперечить дійсності. Він, як правило, веде до тупикового розвитку – наркотики, борги, смерть, що й показано в таких фільмах та часто трапляється у житті. Часто, чоловік не б'є не лає, а гуляти пускає. Інколи для власної вигоди. Багато жінок були раді, як хто приголубить, приласкає. Апостол Павло попереджав чоловіків, що не дбають за своїх жінок. Церква осуджує сороміцтво, блуд, бісовщину, погрожує пеклом. Проте, є народні пісні в яких жартома йдеться про те, що хто не любить чужих жінок, буде душа в пеклі. Ця тема є дуже актуальною і стала чи не головною в сучасній літературі та фільмах.

37

Радість батьківства - допомогти обрати дітям стежку життя. Неправильно вибрана стежка – провина батьків. Радять - не туди, і не так. Вони обирають мову. Рідна мова землі тісно пов'язана з її вірою. В єдиній країні

мова і релігія єдині. Разом вони запорука духовного здоров'я нації. В спілкуванні більшість користується російською мовою, а від цього програють українські справи. Відомо, що й рідні стіни допомагають. До рідної мови і дому йдуть всі, щоб набратися сили і духу. Все починається з сім'ї. Батьки жертвують з бажання чи без своїм життям, планами. Їх стежка часто заростає бур'яном, щоб пробити дітям. Це робить їх консервативними, бо зупинилися перед змінами, що не зробили для власного життя. До року пеленають, до трьох не дозволяють, до шести гасять ініціативу, карають. Діти ростуть не впевнені, боязкі, замкнені в собі, а пізніше захоплюються телефонами, стають недовірливі. Особливо складний підлітковий вік. Дуже велика кількість наставників в 5 – 11 класах, які дбають кожен про свій предмет. Часто талановитих дітей перетягують вчителі один в одного на різні олімпіади і престижні для них заходи, можуть «начинити» дитину різними знаннями та вміннями, але розумові очі залишаються не розкритими. Отже, чим більше різноманітності в навчальних заняттях та чим менше різноманітності в учителях, тим краще для навчання. Дитина може врахувати помилки і знайти свій шлях, здобуває мудрість та успіх. Дитина, яка спіткнулася на невдачах, не пам'ятає скільки батьки віддали свого життя їй вигодувавши з пелюшок - догляд, освіта, матеріальне забезпечення. Вина батьків, що довго вели за руку і в дитині не мали власної мрії і мети, яку їй хотілося б втілити в життя, окрім «бути крутим», або «не гірше, як усі». Батьки переживають, щоб з дитиною нічого не трапилося. Не трапилося – вона не подорослішала! Цей підхід не дає утверджуватися дитині в житті. Прикро, коли діти виявляють неповагу до батьків. Здається, все робив для них. Особливо, сумно бути в будинку пристарілих при достатніх дітях. Багато не порадив, не скористався з мудрості набутої віком. Цей безцінний скарб

вони не отримають. В козаків був звичай слухатися батьків, отримувати благословення на справи. Коли, що не так то з вдячністю сприймали прочухан – «Дякую батько»!

38

Поради батькам дошкільнят. Батьки недостатньо виконують свій обов'язок, якщо тільки навчають своїх дітей їсти, пити, ходити, говорити, прикрашатися одягом, бо все це служить тільки для тіла, яке не є людиною, а править за хатину для дитини. Господар цієї хатини (розумна душа) міститься всередині; про нього і треба піклуватися більше, ніж про зовнішню цю оболонку. Виховання благочестя, добрих рис, знання мов і наук неможливі без вправи матерям пізнання своєї дитини. Коли в батьків немає часу потрібно доручати це педагогам. Він з гамірливої маси зможе створити маленький колектив, де буде відбуватися навчання. Діти стануть охайними, помірними, поважатимуть слово, дії, погляди старших, люб'язними, справедливими. Не торкатимуться чужого, не братимуть потай; благодійними – приємними для інших, щедрими, а не скупими й не заздрісними; звиклими до праці; умітимуть вислухати і мовчати, де це необхідно; терпеливими – щоб не думали, що все має з'явитися за їх кивком, приборкувати пристрасі; делікатними (гуманними) і готовим служити старшим; мати витончені манери – виявляти делікатність, уміти вітатися, подавати руку, дякувати за послугу; тримати себе з гідністю – поводити себе стримано і скромно; щоб слово не розходилося з ділом і спиралося на знання. Дитину не можна полишити її несвідомому пробудженню або, як інші називають, вродженим, природним почуттям. До шести місяців дитина залишає свою довірливість і починає боятися чужих, кидається на руки матері. Дитина почуває свою слабкість і розуміє, що існує для неї на світі

допомога. Коли полишити це почуття у його несвідомому стані, воно перетвориться на те, що називають боязкістю, дикунством, котрі часто залишаються на ціле життя. Яким би не було досконалим внутрішнє почуття, воно перекручується, якщо не доведене до свідомості. У якій мірі вдасться розвинути свідомість людини, у такій мірі ясності й визначеності будуть обов'язки і моральні принципи.

Марно казати дикуну, що праця є обов'язковою умовою життя, що він повинен підпорядковуватися владі, що успіх залежить від чесності, добросовісності. Скажіть дикому людоїду, що хоч він і голодний, але не повинен їсти самого ближнього – він не зрозуміє вас; так перекутилося в ньому природне прагнення людини шукати собі їжу. Тільки тоді він відмовиться сам від такого, коли ви доведете його душу до того ступеня, де нею розуміється гідність людини, де любов до людини постає для неї як обов'язок піднесений, розумний і неминучий, коли порушенням цього обов'язку будуть збуджуватися в ньому докори сумління і коли виконання цього обов'язку буде для нього насолодою, необхідністю. (В. Ф. Одоєвський).

39

Різноманітні порушення норм поведінки є доказом повної нервової і вольової розхитаності суб'єкта, який вимагає до себе особливого ставлення або неправильного виховання. Стрибання від справи до справи, від інтересу до інтересу, нічого не завершуючи, нічого не вичерпавши, позбавляє людину свободи, робить її рабом своєї природженої або вихованням прищепленої невірноваженості, що стає поганою звичкою. Дитину треба привчити сумлінно, з вірністю до кінця ставитись до кожної справи. Для цього треба привчати дитину дотримуватися режиму дня, виконувати свої домашні

обов'язки, робити з нею рухливу гімнастику з елементами гри, можна з собакою. Під час прогулянок чи екскурсії не тільки знайомитися з рослинами, тваринами, запам'ятовувати їх назви також відрізняти їх, описувати, запам'ятовувати дорогу, засушувати, садити. Такі завдання не тільки не утруднюють дітей, а й підвищують інтерес і задоволення.

Найсуровішим покаранням для дитини є полишення її в абсолютній бездіяльності, протягом кількох годин, не дозволяючи їй брати участі ні в уроках, ні в грі. Тоді в голові йде процес осмислення. Що не так зробив? Основна мета кожної розумної дисципліни полягає у досягненні справедливої, загальної, такої, що всіх задовольняє, свободи, і будь-який намір цю свободу пригнітити повинен бути придушений в корені. Після того треба дати дитині порухатися, і вона знову подарує вам десять хвилин уваги, а десять хвилин жвавої уваги, якщо ви розумієте їх використати, дадуть вам в результаті більше, ніж цілий тиждень напівсонних занять (К. Д. Ушинський).

40

Важливий розумовий розвиток в ставленні до іграшок. Діти повинні спробувати зробити їх самостійно. Гладенький камінець, мушля, ключ, аркушик паперу можуть перетворити на іграшку і краще служити розумовому розвитку, а ніж куповані, які вони псують і ламають, батьки потім викидають їх на смітник. Не треба розбещувати дітей нерозумним марнотратством. Іграшки зроблені самими будуть поштовхом до нових винаходів. У виготовлені багатьох іграшок діти можуть брати участь самі. Дерев'яні бруски стануть цеглинками для споруд, з лоскотів - ляльки, лялькові меблі, з глею чи пластиліну ліпити посуд, на березі річки з піску виросте замок. Їм треба пояснювати і допомагати, але не слід давати їм

нічого, доки вони сидять і байдикують, сподіваючись все одержати з чужих рук, не докладаючи своїх. Не одна талановита, нервова і вразлива дитина стала тупою й лінивою саме тому, що в ній передчасними способами підірвано впевненість у своїх силах. Ми радимо кожному наставникові, який помітив, що яка-небудь нова справа, незважаючи на щирі зусилля дитини, їй не дається, негайно припинити невдалу спробу й відкласти її на якийсь час. Не можна знижувати рівень розуміння. Без іграшок діти граються в організовані ігри, в яких вони самі встановлюють правила: «ніч і день», «море хвилюється», «гуси-лебеді», «кішка і мишка», ігри з співами. Інколи в ці ігри грають навіть дорослі. Наприклад - «поїзд». Анна Кареніна кидається під поїзд. Решта стають поїздом, що наїжджає або «кіт і поїзд». Не дограв, не долюбив, не мав дитинства дуже позначається на розвитку дитини. Дітям подобаються ігри і вправи під музику. Ігри розвивають увагу, винахідливість, вміння керувати собою, розвивають почуття товарищескості. Часто, щоб заспокоїти дитину лякають вовком, бабаєм, дядьком або погрожують – битиму. Стрес може перетворитися в захворювання. В нетямущості дітей винні самі дорослі. Наприклад, прив'язують до стільця, щоб не ходив з хати, двору. Дитина слухається і дійсно не ходить. Скільки потім вже дорослими мліють при словах пісні – «на тому березі, за горизонтом». Людина може вирости черствою, байдужою до чужих проблем. Вона уніфікується, як робот – краватка, костюм, зачіска, люди бачать лише одну сторону в більшості керівників. Не має прагнення до дослідження істини. Дуже погано, коли вихователь добивається тиші, що чути як муха пролетить, не дає ніякої роботи, примушує сидіти, згорнувши рученята, що вимагають діяльності, не звикли до отрути томливої нудьги. Потім, склавши рученята з відданим поглядом вони нічого не чують і не бачать і не запам'ятовують в

школі. Із запалом вискакують на перерву. Спробуй дорослому витримати 45-хвилинну муку. «Тоді маємо нездатність учитися від народження до самої могили – це перша і основна риса людства» (У. Черчилль). Вчаться, одержавши нову іграшку, наприклад дзигу, спостерігаючи що вона швидко обертається. Дехто робить батіжок і ремінь, що продовжує час її крутіння. «Створюється звичка успішної людини - домагатися того, що їй потрібно, власними засобами та власними зусиллями, привчає до помірності в бажаннях, старанності, реальності, розмірковуванню, кмітливості, зваженості» (Джон Локк). Маленький м'ячик з червоним і синіми боками розвиває руку, а кубик знайомить з різними сторонами. Іграшки, підвішені в люльці, наочно підтверджують різноманітність світу. Батькам треба цікавитися, як дитина засвоїла програму в дитячому садку з основних знань, підтримати прагнення дитини в їх поглибленні, весь час просуватися вперед. Буде корисним дотримуватися впорядкованого способу життя. Треба не дозволяти дітям робити багато речей. Не дозволяти пильно дивитися на яскраве світло і на блиск, надмірно користуватися телефоном чи дивитися телевизор, які притупляють гостроту зору. Обличчя повинне бути обернене до світла, інакше вони ризикують бути косими, дивитися скоса. Потрібно, щоб звикали і до відсутності світла, щоб не плакали і не кричали, як тільки опиняться в пільмі. Не треба вимагати у дітей відзначати і шанувати когось, щоб завжди був авторитет батька і матері розумним. Обережні батьки стежать за тим, щоб діти не входили до зіпсованих товариств, які можуть завдати більше зла, ніж користі і не дозволять бруднити цим болотом своїх дітей. Треба допомагати дітям займатися улюбленою справою. Бездіяльність шкідлива для душі і тіла. Шкідливо дозволяти дітям говорити гаркаво. Треба з ними говорити чітко, виразно. Постійно потрібно бути з дітьми чесними, своєчасно і розумно

наставляти і робити вправи. Діти бачать у нас взірець порядності, ретельності, ввічливості, терпіння, лагідності та любові, і все це рідною мовою. Коли самі батьки безсилі в розумінні належного розвитку мови треба звертатися за допомогою наставника. Здатність володіти мовленням – одна з найголовніших з усіх здібностей людини. Принижує, сушить, псує душу дитини злоба, несправедливість, роздратування. Як викликати в дитини трудове зусилля? Треба враховувати стан здоров'я, бажання. Ефективним є спосіб прохання, що залишає за дитиною право вибору. Його треба вимовляти так, щоб дитині здавалося, ніби вона виконує прохання з власного бажання. Форму прохання найкраще застосовувати, коли впевнені, що дитина його обов'язково виконає. Маєте сумнів – застосуйте доручення, спокійне, впевнене, ділове. Примус може виявлятися у повторенні доручення. Коли батьки є моральним авторитетом можна багато поправити з поганих звичок: «Дивись як роблять батько і мати! Кинь це!». Розумною похвалою і осудом досягається багато більше. «В шість років треба віддати дитину до школи. Інакше дитина звикне до некорисного відпочинку й знову стане дикою». (Ян Амос Каменський). Народне прислів'я говорить, якщо батьки не виховують дитини змалку, то будуть жаліти про це в старості, їх онуки стануть жебраками. В школу дитина повинна йти з радістю. Нерозумно роблять ті батьки, що ведуть своїх дітей без підготовки, змушують йти. Нехай потім шкільний учитель мучиться, а як важко дитині! Ще не розумніші ті, хто зробив з учителя страховисько, а з школи в'язницю. Необачно базікають про шкільні покарання, про суворість учителів. «Пошлю тебе до школи, там узнаєш де раки зимують!». Треба підбадьорювати дитину. Можна пообіцяти дитині гарний одяг, іграшку: «Ось почекай, підеш у школу отримаєш дарунок!». Треба розвивати руку дитини – давати крейду, щоб довільно малював,

роздивлявся картинки. Збуджувати у дитини любов до школи. Тоді, вона буде взаємна, а навчання успішним, а це крок вашої дитини до лідерства. Здоровий дух у здоровому тілі - це опис щасливого стану на цьому світі. Діти – продовжувачі справи лідера.

41

Самоуправління. Важливо мати свої ритуали. Даючи обіцянку, ти в душі отримуєш впевненість. Оволодіння самим собою – велике мистецтво. Добра людина постійно зміцнює себе. Ми сприймаємо світ не таким, який він є насправді, а таким, яким ми його хочемо бачити. Якщо не примусиш себе самоудосконалюватися – залишається деградувати. Розумні люди вміють керувати іншими, а просвітлені керують собою. Передбачати означає керувати. Щоб вдосконалити себе, потрібно підняти життя до нового рівня.

42

Обновлення. Відпочинок – субота (шабот у євреїв – не працюють, читають, розмовляють). Здоровий сон. В день перерва через дві години. Зміна занять – прогулянки, усамітнення, глибокі роздуми. У сні приходять ідеї. Винахідник Еліас Хоу в людині із списом на кінці, в якому був отвір - побачив швейну машинку. Відпочинок відрізняється від бездіяльності. Тільки своєю душею живуть для себе. Хто тікає від справ, від людей, від своїх страстей, хто не може без жовчі дивитися на чуже щастя, хто забився в свій тайник, як загнаний і переляканий звір - той не для себе живе, а тільки, що найгірше, для ненаситності, похоті. Хто не живе для інших, той не живе для себе. Постійність і стійкість в досягненні оновлення мають таку силу, що нею захоплюються інші.

43

Урок основного знання. Тридцять хвилин щоденного читання. Поговоріть з мудрими людьми, проникніть в їх думки, щоб піднятися до їх рівня. З повагою, яку маєш перед своїм вчителем, схились в поклони перед вчителями всього людського роду. Треба зупинятися лише на окремих джерелах і тільки їх розумом користуватися, якщо хочеш винести таке, щоб залишилось в душі. Читати по плану. Бути скрізь – значить, ніде не бути. Не бажай, щоб менше було труднощів, а бажай більше мудрості. Книги – ось в чому секрет! Той хто збагачує і розширяє свій запас слів, веде діалог з автором книги і його героями, надає перевагу класикам – розвивається морально й інтелектуально. Прочитане потрібно спробувати повторити. Хто не писав вірші під різних поетів! Наслідування, невдача – кращий шлях до успіху. «Скажи мені, що ти читаєш, – зауважив Гете, – і я скажу тобі, хто ти!». Точне, вишукане використання рідної мови відкриває всі двері. Навчання продовжується до останнього подиху.

44

Фізкультура. Час фізичних вправ додає години життя, запобігає хворобам, знадобиться менше ліків. Їжа впливає на успіх у житті. Більше овочів і фруктів, води. Ранній підйом – гарантія бадьорості на день. Не хочуть прокидатися ті, хто не знає, як розпорядитися своїм часом. Фізкультура відсовує планку смерті. Пам'ятай про смерть! Герой Параджанова починав ранок з траурної церемонії. Час, подарований нам, викликає почуття визнання і подяки. Вправи вранці може розробити спеціаліст згідно віку та особливостей тіла. Дихальні вправи можна робити зранку – 20 хвилин.

Навантажувальні на групи м'язів – в полудень. Ці вправи продовжать час бадьорості.

45

Людина - це дім, в якому на поверхах живуть тіло, розум, душа, де повинно бути повно світла та оновлення. Всім поверхам потрібно здоров'я. Всі люблять бажати іншим здоров'я, але мало піклуються про своє. Мозок ледарює, схиляє нас не слідкувати за тілом: ще посплю, а потім стрибну в прірву і т. д. Від цього лікує порядок – воля над собою, що тримається на самодисципліні. Вправи для очей - праву руку на ліве око, а ліву на праве. Тепло ваших долонь перелетється в мозок. Всім органам потрібний постійний масаж. Навіть кіт зробить вам масаж на голові і грудях. Самостійно лежачи на спині дихайте носом і слідкуйте як кров прибуває у ваші кінцівки, і ви відчуваєте її по всьому тілу. Самостійно виріжте лозинки з осики довжиною півметра. Обрізати сучки. Легенько побийте все тіло. Відвідуйте прописаний лікарем масаж. Хочеш бути здоровим? Хочеш! Тоді ти вже одужуєш. Тяга до розуму притягує повагу, спорідненість душ притягує дружбу, привабливе тіло притягує бажання. Поєднання всіх захоплень породжує любов. Тоді, людина - будинок, де панує щастя.

46

Справжній успіх. Часто сміятися. Багато любить, заслужити повагу друзів і прив'язаність дітей; добитися схвалення чесних критиків; цінити красу; залишити світ після себе кращим; виховати здорову дитину, обробляти сад, поліпшити соціальні умови оточуючих; грати від душі, співати від всього серця; знати, що хоча б одна душа відчула полегшення тому, що ти живий. Замість того, щоб йти по життю - багато отримуй від нього. Все, що хочеш, все тобі можна, але не все потрібно. Все тобі дозволяється,

але не все корисне. Вибирай не те, що хочеться, а що потрібно.

47

Бачиш те, що бачать всі, думай так, як не думає ніхто. Щоденно читай те, що не читає ніхто, так думай, як не думає ніхто. Для розуму шкідливо бути частиною "одобрям". Позбався від «прилипал». Метелики літають, коники стрибають, а прилипали залишаються на одному місці. Не давай їм переслідувати вас, лишати гідкий слід, витісняти вас. Гони, не звертаючи на поговорі ближніх. Дозволяй людям помилятися і допомагай рухатися вперед. Всі були молоді й дурні. Підвищуй в посаді. Це змусить задуматися – за що така честь? Заохочення на майбутнє заохочує до творчості і розумного ризику. Приклад – діти все люблять вирішувати безпосередньо. Хто може зробити лінію коротшою, не чіпаючи її? Один підійшов і провів поряд лінію, але довшу. Перша лінія стала коротшою. Нові ідеї – зерна успіху. Цікавість дає можливість однією фантазією змінити мільйон реальностей. Творчість стримується, коли люди відчують, що можуть втратити. Чекають дозволу – «А можна я?». Весь світ ігровий майданчик у дітей, де вони фантазують в своєму світі. Людям подобається працювати з тими, хто любить свою роботу. Якщо живеш тільки для себе, то чого ти вартий і, якщо не тепер, то коли? Служити, але не прислуговуватися. Усміхайтесь людям. Якщо не обличчям то серцем. Не примушуйте інших служити вам задурно. Якщо хочеш, щоб щось було зроблено, то роби це сам і не відсувай надовго. Бо нині – то вже вчора. І ти маєш лише завтра. Усе, що робиш – роби з простотою. Людям треба влаштувати можливість розслабитися. Влаштуйте змагання, створіть суддівство, пікнік, виїзди на природу, журнал нових ідей, виставу. Якщо твої співробітники посміхаються, то й клієнти теж будуть. Пригощай

безкоштовно своїми привітаннями з днем народження, мелодією по телефону – передзвоніть і звучить! Це вдалі питання: як би ти вчинив, щоб знав, що не помилився? Що міг би робити щоденно, щоб удосконалюватися? Чому не робиш? Що б подумала дитина, якою я був колись, про ту дорослу людину, якою я став? Повертайся в дитинство, але тільки подумки, не за рулем. Надія, що захоплює, веде вперед. Паралізований журналіст рухом у 200 тисяч раз повік написав книгу на 137 сторінок. Для цього він створив свою азбуку. Писав редактор. Книга про те, що хотів та не встиг. Помер, устиг створити асоціацію допомоги паралізованим. Надійся там, де інші впадають у відчай. Знайди свій шанс там, в чому інші бачать лише нещастя. Бачити світло там, де інші лише морок. Бачиш там на горі! Не проси Бога, що має зробити для тебе, а проси, щоб навчив, що маєш зробити для себе сам.

48

Поєднуй лідерство із спадком. Мета життя – бути корисним, відповідальним, співчуваючим, щось значити, відстоювати, змінити. Зірка дає нам світло, що приходить через тисячі років. Ми насолоджуємося ним. Коли ми бачимо це світло, можливо зірки вже немає, але залишилось світло, яке дає життя багатьом змінам. Ваш спадок - діти, яким ви допомогли здійснити свої цілі. Видати книги – результат роздумів. А. Толстой в повісті «Смерть Івана Ілліча» змушує героя відповісти на питання, а що, якщо я все життя прожив не так?

Це було наприкінці третього дня за годину до його смерті. У цей час гімназистик тихенько прокрався до батька і підійшов до його ліжка. Вмираючий, все кричав відчайдушно і кидав руками. Його рука потрапила на голову гімназистика. Гімназистик схопив її, притиснув до губ і заплакав.

В цей самий час Іван Ілліч провалився, побачив світло, і йому відкрилося, що життя його було не те, що потрібно, але що це ще можна виправити. Він спитав себе: що ж «те», і затих, прислухаючись. Тут він відчув, що його руку цілує хтось. Він розплющив очі і глянув на сина. Йому стало шкода його. Дружина підійшла до нього. Він глянув на неї. Вона з відкритим ротом і з не витертими сльозами на носі та щоці, з відчайдушним виразом дивилася на нього. Йому шкода стало її.

«Так, я мучу їх, – подумав він. — Їм шкода, але їм буде краще, коли я помру». Він хотів сказати це, але не міг вимовити. "Втім, навіщо ж говорити, треба зробити", - подумав він. Він вказав дружині поглядом на сина і сказав:

— Відведи... шкода... і тебе... — Він хотів сказати ще «прости», але сказав «пропусти», і, не в силі вже виправитись, махнув рукою, знаючи, що зрозуміє той, кому треба.

І раптом йому стало зрозуміло, що те, що мучило його і не виходило, що раптом все виходить одразу, і з двох сторін, з десяти сторін, з усіх боків. Жаль їх, треба зробити, щоб їм не боляче було. Позбавити їх і самому позбутися цих страждань. «Як добре і просто, — подумав він. - А біль? - Запитав він себе. - Її куди? Ану, де ти, біль?»

Він почав прислухатися.

«Так, ось вона. Ну що ж, хай біль».

«А смерть? Де вона?»

Він шукав свого колишнього звичного страху смерті і не знаходив його. Де вона? Яка смерть? Страху не було ніякого, бо й смерті не було.

Замість смерті було світло.

- Так ось що! — раптом уголос промовив він. - Яка радість!

Для нього все це сталося в одну мить, і значення цієї миті вже не змінювалося. Для присутніх агонія його тривала ще дві години...

- Скінчено! - сказав хтось над ним.

Він почув ці слова і повторив їх у своїй душі. «Скінчилась смерть, — сказав він собі. - Її немає більше[16].

Багато чого ще хоче людина, щоб прожити життя. Так живи! Тоді все буде так. Іван Ілліч терпів страшні болі, злився і ненавидів весь світ, але він знайшов в собі сили зробити хороший вчинок. Не жалкувати про втрачені можливості. Пройшло і бур'яном поросло. Ніколи не пізно зробити що належить. Доки смерть не розлучить нас. Коли люди помирають, вони починають неспокійно бгати простираadlo. Помираючий риє собі могилу, інший - шукає що-небудь, за що міг би ще утриматися ще трохи на цьому світі. Смерть не тільки знищення, викликане хворобою, але і руйнування тіла силою думки. Мозок сам собі риє могилу. Зводить рахунок з життям. Умиротворена душа, що залишає надійний спадок йде на спочинок. Життя, як та байка, яка полягає не в тому, чи довга, а в тому, чи добре складена. Немає значення в якому місці вона закінчиться, лише б був гарний кінець. Велич в тому, що не закінчується з тобою. Перші 50 років ти тратиш на те, щоб засвоїти залишену тобі спадщину, а наступні 50 – на те, щоб залишити власну. Коли ти народився на світ – ти плакав, світ навколо радів. Твоє завдання – прожити так життя, щоб коли ти станеш помирати, світ навколо плакав, а ти радів. Тобі не соромно за свою спадщину, і що є в ній гідного, глибокого є і твоя частка. Спадщина прикрасить і допоможе перетворити нащадкам страх в силу.

49

Переможці і переможені. Прочитав книгу Ірини Головіної (Римської-Корсакової) «Переможені». Книга про те, як лідерство використали проти людства. Ідея месіанства позичена в давніх цивілізаціях. Більшовики цю ідею перекинули на робітничий клас і його авангард –

партію. Їх революційна діяльність знищила не тільки переможених – дворян, духовенство, купецтво, інтелігенцію, а також робітників, командний склад Червоної Армії, селян, партапарат, правоохоронців, стару медицину, освіту, культуру. Це сотні мільйонів людських знівечених доль. Проте створити нове без бувших не змогли. 80% командирів в Червоній армії та правоохоронців були офіцери царської армії. Підозріливий деспот Йосип Сталін регулярно проводив чистки в армії, партії, правоохоронних органах, в культурі та освіті. Всіх старих «спеців» поступово знищували, навіть старих революціонерів. Йому не потрібні були люди, що бігли перед саньми. Йому потрібна були отара баранів, яких залізним посохом можна було гнати в проваля. Не потрібні були і книги древніх мудреців. Навколо їх, як прапору, можуть об'єднатися. Він знав, що такі голови, в яких мозок відточений з покоління в покоління, добре розбираються в усьому, що відбувається і не підуть сліпо в проваля. Він використав зляканого інтелігента. Терор покінчив з усіма висловлюваннями і маніфестаціями. Мовчання навіть в чергах в магазини і в'язниці. Страх, жах, недовіра, наклепи проникли в усі щілини свідомості. Зараз ця ідея успішно використовується російськими олігархами, путіним і його оточенням для поширення агресії. Поділ людства на переможців і переможених – злочинний. Так, весь світ перетворюється на поминки. В Біблії говориться: «Пролетєтьє страшне світло і погубить все». Книга І. Головіної позитивна тим, що релігія супроводжує все життя героїв книги. Навіть кати, що напилися до нестями співають церковні гімни. Правда, протверезівши, зиркали один на одного, чи ніхто не донесе. Святий Лука заявив гепеушникам: «Без хресного знамення оперувати не буду!». Навіть в передсмертний час уповають до Господа. Цей фактор важливий у формуванні лідера і становленні самодостатньої особистості. Чому так

«безкарно» ведуть себе переможці? Горе переможеним? Влада увірувала, що їй за гріхи нічого не буде. В книзі «В світі пригод і фантастики» за 1964 рік описується ейфорія успіхів:

Перша людина у космосі – комуніст. Перші люди на Марсі, де будуть цвісти яблуні, на супутниках Юпітера – з табору комунізму. Суспільство наживи намагається змагатися, створює квітуче життя. Але вже три роки більшість держав увійшли до спілки комуністичних країн. Комуністів більшість у світовому парламенті.

Керівники Радянського Союзу жили перемогою комунізму в усьому світі. Та так не сталося. Лаври переможців самі по собі не дають майбутній прогрес. Не дивлячись на шалений тиск пропаганди, терору, репресій, коли багато людей втратили зв'язки з своїм колом або були вибиті з нього, збереглися риси "переможених" і вже серед нової інтелігенції подають надію на відродження. Церква зберегла віру в порядність. Навіть моральний кодекс будівника комунізму запозичив церковні канони. Селяни, що звикли мовчки стояти в черзі, щоб стати жертвами терору і репресій, голодомору змінилися. Під час голодоморів 1923, 1932-1933, 1947 років були заборонені сходки, добровільні пожертвування, каси взаємодопомоги, кооперативи, ремесла, благодійні базари, безкоштовні їдальні. Паспортизація 1932 року позбавила права селян на пересування. Села були оточені військом. Заморила голодом влада мільйони селян. Сталін говорив: «Баби ще народять». Народжені стануть слухняним знаряддям його планів, коліщатком, гвинтиком партійної справи. Стояли голодувальники рядами і просили хліба біля санаторіїв, залізниць, друкарень. Останні друкували матеріали про щасливе життя в колгоспах, яке насильно насаджувалося. Замість селян – колгоспники. Дуже дорого обходяться експерименти проклятої влади селянам. Проте, бачимо,

відроджується підприємливість, зникає мовчанка. Селяни зберегли свою душу, любов до землі. В. Шукшина критикували за сцену в кіно – бач, герой розмовляє з березою! Він говорить, що в селянина є душа і думка. Навіть в умовах тоталітаризму багатьом вдалося зберегти романтику. Збереглася, як в усі часи, душа чоловіка, що сумує за ніжною жіночістю, а не більшовицьким, що заборонили церковний шлюб. За їх теорією - стакан води за розкладом і за графіком задоволення потреб. Не дивлячись на переслідування, жили за правилом: не можна - хороше, коли можна. Люди зберегли гідність, благородство душі. Лахміття не могли сховати благородство, а вульгарність ніколи до нього не підніметься. По виправці, культурі спілкування впізнавали своїх. В. Шукшин, сам виходець з селян, в своїх оповіданнях описує інтелігентність:

Вони зберегли гордість, співчуття долі народу, неминуче болісне – все це в одній людині. У інтелігента неспокойне сумління, розум, повна відсутність голосу, коли потрібно для «співзвучності» – підспівати могутньому басу сильного світу цього. У них гіркий розлад із самим собою через прокляте питання, що є «правда»?

Важкий перелом відбувається в людях. Вчора казали переможець, а виходить переможений і розтоптаний владою, принижений жахом, репресіями, терором і торжеством тих, хто знущався з народу, зрадливе мовчання. Кати зловтішаються і кажуть, що все можуть повторити. Вони не знають правила, що слабкий завжди поступається дорогою сильному, і тільки найсильніший поступається дорогою всім. Замість допомоги «переможці» готують батіг, щоб знову загнати в рабство. Важко визнати себе переможеним, встати з колін і боротися за свої права. В. Черчиль буде правий: «Нездатність

учитися від народження до могили – це перша і основна риса людства».

50

Не забувай досвід минулого. Люди, яким зараз за 70 вирости в умовах тоталітарної держави. Вони несуть в собі стереотипи минулого. Це покоління, як і попередні, виростило з вірою в партію і вождів. Для них партія була – розум, честь і совість, Ідея комунізму понад усе. Зразком був В. І. Ленін. «Я себе під Леніним чищу, щоб пливати в революцію далі!» (В. Маяковський). Проповідуючи ці ідеали, народники, соціал-демократи, есери, більшовики готові за них і йшли на каторгу, приймали героїчну смерть. Пізніше, партійний квиток давав можливість зробити кар'єру. Особливі привілеї – розподільники, лікарні, їдальні, санаторії, автомобілі, літаки, дачі, квартири в обласних центрах і біля моря. За це «нові» партійці готові були і душу продати чорту. Для кожного рангу службовця були особливі пільги. Кому просто чай, а кому і з булочкою, маслом і лимончиком. За 80 років виростила нова еліта, замість знищеної, що складалася з дворян, чиновників, військових, купців, міщан сформувалася робітничо-селянська інтелігенція. Їм також був присутній снобізм. Пам'ятаєте Слова Брежнєва на заводі: «Ви хто? – Робочий! - Не знаю. У мене тільки партійні робітники!». Альфред Віндшгрец за багато років до нього сказав: «Людина починається від барона і вище». Мораль «нової еліти» трималася на лицемірстві, продажності, підлості. Прикриваючись високими ідеалами, творила власне благополуччя часто переступаючи через близьких. Образ Іудушки, створений А. П. Чеховим і М. Є. Салтиковим-Щедріним, якнайкраще втілює їх. В. І. Ленін критикуючи А. Троцького, називав його іудушкою. Саме його теорія і практика «казарменого

комунізму» була використана Сталіним для побудови держави – Радянський Союз. Його номенклатура передбачала кожний крок людини. Безмежна свобода, якою вони користувалися, давала можливість не бачити далі свого носа і власних інтересів і простору, поливаючи все елеєм проповіді ідей. Прикриття власних інтересів здійснювалося витонченим лицемірством, прикиданням, облудністю. Про таких людей казали - «Далеко піде!». Вони були успішні. Лицемір, позбавлений будь-якого морального мірила. Він не знає іншої істини, крім тієї, що в азбучних приписах. Салтиков-Шедрін виділяв такі риси – невіглас, сутяга, брехун, пустобрех. Лицемірство створюється вихованням і «хорошими» манерами. Це запрошення до пристойності, декоруму, до красивої зовнішньої обстановки і, що найбільш важливе – все це повинно стати вуздечкою, не для тих хто лицемірить, пливе у висотах суспільних інтересів, а для тих, які не лицемірять, кишать на дні його котла. Лицемір проповідує стриманість, засуджує розбещеність, але робить їх привілеєм для себе. Ідея служить йому. Проповідуючи іншим жертвність, співчуває, а сам створює для людей важкі умови життя - захотіли незалежності то живіть у злиднях. «Попиваючи вино, людям проповідували воду» (Й. Гете). Коли свобода стає загальнодоступною в поєднанні із свободою ставити свої вимоги і доводити їх законність і природність, робити свій вибір, тоді лицемірство закінчується.

Й. Сталін не зупинявся перед знищенням своїх соратників, партійців, правоохоронців, вищого ешелону влади, військових, інтелігенції, коли вони забувалися. Хто є хто! Знищував не тільки тих, хто проповідував свободу чи жив в розкішних палацах, відхилявся від ідеології – робітник, селянин, українець, покаюся чи не розкаюся, однаково нікчемні перед грізною державою. В Білорусі Лукашенко з автоматом пішов на свій народ. Старі

покоління не звикли жити вільно, а звикли до своїх стереотипів – жити в страху і покорі державі. Часто в старості ці риси підсилюються, такі люди переховують речі, скуповують сіль, сірники, мило. Хочеться їм повернутися туди, де можна гибіти, брехати, красти, пустослів'ям і марнослів'ям заповнювати життя. Слова Сталіна, сказані в 1933 році в пік Голодомору: «Жити стало весело, жити стало добре!» - підкріплювали редактори газет. Газети писали про «шкідництво» - зірваний в полі колосок, ворогів народу, що закопували хліб, на зло не їли хліба і від цього пухли. На зло державі помирали цілими селами – малі діти, старі. Про дітей, що у садках помирали - їх годують курячим бульйоном, пірижками і рисовими котлетами. Народ прощав партії, Сталіну гріхи, йдучи до світлої ідеї комунізму. Репресовані перед стратою вигукували в НКВС: «За Родіну! За Сталіна!». Медсестра Марія Харченко притомніючи, в підвальному госпіталі декілька раз на день здавала кров пораненим бійцям. Боець М. М. Видриган просив товаришів не пити наркомівські 100 грам, а глибше довбати окопи в мерзлій, при 50 градусах морозу, землі. Танк такий окоп не заутюжить, не зможе закопати живцем. Лютчик, син репресованого інтелігента М.О. Злобінцева писав: «Йду в бій за Родіну!». Народ не жалів свого життя, праці, яка нічого не варта, при розрахунку не ціниться і не приймається ні за що! Часто було на фронті, оформляли нагородний лист на одного, а потім закреслювали писали на іншого. В бойових умовах стало зрозуміло, що відмер інститут комісарства. Ці пустомелі, за плечима яких стояв страх і покірність, вже не могли, прикриваючись лицемірством, керувати масами. Ще Салтиков-Щедрін помітив різницю між щирістю промовця і лицемірством, словоблуддям, показав відміну лекторської майстерності від розумової розбещеності, екстазу - люди безлюдніють, їх обличчя корчаться, очі горять, язик виголошує

недопустимі речі, тіло робить неправильні рухи, вони створюють світ, доступний їх обмеженому уявленню. Може ходити безкінечно, по декілька раз повторюючи маневр. Уява створює вигадану дійсність, яка із збудженням розумових сил перетворюється в конкретну, майже зрозумілу. Це не віра, не переконання, а саме розумова розбещеність, екстаз. Скуті дисципліною, бійці нічого не могли відповісти. В стані афекту такі промовці здійснювали необдумані вчинки - могли застрелити невинну людину, вели в атаку замінованим полем, висували необґрунтовані звинувачення. Василь Гроссман в книзі «Життя і доля» наводить слова колишнього партійного працівника вже в радянському концтаборі:

Ми помилилися. Наша помилка ось до чого призвела. Ми маємо просити вибачення. Усього не викупити жодним покаєнням. Ми не розуміємо свободи. Ми розчавили її, і Маркс не оцінив її: вона основа, сенс, базис над базисом. Без волі немає нічого. Віра наша не сила ця – слабкість, самозбереження. Комуністи створили кумира, погони наділи, мундири, проповідують націоналізм (шовінізм – автор), на робітничий клас підняли руку, дійдуть до чорносотенства.

51

Сьогодні російська влада погрожує знищити всіх українців, залишити лише росіян на Україні. Там, де розмовляють російською, там і Росія. Безглуздий опіум – оптимізм. Усього кілька днів у катівнях НКВС треба, щоб пройти дорогу назад від людини до худоби, а шлях людства тривав мільйони років. Потрапивши до складної ситуації і в нього прокинулася совість. Здичавіла совість, не бачачи ніякого просвіту попереду, не дає примирення, не вказує на можливість нового життя попереду, і лише безкінечно і безплідно мучить. Людина віддана агонії каяття, без надії на повернення до життя і немає жодного

засобу втішити. Совість визріла пізно, без користі. Більшовики, щоб їх не мучила совість замінили її революційною необхідністю. Гітлер називав її химерою і казав, що він звільняє солдат від неї. В пісні більшовики обіцяли церкви і тюрми зрівняти з землею і встановити царство свободи. Церкви зрівняли, а в тюрми загнали мільйони, перетворивши їх на рабів. Свобода ще не щастя, ще не добро, але необхідна його умова. Проголошена незалежність України, що вона дала селу? На стенді в музеї є фото. На них делегація, очолювана президентом України Л. М. Кравчуком з'їла недільний виробіток сиру. Незабаром були розпущені колгоспи, здали ядерну зброю, ракетні носії, флот. Двом мільйонам дали землю, як пай. Решті – зась. Це 38 мільйонів. Люди без роботи, страйкували. Покірність в тоталітарній державі доходить гротеску. Голокост – мільйони жертв. На страту самі люди встановлювали чергу, регулювали рух. Відчуваючи наближення арешту готували вузлики з білизною, прощалися з ближніми, покійно віддавалися державі. Матері на місце страти готували пляшечки з водою і хліб для дітей. До місця страти покійно стояли з ранку до пізньої ночі під жорстоким сонцем чи в дощ, мороз. Мільйони жили в гігантських таборах, не тільки побудувавши їх, але і охороняли їх самі. На допомогу інстинкту приходили світові ідеї. Вони закликають до жертв, а чи повелів Сталін і держава, чи Авраам заради великої цілі – щастя в ній не знайдеш. Разом з інстинктом і гіпнозом великих ідей працювала третя сила - страх перед безкінечною могутністю держави, перед убивством, що стало основою державної повсякденності. Насилля тоталітарної держави таке велике, що вона перестає бути засобом, перетворюється в предмет містичного, релігійного поклоніння, захоплення. Убивство необхідно для щастя людства. Люди готові вести на убійні пункти своїх власних дітей. Страх змусив молодого тракториста

не виходити з поля і ставити рекорди обробітку ґрунту. Парторг колгоспу йому заявив: «Не виконаєш норму - тебе чекає в'язниця». Великий вплив ідей, вони засліплюють людину. Петро Слонимський в книзі «Останній штурм» розповідає, що «Історія ВКП (б)» для підпільників Будапешту, коли радянські війська і німецькі перетворювали місто на руїну, була Біблією. Людина не вірить, що її чекає знищення. Це оптимізм того, що стоїть на краю могили. На ґрунті безумного, нечистого і підлого надія виникає, як покірність, відповідно - вона нещасна і підла. Інколи, народжувалося невідоме нормальній людині бажання піддатися страті. Люди сперечалися з-за черги до кривавого рову, в повітрі чувся збуджений, безумний, а потім і радісний крик: «Євреї не бійтеся, нічого страшного, п'ять хвилин і готово!». Пізніше, як вихід з ситуації - дві хвилини ганьби і ти вільний. Людина обернена в рабство стає рабом по долі, а не природі. Прагнення людини до свободи не знищуване. Його можна подавити, але його не можна знищити. Відмовившись від насилля, тоталітаризм загине. Черчіль помилоково в 30-х роках вважав, що Німеччина своїм тілом закрие Європу від азіатського сталінського більшовизму. Людина добровільно не відмовиться від свободи. Хоча, є багато виразів, що намагаються примирити з насильством: «Не плюй проти вітру!», «Тільки на державній службі пізнаєш істину!».

Кажуть, що народ ще не доріс до справжніх виборів, схильний до бажання жити в рабстві. Проте свобода - це світло нашого часу, світло майбутнього. Доброта безмовна і дурна, безкорисна. Історія людей не була битвою добра, що прагне перемогти зло. Героїня книги "В країні сліпих" Майкла Фліна переконана, що історія - не більше чим «казка для бидла, а її герої і героїні просто блазні горохові». Те ж саме з рабством, що добре приховане господарями, які до смерті бояться справедливого гніву рабів. Розірвуть

до першого стовпа. А. Черкасов переконаний, що революція це хміль, але важким буде похмілля після десятка років насильства над суспільством, що вирвалося з маніпулювання. Тоді в країні сліпих і одноокий король. Кого винесе на гребінь політичної хвилі передбачити важко. Історія людства – це битва зла, що прагне знищити зернята людяності. Якщо злу не вдалося знищити людяність в людині, то злу вже не отримати перемоги. Отже, завжди є що обирати, не покладаючись на те, що вже все продумане, зважене і визначене. У нас завжди є шанс самим визначати свою долю.

52

Не залишай без надії. Дай схопитися за павутину. А.М. Толстой в оповіданні «Карма» описує таку легенду:

Коли Будда почув прохання демона, що страждає в пеклі, він послав до нього павука на павутині, і павук сказав: «Схопися за мою павутину і вилазь по ній з пекла». Розбійник Кандата схопився за павутину і почав вилазити нею. Павутина була така міцна, що не обривалася, і він піднімався нею все вище і вище. Раптом він відчув, що нитка почала тремтіти і вагатися, бо за ним почали лізти павутинням інші мученики. Кандата злякався; він бачив тонкість павутини і бачив, що вона розтягується від тяжкості, що збільшилася. Але павутиння все ще тримало його. Кандата перед цим дивився тільки вгору, тепер він подивився вниз і побачив, що за ним ліз по павутині незліченний натовп жителів пекла. "Як може ця тонка нитка винести тягар цих людей", - подумав він і, злякавшись голосно закричав: "Пустіть павутину, вона моя!" І раптом павутиння обірвалося, і Кандата впав назад у пекло.

Заблудження особистості ще жило в Кандаті, він не знав чудесної сили прагнення вверх для того, щоб вступити на шлях праведності. Воно тонке, як павутина,

але воно підніме мільйони людей, і чим більше буде людей лізти по павутині, тим легше буде кожному з них. Як тільки в серці людини виникне думка, що павутина ця моя, що благо праведності належить мені одному і що хай ніхто не розділить його зі мною, то нитка обривається, і ти падаєш назад в попередній стан окремої особи; окремішність особистості є прокляття, а єднання - благословення. Що таке пекло? Це самолюбство, а нірвана – життя суспільне.

53

Майте волю до перемоги. Американський письменник Елберт Хаббард говорить:

Коли ви виходите з дому витягніть підборіддя, високо підніміть голову і вдихніть на повні груди. Вбирайте в себе сонячне світло, привітай друзів посмішкою і вкладіть душу в кожне рукостискання. Не бійтесь, що вас неправильно зрозуміють, і не витрачайте марно хвилини, думай про своїх ворогів. Прагніть міцно закріпити в умі те, що хочете зробити, і тоді ви підете прямо до цілі, не відхиляючись в бік. Зосередьте думки на великих, прекрасних справах, які ви хотіли б здійснити, і тоді по мірі того як проходять дні, ви несвідомо станете користуватися тими можливостями, які потрібні для виконання вашого бажання, подібно тому, як кораловий поліп бере з морської води потрібні йому речовини. Намалюйте в своєму розумі ту здібну, корисну людину, якою ви хочете стати, і ця думка буде одночасно перетворить вас саме в таку людину... думка вище всього.

Зберігайте правильну розумову позицію – мужність, відкритість і життєрадісність. Правильно мислити – значить творити. Все приходить завдяки бажанню, і всяка щира молитва отримує відповідь. Ми стаємо подібними тому, до чого прагне наше серце. Втягніть підборіддя і

підніміть вище голову. Ми боги у вигляді хризаліди (оболонки тіла).

54

Від питань і відповідей залежить бути чи не бути. Сучасний світ у великій мірі залежить від питань і відповідей. Всі індекси залежать від результатів переговорів, до яких треба гарно готуватися. Важливо не допустити переварації - нав'язаної вам установки мислити одним. Не звинувачуйте когось в чомусь, стверджуючи передбачення. Не гадайте на кофейній гушці, а проводьте опитування по темі. Орієнтовні питання: Ваш підхід до теми? Є питання? Який результат чекаєте? Що вас притягує що відштовхує? Після бесіди контрольне питання: Вважаєте ви...? Не знаходите ви...? Як ви ставитесь...? Згідні ви...? Підтверджуючі питання: Ви підтримуєте думку...? Мабуть ви раді тому, що...? Не варто заспокоюватися, що все готово до наради. Нейролінгвістичне програмування, психологічна війна, гіпноз, психотерапія вносять зміни в модель людської поведінки. Тільки штучний інтелект не може сумніватися. Використовуйте інтелектуальний захист, тактики: заборони перенесень, виловлювання бліх, висміювання - «Хіба я не знаю його, це брехня, якою він весь просякнутий?». Звинувачення в домовленості. Приклад, питання - «Ви тільки, що погодилися з тим, що я вам сказав, але продовжуєте свою лінію. Так хто з нас правий?». Гіпотетичні - «Якщо б ви були президентом? Чи можна прийняти закон?». Нестандартні питання вимагають говорити про те, що не збирався говорити. Провокаційна тактика, коли процитуєте висловлювання - «ви не знайшли в ньому...». Тактика переривання: «Думаєте ми цього не чуємо... Вам не набридло...». Тактика «загону в куток - «Ось ви тоді говорили. Як це розуміти?». Тактика підміни критеріїв - «В чому основне питання? А

де деталі? Ця проблема більше неактуальна». Можна використовувати результати соціологічного опитування, які ви провели для підтримання вашої точки зору. На кінець ви повинні закріпити успіх – «Чи зміг я вас переконати? Зробимо висновок». Успіху відповідають правильні відповіді. Пряма відповідь – твердження, яка служить повною відповіддю на задане питання, безумовна і остаточна. Відправне питання – відповідь, після якої треба попрацювати. Надлишкова відповідь – більше відомостей, чим вимагається на питання. В ухильній відповіді повторюється пресупозиція питання (стверджуюче припущення). Приклад: «Що говорить закон?» Відповідь: «Закон ось говорить?». Тактика відповідей повинна відповідати стратегії досягнутих життєвих цілей. Не треба відповідати агресивно. Відповідати так, щоб поставити питаючого в тупик. Переадресувати питання знайомому, добре знаючому питання, змусити повторити питання. Тактика умовної згоди. Затримка відповіді. Зараз всі дякують за запитання і діловитість. Нейтралізувати питанням. Для підтримки відповіді - апеляція до цінностей: родина, честь, вірність. Не розмінюватися на дрібниці. Звернись до шляхетності присутніх. Перенести відповідь - запис питання. Уникати висловлювань типу «не заважайте», «я вас попереджав», відповідайте жартом. Розумні питання і відповіді можливі при різних технологіях [7]. Їх треба вивчати, щоб залишатися лідером. Добрі побажання краще робити на рідній мові:

*Я доторкаюся до ваших сердець!
Хай буде з вами мир, любов, щастя!
Дні праці і відпочинку нехай,
Принесуть вам радість і втіху!
Прийміть богословіння Боже!*

55

Творче самопочуття. Завідуючий Золотоніського районного відділу освіти В. Ф. Клименко закликав вчителів бути акторами і сам завжди був в стані творчого самопочуття. Його посібником були книги К. Станіславського і Немирович-Данченко. Перший створив «Систему», за якою в будь-який момент вольового процесу, душевного стану можна знімати м'язове напруження, власною волею актор зосереджувався на сцені, а не залі. Як тільки актор припиняє звертати увагу на юрбу в залі, як вона починає тягтись до нього. Глядач, як пан, розвалившись в кріслі, чекає, щоб його розважали. Творчість - цілковита зосередженість духовності, фізичної природи. Вона захоплює все... Зосередьтесь на тому, що відбувається в душі. Без влади, мудрого творчого почуття корабель без керма і вітрил. Для цього треба себе налаштувати на те, щоб повірити в себе. Коли б все оточуюче було правда, то я б зробив ... Вигадана уявлена правда, в неї треба повірити так щиро, більше ніж істинній правді. Так, як дитина вірить в істинність життя своєї ляльки і всього життя в ній і навколо неї. Для цього треба розвинути уяву, дитячу наївність та довірливість, акторську чутливість до правди і до правдоподібного в душі і своєму тілі. Тоді, розслабляться м'язи. Після досягнення цього стану треба вміти говорити. Для цього треба весь час працювати над чистотою і досконалістю мови. Художня частина такої роботи відкривається при перегляді вистав в театрах. «Тим, що не віддають життя за інших (за друзі своя) здається божевільним!». (Гамлет). Спокійній, ситій людині такий вигляд має актор. Проте, ви йдіть своїм шляхом, а не звертайте увагу на поговорі натовпу і ви досягнете успіху!

56

Витримка. Для виконання вище описаних порад треба мати саме її. Треба вправами побороти в собі, знищити анархію, звільнити тіло з під влади м'язів і підкорити його почуттю. Спочатку треба навчитися стояти на сцені нерухомо. Це не легко. Допомагає вправа, коли ви переводите внутрішній погляд з пальців рук на внутрішні органи. Потім уявляєте себе птахом в синьому небі. Скрючуйте пальці ніг, стискайте кулаки. Так само потрібно працювати з голосом, мімікою, регулювати почуття. Почуття підіймаються від найнижчих до найвищих нот, від спокою до шаленства. Стримувати себе, доки вистачає сил. Нехай буде довгий, поступовий хід догори, а самий останній, ударний момент – короткий. Ваш впевнений переможний голос повинен вести за собою.

57

Захоплення. Кожна справа притягує. Мало вірити своїй інтуїції – потрібно, щоб вона перейшла іншим і стала їхньою. Якщо не виходить, потрібно захопити справою всіх. Питання повинно стояти так – робота чи монастир. Ваше захоплення повинно знати міру. Купецтво було вірне своїй стихії – витримка і розрахунок. Одягались в Лондоні, але зберігали лакейство перед дворянами. Хотіли, щоб приїхали до них. Очі шукали схвалення. Це для їх пиhi. Умовою було, щоб не було покровителя вищого чим... Захоплення змінювалась усвідомленням капіталістичної могутності, безпощадністю і бажанням догодить предмету захоплення. Потім, демонстрували свою зневагу – зайнятий, поспішаємо. 1905 року купець Сава Морозов захопився революцією і Максимом Горьким. Купець не сміє захоплюватися. Людська природа не вносить двох страстей. Його мільйони більшовики використали на

озброєння бойовиків. Він застрелився. Захопленість - тітка капризна. Немирович-Данченко захоплення описує так:

Нахмуреність з обличчя зникає, ясна усмішка, жили та думки наповнюються впевненістю, стійкістю; турботливі думки тануть, як хмари під літнім сонцем, віра зростає; з кожною фразою здаєшся собі надзвичайно обдарованим, відчуваєш, що удача, яка вже назавжди оселилася тут, десь поруч з тобою.

Шопенгауер говорить:

Щастя позбавлення від нещастя, захоплення перекидає щастя, яке тільки мить, його не утримати, ні бездарно упустити не можна. Воно є і не визначено в часі – мить, раптом, освітло. Продовжувати його, хапатися за нього не потрібно. Наступить розчарування, сумнів, образливі переживання, гординя, сум, глибокий песимізм, істерики.

Завдячуй долю, що вона подарувала тобі захоплення. Воно скорочує час, людина встигає зробити те, що інший за сто років не здійснить. Талант сам по собі – просто скарб, на службі людям стає генієм. Переконання і пояснення може стимулювати активність особистості або гальмувати її. Вважають, що не можна йти вперед з повернутою головою назад. В. Ленін повторював, що в соціалізм не всі потрапляють лицем, часто йдуть спиною. Весь успіх залежить від змісту переконання, роз'яснення і впливу на інтелект. Головне, дати людині вибір, за який він сам відповідає. Горацій так говорив про підсумок життя:

*Краще стократ – брати, що суджено.
Чи багато ще зим небо нам шле,
Заздрісний час, доки говориш тут,
Вже у безвість летить.
День цей лови! У майбутнє не вір.*

Лідерство на грані. Основні фактори успіху є в десяти стратегіях: 1. Ніколи не забувайте про кінцеві цілі, але зосереджуйте сили на рішеннях першочергових завдань. 2. Подавайте приклад поведінкою, використовуйте наочні способи. 3. Виявляйте оптимізм і впевненість в своїх силах, але не відривайтеся від реальності. 4. Не забувайте про себе: підтримуйте свої життєві сили і позбавтесь від почуття винуватості. 5. Постійно вселяйте команді віру в її згуртованість. 6. Мінімізуйте статусні відміни і наполягайте на проявленні ввічливості і взаємної поваги. 7. Вирішуйте конфлікти – гасіть спалахи дратівливості, умовляйте інакше думаючих, уникайте боротьби за владу. 8. Знайдіть, що святкувати і над чим посміятися. 9. Будьте готові йти на великий ризик. 10. Ніколи не здавайтесь – з будь-якої ситуації є вихід. Протипоказано бути лідером при таких рисах характеру: розсіяність, агностицизм; нездатність керувати; приступи депресії; емоційність; нетерпеливість; схильність до імпровізації; неадекватність; безпечність; відсутність інтуїції; непослідовність; скритність; заздрість; помилковість суджень; літературні здібності; панікерство; стурбованість; прагнення ухилитися від відповідальності; сентиментальність; нерішучість. До них можна додати невідповідність виховання і традицій виконуваних завдань. Приклад – при мінусовій температурі змушувати дрять палубу, стояти на морозі, не сприймати інші верстви, кастовість, приховування відомостей від команди, перекладати відповідальність на інших, відсутність рівності між членами команди, невміння вибачатися і признавати чужу правоту. Робіть все, що від вас вимагається, але завжди тримайте одну руку вільною, щоб вас не змило за борт. Одна рука для моряка, одна рука для корабля. Якщо вам не в радість сонячний день,

потренуйтеся пару годин, прийміть душ, здійсніть прогулянку біля води - і світ зміниться. Прийміть рішення, здійснійте помилки, не зациклюючись на почутті винуватості, йдіть вперед. Потрібно вітати в співробітниках талант, знаходити для них мотивації, керувати ними, відстоювати те, в що вони вірять. Не допускайте появи в команді козлів відпущення. Ніщо не варте так дорого, як ввічливість. Маленька подяка віддається сторицею. Це справедливо у відношенні слів: «вибачте», «дозвольте», «будьте так добрі», "дякую" та інших широко відомих фраз і виразів, що полегшують людське спілкування. Ризикуйте, але спочатку прорахуйте. Умійте визнавати некомпетентність. Авраам Лінкольн на початок свого президенства здавався багатьом обмеженою, посередньою людиною. Треба підвищувати планку вимогливості до себе і оволодівати новими знаннями, не втрачаючи при цьому самовладання, такт і почуття гумору, навчіться справлятися із своїми страхами.

59

Генеральний директор компанії «Кока-Кола» Гойсует на питання: «Чи добре він спав вночі?», відповів: «О, так, я спав, як малюк. Просинався кожні дві години і плакав». Щоб розібратися із страхами, потрібно зрозуміти, що вас лякає. Як реагує на це ваш організм? Що ви говорите собі? Що ви відчуваєте? Знешкодити страх можна наступним чином: написати про страх; поговорити про нього; згадати, як вам вдавалось справитися з ним; ви можете попросити поради у друзів; зробити щось екстремальне, щоб повністю забути страх. Страх в екстремальних ситуаціях допомагає зробити те, що в звичайному житті не виходить. Відомі випадки, коли людина могла вилізти через вузькій отвір, вистрибнути без парашута, використовуючи одяг. Чим більше ви будете

розуміти і приймати свої страхи, тим менш вони будуть перешкоджати вам в досягненні ваших цілей. Страхи приходять ранком. Це попередження, що в організмі щось то не так. Просніться і підбадьортесь. Небезпечний синдром успіху, коли методи управління, що приносили успіх, стають гальмом. Ігноруються загрози: конкуренти, нові ситуації ринку, проявів зарозумілості самовпевненості – все ні по чому; головне збереження влади; консерватизм – відкидають ризиковані ініціативи; обмеженість прогресу – не використовуються свіжі ідеї і технології, втрачається мистецтво процвітання. Ліки синдрому навчання - здатність досконало оволодіти кожним з п'яти компонентів: роботою, взаємовідносинами, оновленням, фізичним здоров'ям, метою з одночасним становленням між ними стійкого балансу. Це необхідно для розвитку кожної людини. Вимогою є рівновага між цими п'ятьма компонентами. Чим швидше це відбувається, тим краще. Цьому допоможе розслаблення – релаксація.

60

Бізнес – мораль – маркетинг. У багатьох склалось не вірне уявлення про бізнес. Багато допускають аморальні способи добування грошей. Прикриваються формулою - нічого крім бізнесу. Таким правилом виправдовують нечесність. Америка процвітає завдяки чесності бізнесу. Джентльменської угоди достатньо, навіть без письмового договору, для початку ділових відносин. Дональд Трамп втратив 900 мільйонів доларів, але зміг знову заробити мільярди. Бізнес це ідея, покладена на справу. Багато ідей, як красивих жінок, виникають і зникають. Дій тут і зараз! Клієнт не шукає зв'язків, він зацікавлений товаром. Потрібна конкретна справа. Вміло групувати по цінам і інтересам. Не соромся нагадувати. Жорстко встановлюй терміни й штрафи. Зацікавлюй

нових клієнтів, проробляй навігацію – доступне розуміння шляхів руху до товару. Менш говори - більше слухай. Говори спокійно, задавай питання, надавай значення відповідям. Уникай кліше, банальностей – пустих, неоригінальних або непотрібних зауважень. Підкреслюй вигоду від покупки, додавай щось безкоштовно, показуй щось нове. Давайте можливість бачити, співпереживати. Уявою створюйте картини, звуки, відчуття. Розвій сумніви покупцю купити товар. Допоможи розслабитися. Спрости доступ до товару через різні способи звернення уваги. Визнач течію думки покупця і її послідовність, не йди проти цього потоку. З самого початку потрібно спланувати його відповідь, прибрати перешкоди на його шляху, бути готовим використовувати «ефект морковки». Треба продавати, а не заробляти аплодисменти, враховувати психологію клієнта. Від покупця, який відчуває покупку, з хватальним інстинктом «Дай!» і готового купляти дешево. – «Дивись, скільки я зекономив! Скільки я отримав безкоштовно!». Добрий товар може сам себе продати. Будь уважним, говори на одній мові з клієнтом, захоплюйся його розумом, умій переконувати, підштовхуй клієнта сказати «Так!». Не забувай правило: «Я чую і забуваю! Я бачу і запам'ятовую! Я роблю і розумію!». Потрібно, щоб у вас і покупця залишилось почуття радості закінченої справи, тоді клієнт задоволений. Потрібно вчасно уступити і прощати. Не піддавайся ілюзії, допомагаючи слабим і убогим, які не хочуть нічим допомогти собі, опинились на смітнику. В результаті ви станете таким, як вони, але вам не дадуть місця біля смітника. Будьте просто кращими, рішучими, позитивними, успішними, ви цього гідні. Збільшуючи багатство, ви допомагаєте іншим ставати на ноги. Любіть самих себе. Уникайте людей, від яких йде отрута, від кого болить голова, викиньте з голови тих, про кого неприємно згадувати. Найкраще - отримувати тут і зараз! Сорок років тому слово "менеджмент" вважалось

вульгарним. Сьогодні зрозуміло, що без нього бізнесу ніяк. Треба вчитися ефективно управляти людськими ресурсами і грошима, чітко орієнтуватися на ціль і робити правильний вибір. Для цього існує окрема дисципліна, в основі якої є бізнес. Завжди повинно ставитись запитання: В чому наша місія? Хто наш клієнт? Що він цінить? Які наші результати? Який наш план? Деякі компанії випускають майки з написом одним реченням – мета її місії. Чітко визначений слоган відмічає, що не треба робити, не тому, що це не важливо, а тому, що це можуть робити інші. «Не роби того, що можуть робити всі». Як в лісі, одні збирають гриби всі підряд, інші тільки білі. Треба знати клієнта. Без цього знання, зауважував Генрі Форд, його машини не поїдуть. Треба знати, що він цінить, задовольнити його потреби і бажання і виправдати їх чекання. Весь час треба підтримувати діалог з радою співробітників, клієнтом, враховуючи кожную точку зіткнення. Тоді, можливе планування - безперервний процес удосконалення ефективних методів роботи і відмова від неефективних. Це прийняття ризикованих рішень, наслідки яких повністю усвідомлені. Постійний аналіз зворотного зв'язку. Це внесення коректив в залежності від умов. Важливі конструктивні суперечки. Якщо прийнято швидке рішення, не варто його проводити в життя відразу. Швидкість говорить проте, що воно не вивчене. Єдність в головному, свобода в діях, віра в усьому. Віра вимагає того, щоб всі розходження були узгоджені. В атмосфері дискусії завжди повинна бути баба Яга, що завжди проти, свій нонконформіст. Це дає можливість уникнути інтриг. Якщо всі пропозиції і відводи враховані, прийняте рішення ляже в основу дій. Важлива оцінка на висоті успіху. Радянський Союз в 70-80 роках на гребені успіху впав і опинився в ситуації, з якої не зміг вийти. Менеджмент, що базується на місії і лідерстві вимагає постійної самооцінки, що перетворює добрі

наміри і знання в ефективні дії - і не через рік, а вже завтра. У лідера немає іншого вибору окрім, як передбачити майбутнє і спробувати зробити з нього те, що треба. Для цього існує планування – безперервний процес удосконалення ефективних методів роботи і відмова від неефективних. Це прийняття ризикованих рішень, наслідки яких усвідомлюються в повній мірі. Тоді ми отримуємо план - спосіб і порядок досягнення цілей і завдань організації, список покрокових дій. В ефективному плані повинно бути враховано необхідні людські і фінансові ресурси, дано терміни закінчення робіт і відповідальні за це особи. Лідер повинен переконатися, що кожний співробітник знає місію організації і буде діяти за планом. Краще менше співробітників, але відданих.

Місія не повинна служити прибутку, коли доведеться йти проти совісті. Найбільш зацікавленою особою в діяльності організації є її клієнт. Він має потребу в послугах, цінує їх і зацікавлений в результатах. Треба добре знати хто ваш клієнт. В плані повинні бути відображені інтереси як пріоритетних, так і другорядних клієнтів, їхні бажання, їх цілі. Треба визначити критерії результатів. Коли немає результатів, треба приймати рішення про злиття чи ліквідацію. Лідер повинен захистити від непотрібної витрати ресурсів підприємство. Бути лідером - значить постійно переорієнтовуватися і ніколи не відчувати задоволення. "Чувство глибокого удовлетворения" Л. І. Брежнева штовхнули країну в катастрофу. Безтурботність європейських політиків забезпечило путінській кліці можливість здійснення повзучої агресії, порушувати міжнародне право. Лідеру треба вміти вчасно трансформувати свою організацію, що означає - вміння передавати напрямки роботи окремим командам, в яких є свій лідер. Окремі члени займаються

розвитком організації, а відповідальність ділять порівну. Це і є лідерство. Переключення з потреб на результати не завжди вдається. Важливо - чи покращилося життя пріоритетних клієнтів? Менеджмент відповідає за задачі, дії, бюджет, ефективність діяльності. Якщо ви не знаєте, що робити далі, не впевнені від чого відмовлятися, а на чому зосередитися, чи треба братися за щось нове і йти на ризик, то вам треба провести аналіз з точки зору менеджменту.

61

Політика. Більшість лідерів усвідомили, що успіх бізнесу залежить від політики, стабільності держави. Крім національних інтересів враховують глобальні проблеми – зміни клімату, використання вугілля, нафти і газу, штучного інтелекту і його вплив на розвиток людства. Це самий не чесний бізнес на виборах. Facebook, що проголосив створення всесвітньої спільноти, яка сприятиме згуртованості світу 2016 року, потрапив в скандал з «Аналітикою Кембриджу», який відкрив, що дані довірені Facebook, використали для маніпулювання виборцями по всьому світу. Дані довірені Цукербергу потрапили до російських служб розвідки. Відсутність захисту приватності і спільнот показало, що в 2018 році людство все ще знаходиться на досить низькому рівні. Для досягнення цілей, створюються клони партій, депутати приймають рішення за гроші, йде підкуп виборців. Разом з тим сучасні технології полегшують управління людьми. Люди з радістю віддають свої дані за безкоштовну електронну пошту чи мультики. Люди все більше покладаються на мережу для вирішення своїх проблем, навіть щодо охорони здоров'я і фізичного стану. Якщо ви захочете від'єднатися від мережі, у вас виникнуть проблеми із сервісом та доступом до інформації. Розумні машини через біометричні сенсори будуть вирішувати

ваші проблеми, управлятимуть вашими емоціями. Багаті матимуть не лише достаток, а й матимуть вищий рівень розвитку, щоб самим планувати ваше життя. Лідеру потрібно все більше думати про розвиток мозку і власного інтелекту, щоб управляти машинами, а не вони нами. Штучний інтелект змінить тіло, відокремить мозок від свідомості, якщо в нас не буде стійких постулатів лідера. Політики, користуючись біотехнологічними змінами в нас, які зробив штучний інтелект, користуючись нашими соціальними, духовними потребами (культура, націоналізм, релігії), схожі на музикантів. Граючи на людських емоціях і біохімічних системах, як на музичних інструментах, виголошують промови і після них по країні прокочується хвиля страху, запускають твіт – і вибухає ненависть, задоволення, нудьга, депресія. Свобода, рівність і інші загальнолюдські цінності Декларації прав людини перетворюються на емоційний цирк.

На Україні 350 партій створено олігархами, вони ведуть боротьбу за прибуток і державне фінансування, як і громадські організації, що цинічно використовують виборців. Людина, що завжди боїться втратити своє положення, отримавши політичну вагу, виконує бажання олігархів. Якщо у людини багато винахідливості, але мало моралі - вона небезпечна. Чітко розділяй людей. Одні з них будівничі, інші руйнівники. Повинно існувати оптимальна кількість лідерів для кожної групи населення, якщо стає більше - суспільство гине. Політиком стає той, вважає Ніколо Макіавеллі в «Государ» (1512 р.), хто діє раціонально, не соромлячись порушити встановлені уявлення про честь і гідність. Переможця не судять. Від таких треба уміти захистити себе. Багаті духом не дотримуються особистої обережності. Дух поганий господар і сам не помічає тих, хто живе і їсть за його рахунок, забуваючи при цьому про те, що хто далеко

сховав - втратив, що подарував лишилося. В політиці критерієм гідності є успіх. Той, хто в ім'я держави здатний робити будь-які дії, винагороджується нею. Людська досконалість лише засіб щедрості і бережливості. На шляху до влади щедрість краще здійснювати за чужий рахунок, а розтрачуючи своє – ти тільки собі шкодиш. Тому, депутати так люблять розповідати, скільки грошей вони вибили з бюджету держави на різні справи. З'явилась нова тенденція купляти любов і дружбу не за гроші чи гречку, а особисту симпатію, обов'язок, честь, шляхетність інших. Коли це не виходить, використовують страх або ненависть. На телебаченні канали показують нещастя, вбивства, природні катаклізми - запрограмований страх для розв'язання проблем політики. Ніколи не зазіхайте на чуже добро, бо люди скоріше простять смерть батька. Легше уникнути помилки самому, чим карати за помилки інших. Депутати дають обіцянки, після виборів про них забувають. Завжди виграє більше той, хто не прагнув стримати дане слово і умів кого треба обвести навколо пальця, а ніж ті, хто ставив на чесність. Потрібно бути з зубами, створеними, щоб кусати – вовк серед вовків. Інформації завжди більше, ніж мозок здатний переварити, а людина не може отримати її всю. Ніхто не може допомогти людині, яку затягую в bagno. Життя кожного дня задає людині урок, від якого ніхто звільнитись не може. Такий урок отримали політики на виборах 2020 року до місцевих органів. Це була найнижча явка виборців за 30 років. Не допомогли куплені 10 каналів, решту відключили, ні «говорячі голови», що обливали поміями суперників, ні самі ідіотські біг-борди за всю історію держави. Проте бути поза політикою теж не можна. Д. О. Лисун, видатний аграрій, мудрець відзначав: «Рецептом успіху є не лише любов до землі, але й до країни, в якій живеш. Лише це поєднання народжує дбайливого, старанного й турботливого українського господаря –

хлібодара» [2]. Новий тип політика він визначав так: «Ти українцем стаєш тоді, коли твоє життя стає життям твоєї країни, твого народу» [2]. Тому, Україна має стати українською! Вона чекає нового зразка політиків». А. Д. Кучма в книзі «Україна – не Росія» звертає погляд до минулого [14]. В образі козака Антона Головатого – воїна, першопрохідця, засновника поселень на Кубані, визначає риси лідера. Політика – це мистецтво можливого. Розумна, спритна людина з успіхом доводить до кінця доручену йому справу. В нього поєднувалося упертість з гнучкістю, хитрість з розумом, почуття обов'язку з прагматизмом, реалізм з цілеспрямованістю, талант дипломата з цинізмом (знання людської вдачі), почуття гумору з артистизмом. Міг знаходити спільну мову з сильними лідерами Безбородько, Розумовським, Зубовим – фаворитами цариці, виконав всі побажання товариства. Він не тільки хоробро діяв під час взяття о. Березань, Очакова, Ізмаїла, але виконав складну дипломатичну місію – виклопотав у цариці грамоту на заселення Кубані. Відчував високу відповідальність за долі тисячі родин запорожців, що освоїли дику, безлюдне місце і перетворили його в квітучий край, що відновили в межах можливого Січ [14]. На жаль, сучасна українська політична еліта спритна на податливість, і тільки що – біжить до Москви, і не тільки, з питань постачання газу чи електроенергії. Вміють тільки казати «Слухаюсь!» на команди з центру. У Радянському Союзі більше чим українських не було консервативно-комуністичних, промосковських політиків.

62

Свобода, рівність, братерство. Ніхто не здатний сам вирішувати все в житті. Філософи XVIII століття до свободи і рівності додали братство. Ми потребуємо один одного. Більше того, ми потребуємо цього, щоб бути потрібними. Справа не в тому, щоб хтось прикривав тил, а

в тому, що коли він прикритий, відчуваєш себе рішучим. Часто питав себе, чому в дитячому будинку, в якому виховувався, не було булінгу - намагання принизити, перетворити на раба своїх однолітків? Там було братство. Як в козаків «за другі своя», нічого не страшно зробити для товариства. В житті немає нічого більш страшного, коли маніпулюють тобою. Для цього використовують довірливість, любов, психічні установки на покору волі. Велику справу зробила організація Міжнародна Амністія та інші правозахисні організації, які на гігантських просторах СРСР донесли до людей загальнолюдські цінності. Примусивши сумніватися в тому, що вбивала пропаганда 80 років, зруйнували фанатизм в частини людей. Вже багато змін в людях за 30 років. Не соромляться говорити рідною мовою, йдуть до своєї рідної їм церкви, зростає контроль громадськості за державними і підприємницькими структурами, люди відмовляються давати хабарі і не потурають корупції. Шлях до братерства ще далекий, але його прискорила війна. Тисячі добровольців, за покликом серця, разом з воїнами збройних сил стали на захист України. «Крим і Донбас - українські!» - гасло, що об'єднало всіх суцх на землі України. Більше 140 партій, понад 300 громадських об'єднань, претенденти на посаду президента пропонують своє бачення майбутнього держави. Збудувати братство захотіло багато людей. Першим було Кирило-Мефодіївське братство разом з Т. Шевченко. Чим більше людей будуть змінювати на краще життя, тим воно ставатиме кращим для суспільства. Менше буде випадковостей, а їх в історії України було багато, і коштували вони мільйони життів. Вибраний напрям розвитку більшістю, виключить такі випадковості.

63

Незнання не звільняє від відповідальності. Краще розуміючи механізми історичного процесу ми зможемо зміцнювати власне життя. На Україні історія нагадує хвилю нещастя. Досить звинувачувати в нещастях інших! Не допускати в життя агресивних фанатиків і месій, готових знищити один одного і при потребі весь світ, тільки б довести свою правду. З тими ж, що тільки слухають те, що їм подобається маєш вигляд, як людина, що спить. Вона безпомічна, обставини беруть верх, не можеш контролювати, тебе охоплює страх, втрачаєш контроль. Підвищується тиск - треба проснутися і взяти себе в руки. Не варто зачаровуватись фактами. Факт - слово в іноземних мовах дієслово - я роблю, зроблю. Факт часто підганяється під якусь вигадку або просто набір речень - «понижу ціну на газ», «підвищу пенсії і зарплату», «всім соціальне житло», а за цим бажання проводити інтереси багатих, всі українці зможуть купляти і продавати землю. Потрібно відслідковувати події. Події і факти не мають чіткого взаємозв'язку. Події - це факти в русі. У події є рушійна сила, а у фактів лише інерція. Факт не існує сам по собі, ми не можемо на нього спиратися, через співставлення з іншими. Наша думка приймає участь в оцінці і формулюванні фактів. Тому, кожний факт в певні мірі - вигадка. Спроба зрозуміти історію вимагає осмислення фактів, а значить ми приречені мати справу з вигадками. Вигадки - не обов'язково неправда. Легенди, міфи, вигадки мають частку факту. Успішна людина має власну історію, порівнює різні факти, розуміє між ними зв'язок. Сучасний світ мало йме віри в останні попередження природи, як іудеї не вірили в пересторогу Спасителя. Слова Бога, що протиставлені тим, хто їх не визнає є мечем. Христос, наші ангели охоронці стоять у дверей серця грішника. Вони молять про дозвіл увійти

туди, щоб принести з собою прощення і мир. Успішній людині треба бути слугою для тих, хто не розуміє, що відбувається і як змінити ситуацію на краще. Навчіть їх здобувати мудрість і тоді не треба винаходити вудку, бо розум сам буде знаходити вихід і робити вибір.

64

Втрачене покоління минулого століття у віршах, образах на сцені, прозі зобразив В. Висоцький. В Радянському Союзі терпимість до пияцтва була загальною. П'яного приставають до стінки (щоб не звалився), ще й дадуть грошей на поправку здоров'я. Пияцтво згубило велику кількість людей. В. Висоцький співав: «И нас, хотя расстрелы не косили, но жили мы поднять, не смея глаз. - Мы тоже дети страшных лет России, безвременье вливало водку в нас. - Одни, его (время) лениво вопрошают. - Другие, неохотно вспоминают. - А третьи, даже помнить не хотят. И прошлое лежит, как старый клад, который никогда не раскопают. - Свой интерес мы - по боку, ребята. - На кой нам свой, а что нам делать с ним?» Люди відреклись від себе. Звичка коритися колективу у великій мірі притупила відповідальність за вчинки. Тільки людина, що знає міру, може знати все. Рішали вирішують чужі справи, а свої доводять до сказу. Молодь хіпувала і захоплювалася усім зарубіжним, чим загубили вітчизняну промисловість. Сміялися з "Запорожця", загубили комбайн "Херсон". Не провели вчасно технічного переозброєння. Гонка озброєнь, безглузді проекти - повернути річки, підняти Нечорнозем'я, БАМ - підірвали економіку країни. Вчитися було не престижно - батьки прилаштують. Все вирішували блат, могоричі, знайомства. На відпочинок збирались, як «три рублі на випивку». Худо-бідно везла свій віз інтелігенція. Потрапивши в важкі життєві ситуації, ставали безпомічні. З "кравчучкою" відправлялися, в кого був якийсь капіталець, торгувати,

перепродувати. Швидко вирости базари, ринки. Розумним непотребом стали військові. Їх гнали з союзних республік. Залишали квартири, інколи сім'ї - з чемоданчиком верталися до батьків. Допомогали їм налаштувати життя громадські організації. Пішло те, що "было то, что считалось священным. А мы живём в мертвящей пустоте. Попробуй, подави – так брызнет гноем. И страх мертвящий заглушаем воем. И те, кто первые, и люди, что в хвосте. И обязательные жертвоприношения, отцами нашими воспеты и не раз, печать поставлена на наше поколение – лишая разума и памяти и глаз" (В.Висоцький).

В гібридній війні російський уряд успішно використовує міф про Радянський Союз. Одурманюючи казками, як було добре, забувають сказати, що саме вони довели країну до загибелі. Не тільки вкрали золотий запас, алмазний фонд, збереження людей в Ощадбанку, Зовнішторгбанку, зруйнували не тільки економіку, а й життя людей. Щоб не служити далі рабом у пристрасних надій, не поклонятися більше ідолам брехні, треба бути успішним лідером, мати розум здатний до самоаналізу!

65

Істина та управління. Анатолій Белов в книзі «Звинувачені в ересі» знайомить з біографіями мучеників ідей, які не зважаючи на табу дошукувалися істини. Часто за це платили життям. Таких було мільйони. Це стосувалося не тільки вірувань, техніки, а також управління суспільством. Багато з того, що було заборонено зараз стало бізнесом. На російських каналах «тайновидение» стало частиною життя суспільства. Хоча в 1964 році у вступі до книги «В світі фантастики і пригод» говорилося, що окультисти виконують особливе завдання своїх господарів у війні імперіалізму проти комунізму. Серії книг «фентезі» розкривають таємниці потойбічного

світу, борються з сатанинськими силами. Починаючи з романів окультистки Крижанівської «Гнів Божий», що передбачила розпад імперій і створення нових – слов'янської, іудейської, азіатської (жовтої), майбутнє і минуле. Не дивлячись на такі далекі погляди в майбутнє всі дотримуються правила справедливості – правильної поведінки, бо знову ж, раптом не зрозуміють? Де межі цих правил? Вони є в кожному конкретному випадку. Взяти «победобесие». 1965 року почали встановлювати пам'ятники загиблим воїнам другої світової війни замість безлічі могил. Учні теж брали участь в цьому. Знаходили такі поховання. Військовий комісаріат переносив рештки в братські могили і стали вони на самих кращих місцях. Вдови отримали пенсію 6 карбованців. На гробках (насипах братських могил) вони розкладали поминальник і запрошували всіх згадати їх чоловіків, дітей, розділити їхню тугу, не отримане людське щастя. Піонери, комсомольці вшановували факельним маршем і дякували воїнам за порятунок. Це було справедливо. Через 75 років Добкін розділив українців на своїх і ворогів. Хоча відомо всенародне горе не ділиться. Під час епідемії «свої» славлять «російское оружие», «русский мир» по церквам і на площах України. Коли кожний день саме від них гинуть українці у російсько-українській війні на Сході. Такі мріють повторити загарбання України. Тут заблукала істина в мізках проросійських політиків. Почалося це з ідеї К. Маркса про капітал, робітничий клас, партію, маніфест комуністичної партії, що викликав привид комунізму. Те, що обіцяли раніше релігії - В.І. Ленін, Й. В. Сталін зробили релігією мільйонів. Ідея стала матеріальною силою. 1917–1990 - роки існування держави соціалізму, що так і не переросла в комунізм. Яким шляхом втілювалася ця ідея нагадує 17 травня, день вшанування жертв політичних репресій. Серед них небагато, хто постраждав за ідею. Принцип був – бий усіх, Бог пізнає своїх. Кількість

жертв переважила за 100 мільйонів. Така плата була за марксистську ленінську ідею, революційну справедливість. В той час ряд країн Європи змогли для свого народу втілити віковічні мрії про рівність, братерство, справедливість, забезпечивши високий їм рівень життя. Проте їх свобода думки породила пошуки нової свободи. Багато письменників втілили в своїх романах. Уельбек описав в романі «Платформа» такі спільноти – табори нудистів, секс-туризм. На своєму початку рух хіпі, бітників і проповідь молодіжної революції. Маркузе, Хастлі сприяли розквіту музичних напрямків, фестивалів, хіт парадів, заворушень. На жаль, як це видно з романів і політичного розвитку рух закінчився апатією, скептицизмом, наркоманією. Вони, як Кампанела у «Місто Сонця» прийшли до висновку «пістрявий звір народ простий. Та звір це боязкий, радий служити. Хіба ж не дивно! Сам себе він мучить. За гріш від воєн та тюрми страждає. Хоч гріш цей король собі долучить». Деякі лідери перетворилися в мазохістів, терористів, утримувачів готелів. В книзі «Елементарні частинки» вчений працює над створенням в ДНК механізму, що знімає будь які перешкоди для досягнення задоволення. Його люди живуть в країні щастя до 40 років, а далі автаназія. Щоб не мати несподіванок хочуть запрограмувати людину. Чип буде накладати табу. У фантастиці вже є приклади таким шляхом управління людьми, предметами, процесами. На зміну одурманення людей ідеологіями прийшли технічні, психологічні, біологічні, фізичні схеми управління людьми, які вже використовуються під час розгону демонстрацій. Це не вихід. Повинен бути контроль за рухом ідей. Проте, хто його робитиме? Ще майя убивали кращих, це продовжувалося в усіх цивілізаціях, що привело до їх загибелі. Завжди повинен бути свіжий вітер, щоб рухатися далі. Апарат управління, зберігаючи устої, завжди прибігав до насильства при відсутності громадянського

суспільства. Держава вимагає виконання правил. «Тільки на державній службі визнаєш істину» (Кузьма Прутков). Вже правда не вимагають на біле казати чорне за Тертуліаном. Тао Юань-Мін зазначав – «Я поки не служив буйство помислів диких упокорював» [11]. Намагання в державі шукати істину має тяжкі наслідки. Згадаймо дисидентів, непокірних. «За всё приходится платить в итоге! Платить приходится судьбой!» (В.Высоцкий). Тонка матерія демократія, але кращого не придумали. Вчити лідера демократії ідеї порятунку людства, що тупик, в який весь час ми йдемо – авторитаризм. Прихильники авторитаризму підготовують вище чиновництво, дають їм можливість отримувати мільйонні зарплати, не задекларовану нерухомість. Йде створення невігласького, жадібного до грошей, хабарництва чиновництва, не здатного до дії. Про таку ситуацію Тао Юань-мін писав: «Якщо злого не покарано. Якщо добрий без відплати. Чому продовжують лунати порожні промови?» [11]. «Говорючі голови» заповнили екрани телевізорів, службові інтриги, чиновничя рутини. Так проходять їх дні в безтолковій суєті. Корупція, хабарництво складають суть роботи чиновництва. Згадаймо слова класика «...ну как не порадовать родного человечка!». Давати хабар – значить виявити турботу. Римське правило – «Даю тобі, щоб ти мені дав!». Святкові адреси, розписи в книгах почесних гостей, подарунки, підношення в службовий час - етикет чиновництва. Тих, хто не вписувалися викидали з чиновницького середовища або самі покидали його. Так вчинив Тао Юань-мін. – «Цю шапку зірву і відправляюся в рідні місця» [11]. Вона головний елемент мундира. Скрізь на світі піддакують в повазі. Шапку треба було чиновнику знімати і знімав перед старшим. В часи Пушкіна старші «тупеєм не кивнуть» перед меншим. Не уступлять своє право на чай з булочкою і маслом. Рядовий чиновник мав право тільки на просто чай. Останні мріяли – якщо мир і

щастя, і в житті радощів багато, то кому тоді буде потрібна вчена мудрість! Жили по принципу – «Ти начальник, я дурак!» Та цей час не настав. Тому потрібно мати великі знання, щоб вміти працювати в умовах, що ми маємо. Ні сіонське братство, ні масонські ложі, ні асоціації, клуби мільярдерів не будуть управляти світом і людьми, як слухняними роботами в суспільстві лідерів.

66

Тут мій скарб, тут моє серце. Самий найбільший успіх в житті мати місце на рідній землі. Ти не сирота і не нікчема на цьому світі, а – обраний. Ти продовжуєш рід. Ти бережеш пам'ять роду, поминаєш померлих і загиблих. Вони допоможуть тобі звідти. Ти маєш дяку від держави. Ти можеш з чистими помислами і думками вгамовувати душевну спрагу. Вранці зустрічати сонце, дихати чистим повітрям, насолоджуватися чистою прозорою водою, користуватися влаштованим житлом де є душевний спокій. В лісі, озерах, річках око і душа відпочиває. Тут мій скарб – сад, музей, багато книг, Інтернет, сучасний зв'язок, автомобіль. Тут серце. При молоді - дітях, онуках сам стаєш молодшим. В них життя. Не засуджую, розумію, не повчаю, а навчаю. Ще є дещо, чому я можу навчити. Вивчаю мудрість багатьох поколінь людей. Нерідко молоді розумніші і чесніші, добріші за нас. Правда душею інколи слабшою, та й випробувань у них більше. В них новий простір. Можуть запросто поїхати за кордон, де загубитися не важко. Можеш сказати – «Я робив все, що міг, тепер країна в їх руках». Перебуваючи на межі життя і смерті, оцінюєш найвищий дар – дар життя. На світі немає речей заради яких варто вмерти, зате багато - заради яких варто жити. Дітей виховувати м'якою правдою і твердою любов'ю. Маєш від них теж саме. Будь-яка любов благо. Будь-яка. Впевнений, що маленькі перемоги в житті, вміння, мудрість, сила щось дадуть

молоді і в них все буде добре – це справжній успіх справи бо порядок і час і сили, які встановив для себе правильний путь і тому все путем і все путьове. Ще не закінчено призначення – не всі книги написані, не виріс дубок посаджений з онукою, щоб бачити, як вона охопить його і він даватиме їй сили на її успіх в житті. Прийнялася яблуня онука. Не все зроблено для батьківщини і загального добра. Буде кому помолитися за безсмертну душу. Смерть приходить не від старості – від забуття. Тіло вмирає, а куди діваються емоції, думки, що киплять в голові. Тао Юань-Мін 5 ст. написав багато віршів присвячені думкам, що живуть після смерті. За ним думки переходять друзям, близьким, у сні іншим людям, залишаються в їх свідомості. Часом, люди помічають, що діють і чинять так, як в свій час чинив і діяв померлий. Погано, коли це погані думки і почуття, що можуть комусь нести неспокій і розбивають серце. Добра людина відходячи тілом в інший світ знищує всі погані думки, що як демони, жили в ньому. Ми повинні думати про спадкоємців. Наші думки повинні приносити їм успіх. Успіх мають лідери свого життя.

67

Невербальна комунікативність. Велике значення для успішного спілкування має вміння використовувати невербальні впливи. 60 – 80% комунікацій здійснюється за їх рахунок. Тому треба лідеру володіти мовою рухів тіла. Цьому навчають у вищих навчальних закладах - педагогічних, театральних, бізнесу, працівників сфери послуг. Вас навчать "читати між рядків". Ви зможете впливати і добиватися успіху в справі. Невербальні комунікації це складний процес взаємодії людей, в якому беруть участь слова, голос, жести, міміка, рухи тіла. Ви краще зрозумієте інших і себе. Можливість читати

інформацію полегшить вам життя. Друга назва невербальних впливів "Боді ленгвідж". 60-80% комунікацій здійснюється невербальними засобами вираження. "Боді ленгвідж" вчить розпізнавати невербальні сигнали, використовувати інформацію з обличчя співрозмовника [5]. Шосте почуття - інтуїція підказують нам. Жінки краще можуть розшифровувати невербальні знаки. Особливо гарно виходить у молодих матерів, що по рухам дитини можуть визначити її стан. Оскал зубів - посмішка був спочатку загрозою. Жести - здвиг плечима, розгорнуті долоні, підняті брови - людина не знає, не хоче знати. Жести можуть мати різне значення. Так, «Ок» - в Америці успіх, у Франції - 0, в Японії - гроші, в Азії - гомосексуальність. Піднятий угору палець в американців - зупинка автомобіля, в Греції - «заткнись». Буква «Т» - символ влади, роздавити пальцем. **V**-подібний знак в Англії - перемога, якщо тильною стороною долоні - «заткнись». Жест підпирання щоки вказівним пальцем - означає, мені не подобається, що ви говорите і я з вами не згодний. Не конгруентність, коли політик стоїть на трибуні схрестивши руки на грудях, опустивши підборіддя і говорить захоплено і добре налаштований до молоді. Жінка говорить, що щаслива в шлюбі, але при цьому надягає і скидає кільце. Враховувати контенти, наприклад погоду. Людина замерзла, склала руки на грудях. Руку жмуть слабо, коли в людини артрит, це музиканти, художники. Одяг стримує рухи, мова видає соціальний стан. Малоосвічена людина, маючи малий запас слів, наступає на ноги, крутить ваш ґудзик. Чим вищий статус, тим стриманіші рухи і жести. «Королівська хода» - голова високо піднята, груди розкриті, підняте підборіддя. Дитина до 5 років прикриває рот рукою, коли обманює. Часом, таким дітям радять закрити рота. Звужені зіниці, підняті брови, підморгування, скривлені куточки губ, почервоніння, піт на лобі при дружньо відкритих обіймах

видають обман. Щоб потренуватись, вимкніть звук телевізора і спробуйте догадатись що відбувається на екрані, а через 5 хвилин включіть і оцініть ситуацію. При переключанні дивіться на обличчя ведучого. Спеціально навчають володінню тілом. Конкурси краси вчать висловлювати теплоту і щирість. Для того, щоб добре бачити неправду треба, щоб людина була добре освітлена, згадаємо стілець в поліції. Найлегше брехати за забором чи по телефону. Це добре розуміють глухі, бо від них не сховаєшся. Існує особистий простір - будинок, машина, стілець, ліжка, простір навколо тіла, входження в який насторожує співрозмовника. Це потрібно враховувати при спілкуванні. Існує інтимна зона від 15 до 46 см. Для жінки таке порушення сприймається, як втручання в її інтимне життя. Особиста зона - аура. Соціальна зона - до 3,6 м, відстань на якій тримаємося від сантехніків, поліцейських, поштарів [5]. Політик В. Фокін під час виступу почув неприємні відгуки з боку підпилого слухача. Тоді, він міцно взяв його за руку і міцно обійняв. Простір був порушений, слухач нейтралізований і він більше не заважав. З незнайомими завжди тримають дистанцію для самозахисту. Рекомендується в місцях скупчень - не розмовляти, не дивитися на інших, обличчя маска без емоцій, якщо в руках книга - читайте, стримуйте рухи, в ліфті дивіться на вказівник поверхів. Під час епідемії людям заборонено збиратися і вони повинні знаходитися на відстані. Коли простір обмежений, людина займає ворожу бійцівську стійку, підвищується ворожість і агресивність. Після перебування в такому середовищі людина швидко стомлюється. На перенаселених територіях відбувається вимирання крис, птахів, люди перебувають у стресовому стані, виникають голод, інфекції, злочинність. Для того, щоб зламати волю порушують особистий простір під час допиту. Серед людей є такі, що поведуться на чужій території, як власній,

кидають недопалки, спираються на чужу машину, лапають чужу жінку. Таких не можна допускати в компанію, до продаж – крастимуть. Лідеру треба бути подалі від них. Ставте камери спостереження, не давайте годувати собак. Добре мати надійних сусідів чи родичів. В селах просяться в чужу хату, входять в довір'я власників і розкрадають майно. Використовують інтимну зону, панібратство. Їх непросто потім виселити. 90% власності в селі не внесено в кадастр. Лисиця спочатку кладе лише лапку. Власність священна, тому вона і власність. Півбіді, коли такі «плодожерки» з'їдатимуть ваш врожай овочів і фруктів. «Власність є основою багатства, земля йому мати» (Вільям Петті). Людина, коли спирається на власну машину, продовження його території, соліднішає. Закохані весь час тримаються за руки, обнімаються на людях. Дружина кладе руку на чоловічу. Я твоя, і буду вік тобі вірна. Показують, що вони належать один одному. Американець, власник офісу, кладе ноги на стіл або спирається на косяк дверей, щоб підкреслити своє право на нього. Відкрите вторгнення - без дозволу користування його власністю. Не можна сідати на його стілець. Якщо ви займете стілець господаря без його дозволу покупка не відбудеться. Спитати в господаря – «Де ваш стілець?». Враження про людину формується в 90% випадків в перші 90 секунд. Змінити це враження важко. В дитинстві, коли нашкодив, хотілося стати маленьким. Світ ділиться на вищих і нижчих. Ваша високість, ваша святість та інше - це підкреслюють. Можливо до вас так ніколи не звертатимуться? Суддя сидить вище. До 80-х років статус вчителя був високим. Одна вчителька в 80-х роках писала колишньому учневі і прохала, щоб він не приїжджав, щоб не побачив її випадково в кирзових чоботях в гною, щоб у нього зберегти світлий образ. Падіння авторитету вчителя відбулося напередодні розпаду СРСР. Висока людина сутулиться перед

начальством. Щоб не мати конфлікту з поліцейським, краще самому підійти до нього чи машини, пригнутися. Протягніть дві руки долонями вгору, благальним голосом попросити не виписувати штраф. Розраховувати, що поліцейський зверне увагу на ваш статус – не варто. Так можна заспокоїти клієнта, що повертає товар. В гостях не можна вмощуватися, зменшуватися в кріслі господаря, коли він стоїть. Стриманість і скромність перед власником завойовують його милість чи прихильність.

68

Есенціалізм. З наведених вище порад і повчань, можливо у вас складеться власна поведінка, як лідера. Есенціалізм на відміну від пофігізму радить як робити менше, щоб результат був кращим. Грег Маккеон бачить цей шлях в простоті [17]. Цього принципу дотримується Діттер – засновник менеджменту. Треба навчитися свій час і енергію використовувати у виключно важливих справи. Вам треба відмовитися від думки, що ви можете все встигнути. Планувати життя треба на перспективу і кожний день. Дисципліна і контроль за своїми діями. Матимете задоволення не тільки від результатів, а також від руху. В спробі догодити всім втрачаємо саме цінне - спілкування з рідними. Правильно розставити акценти в житті, інакше вами розпоряджатимуться інші. Не заплутуйтесь в дрібницях. Не піддавайтесь! Уникайте парадоксу успіху. Отримана перемога робить нас потрібним скрізь. З'являється багато задач і можливостей. Ми розпилюємося, відволікаємося від цілі, не все встигаємо, нас забувають. Не горнись до великого і минулого. Вони пройшли, бо відсутність дисципліни підштовхує нас до загибелі. Головна причина топтання держави Україна на місці? В людей з'явилася через 80 років можливість вибору і самоуправління

(децентралізація). Наше суспільство виявилось до нього не готовим. Люди не змогли переступити психологічний бар'єр – стомилися від прийняття рішень. Чим частіше доводиться робити вибір, тим гірше стає якість наших рішень. 30 років тому була одна партія, тепер 140 в яких майже повторюються програми. На наш вибір тиснуть зовнішні фактори – ЗМІ, олігархи, зобов'язання, якими нас обплавали, шахраї та авантюристи. На останніх виборах в 2020 році ОПЗЖ скупила ТВ канали і таким чином хотіла пройти на виборах. Політична реклама і виступи експертів переконували, що треба голосувати тільки за них. Люди просто не прийшли на виборчі дільниці. Цинізм, коли народ тримають за дурачків відштовхнув. Ми перевантажені не тільки фактами, а й приватними думками. Нам потрібні не пріоритети, а пріоритет, який ви вибрали самі. Не давайте собою маніпулювати. Треба жити по-своєму! В школі 25 доручень і всі важливі. Треба викинути непотрібні справи та обов'язки. Убирайте як можна частіше у своїй шафі життя. Друге правило – навчити себе відмовлятися. На базарі люди продають старі речі за цінами значно нижчими, чим купляли в магазині. Чому? Вони оцінюють не їх вартість, а потрібність для них та ще, щоб мати якийсь зиск від продажі. Зовсім нікому не потрібна, як і вам – здаєте в благодійний фонд. В екстрених випадках, коли немає часу на походи – викиньте в інтересах справи. Не гальмуйте прояви нового життя і пропозиції. Коли людина стає старішою вона не поспішає з рішеннями – мудрішає, подумки перевіряє себе на чесність, порядність і результативність. Може твердо сказати «ні, мені це не підходить». Учні в школі працюючи над проектами можуть визначити ті напрямки, які є для них пріоритетними. Було б добре, щоб співробітників фірм не завантажували бездумними засіданнями, листами, завданнями і зустрічами, а сприяли використанню

талантів в інтересах компанії. Тоді, перестали б купляти товари, що нам не потрібні за гроші, яких у нас немає, щоб вражати людей, що нам байдужі. Дихати і жити вільно, жити у згоді із собою, а не здійснювати надії інших. Звільнися від безпомічності. Не дається математика – шукай себе в іншому. Відмовляючись від вибору, ми стаємо безсилими, не тільки передаємо владу, але й дозволяємо робити вибір за нас. Йти на поступки враховуючи свій пріоритет. Чим я можу поступитися? Чого я цим можу досягти? Тут не проходить – «Та нехай!». Вчинки потрібно чинити свідомо з розумним розрахунком. Шлях до цього – через прорахунок великої кількості альтернатив, і вже тільки потім єдиний вибір.

69

Багато поколінь в Радянському Союзі чесно і самовіддано працювали. На заклики обіцяли працювати ще більше. Розпався Союз. Старих коней і тварин відправили на скотобійню. Люди лишилися зломлені, виснажені, розчавлені морально і не здатні робити вибір. Розчаровані пенсією, яка не дозволяє зводити кінці з кінцями, з вимушеною феодальною працею на грядках і полях. Не сподіваючись збудувати світле майбутнє, живуть тепер в суспільстві панування олігархів і мають велику кількість проблем – здоров'я, харчування, пересування. Проте були інші люди, що цінили час і результат своєї праці. Працювали там, де за менший час платили більше. Зараз багато працюють за кордоном. Найбільш талановиті і успішні в своїй справі – розбагатіли. Японія, яка в свій час мала репутацію виробника дешевих товарів перебудувала виробництво. Вираз «Зроблено в Японії» - означає надійність і якість. Склався принцип 80/20 - більшість коштів вкладаються в невелику кількість підприємств, що дають надійний прибуток. Рішення приймається після ґрунтовного вивчення пропозицій і

порівнянь. Справжній лідер перебирає багато можливостей і відкидає 80% тих, що не дають суттєвого результату, думає про те, щоб зменшити затрати. Ніяка серйозна робота неможлива без ізоляції від зовнішніх збудників, що відволікають. В компанії О'Брайєна Conversation заведено виключати на роботі телефони, електронну пошту. Зустрічі проводяться окремо, щоб подумати і поговорити. Якщо співробітник не може прийти, бо зайнятий, то це означає, що потрібно найняти ще одного робітника. В дитинстві, коли ми не здатні відповідати за свої вчинки або самі ховалися, або нас залишали в окремому приміщенні подумати про це. Простір в якому можна думати. Так, ми не даємо собі нудьгувати, а з іншого боку – забираємо в себе час для рефлексії. Білл Гейтс регулярно бере тиждень відпустки і присвячує її роздумам і читанню. Класична література і музика найкраще налаштовують на роздуми. Це допомагає побачити головне. Слово «школа» від грецького «дозвілля», час подумати через гру, веселощі. Важливо не загубити в собі веселої, кмітливої, допитливої дитини. Уява – шлях до успіху. Зараз в школах, компаніях проводять рольові ігри, тренінги, що важливі для творчого процесу. Це дає можливість бачити за кожним підбором фактів чи подій сенс. Потрібно уважно спостерігати міміку, жести і читати те, про що не кажуть в слух. Вчитель історії в 60-х роках рекомендував читати між рядками на моє запитання, що цього не написано. Для цього потрібно мати базові знання про досліджуваний предмет і стати на місце події чи людини. Слово журналіст і журнал – однокореневі. Вести щоденник для запам'ятовування подій і налаштування себе на роботу, виділення в ній головного. Існує багато фото природи, туристичних місць, захоплень, пригод. Проте, на жаль, в них часто немає роздумів і навіть близьких людей. Ми уникаємо точних відповідей, ховаємо їх за дрібними справами і деталями,

що відволікають нас від головного. Проблема може бути вирішена під час сну, коли мозок сортує і впорядковує інформацію. Рекомендують вранці записувати сни в щоденник, щоб потім їх розшифрувати. Мозок утворює нові нейронні зв'язки, які розширюють шлях для розв'язку задач вранці, на свіжу голову. Сни о 4 годині тривожні і шкідливі для людей схильних до серцевих захворювань. Якщо мозок рветься до роботи, то можливо він перебуває в стані стресу або паніки. Тоді, ліки - у відновленні організму. Організм – головний актив, який втратить легко, зокрема сон. Треба змусити себе не працювати над міру. Сон необхідний для збільшення ефективності наших дій, направлених на досягнення цілі. Дотримуйтесь цих критеріїв, щоб досягти успіху.

70

Потрібно прибрати з життя все, що нам заважає. В першу чергу ті справи, що не відповідають нашій меті. Від приблизної ясності переходьте до абсолютної. Ми затрачаємо енергію на те, щоб сподобатися керівництву, затрачаємо особисте життя на конкуренцію в соціальних мережах. Як результат, мало проводимо часу з улюбленими, рідними, не зміцнюємо свій дух, не турбуємося про здоров'я. Команда без цілі позбавляється лідера, їй краще робити те, що задовольняє сьогоденні потреби. Жити зі смыслом - значить не грати словами і починати вирішувати проблеми. Запитати себе: що я зробив для досягнення мети?, щоб далі не робити тисячі виборів [17].

71

Вчасно сказане «ні» може змінити історію. Мужність - шлях до процесу відсіювання непотрібного. Рідко зустрінеш людину, що може так жити. Більшість

відчувають дискомфорт, коли треба сказати «ні», бо ми не хочемо нікого підвести, боїмося втратити добрі стосунки. Ці стереотипи відволікають нас від тієї реальності, коли ми можемо сказати «ні» - і жалкувати за це протягом кількох хвилин, або сказати «так» - і жалкувати на протязі декількох днів, тижнів, місяців і навіть років. Треба навчитися вчасно говорити «ні» твердо, рішуче, але все ж елегантно. Говорити «так» тільки тому, що дійсно має значення. Саме таких поважають і ними захоплюються. Треба вміти відмовляти не використовуючи слово «ні». «Мені приємно, що ви подумали про мене, але в мене повне завантаження», «Я б дуже хотів, але дуже зайнятий». Елегантне «ні» виростає з точного, але невимовного підрахунку вартості компромісу. Ключ до поразки – спроба сподобатися усім. Щоб відмовити, можна використовувати паузу доки інші не заповнять виниклу порожнечу. Другий варіант – «зараз я зайнятий, але як тільки звільнюсь повідомлю». Електронна пошта, телефон – зменшують ніяковість: «Дозвольте мені перевірити розклад», «вибачте, не виходить», користуйтеся автовідповідачами. Треба інколи нагадувати людям про важливість завдання, що ви робите - «Я не зможу виконати роботу якісно, якщо буду виконувати ще й цю...». Розумний лідер в такому випадку передасть іншому проект, який хотів додати до вашого. Друзям можна відповісти з гумором - «Не-а! Я не можу цього зробити, але я знаю людину, яка це зробить...». Говорити «ні» - це талант лідера. Спочатку, ця здібність обмежена, бувають помилки. Проте, з часом, ви навчитесь повільно говорити «да» і швидко «ні» .

72

Літак «Конкорд» був збитковим проектом, але англійський і французький уряди продовжували вкладати

мільярди, бо не могли сказати «ні». Психологічно, вони не могли прийняти вже отримані збитки і надіялись, що цей проект все ж окупить себе. Ми не йдемо з поганого фільму, бо заплатили за квиток. Ми чекаємо автобуса годинами, бо в нас безкоштовний талон. Інколи нас захоплює ідея продовжувати гру, щоб повернути втрачені гроші. Витрачаємо сотні гривень, щоб виграти копійчаний виріб. Треба мати мужність визнати свою помилку і відмовитися від зобов'язань, погодитись із втратами і збитками, яких вже не повернути. Щоб позбутися страху втрати потрібно наперед оцінити ті можливі збитки і ризики на які ти можеш йти, щоб отримати цінне, досягти мети. Якщо зробив неправильний вибір, але залишився вірним йому і далі, то наступні втрати можуть бути ще більшими. Можна завжди відмовитись, адже ви не одружені на цьому збитковому проекті. Коли ми визнаємо помилку, вона стає нашим минулим. Інколи нас збиває з пантелику той стереотип, що наче б то це робили всі. Щоб вийти із застою треба почати з нуля. Ресурси діляться за потребами, а не за старими схемами. Бухгалтери повинні визначити надлишкові витрати, виключити застарілі збиткові операції, визначити цілі витрат і об'єми фінансування по кожному проекту. Бюджет укладається на основі існуючих зобов'язань, а не тих що були раніше. Припиніть погоджуватися на все підряд і робіть паузу, коли на щось хочете погодитись. Не бійтеся щось пропустити. Спробуйте забути на кілька днів свої обіцянки і перевірте, чи хто-небудь згадає про них? Може виявитись, що про вашу обіцянку вже всі забули. Краще не обіцяти, а сказати «ні», щоб вас поважали за мужність і дисциплінованість.

73

Л. Д. Кучма, як зразок такого лідера, називає Михайла Кузьмича Янгеля – генерального конструктора КБ «Південне» [14]. Його вироби перевершили, те що робив Корольов. Розробки ракет перспективні і зараз, безвідмовні, дешевші. Орбітальні варіанти ракет перекрили всі світові прототипи. Запуск ракет з контейнера вистрелюються, як з рушниці, неперевершені на сьогодні. Він створив колектив, що не боявся відповідальності. Коли важко захворів і був при смерті Л. Д. Кучма, він особисто знайшов дефіцитні антибіотики, що поставили на ноги.

74

Потрібно мати насамперед визначені правила спілкування так, щоб не доводилося говорити «ні». Треба чітко відділяти від себе чужі проблеми. Є люди, що бажають, щоб їм приділяли більшість часу - це відволікає вас від ваших цілей. Під час виборів кандидати відволікають людей настільки, що друзі починають ворогувати. Треба захистити себе від такої нав'язливості. До мене звернувся чоловік допомогти йому вирішити проблеми з сином. Спитав – «Чому він сам не звертається?». Вислухавши його історію відповів – «У нього немає проблем, це у вас проблема. Ви турбуєтесь, ви плануєте, тратите енергію, щоб підтримати його. Ви в нього забрали проблему. Вам потрібна межа, щоб відділити ваші проблеми від його. Йому вже 40 років і нянька йому не потрібна. Він навіть скаржитися, що ви весь час втручаєтесь в його життя».

75

В світі бізнесу постійно намагаються використати вас для вирішення своїх проблем. Інколи це може розв'язати ваші проблеми – «Даю тобі, щоб ти мені дав». В інших випадках встановлюйте межі так, щоб не мали сміливості до вас підійти. Якщо вони будуть вирішувати свої проблеми самостійно, це принесе користь всім. В школі м'яч залетів у вікно директору закладу. Він викликав гравців і разом встановили загорожу. Як результат, діти почували себе вільніше, а директору не треба було міняти шибки [4]. Проте, не треба робити ваші межі каменем зіткнення. Нікому не приємно падати, через камінь на дорозі. Так це робили феодали, що встановлювали перешкоди на шляху купців. Інші не розуміють, як захистити свої межі. Щоб визначити власні камені спотикання визначте людей, що стоять на вашому шляху, що намагаються вами маніпулювати чи просять дуже багато. Записуйте всі небажані вам запити, пропозиції, запрошення, прохання. Це допоможе вам визначитися з власними межами. Не дивуйтеся кандидатам, що багато обіцяють і забувають, коли їх обирають. Важливо мати соціальний контракт, яким ви регулюєте свої стосунки з колегою, керівником, де разом домовлялися не витратити чужий час, не звертатися з нав'язливими проблемами і не відволікати від важливих справ. Тоді, ви зможете потратити мінімум зусиль для досягнення важливої цілі.

76

В Кремлі, де містилося керівництво СРСР, була спеціальна команда, що намагалася передбачати багато змін наперед, що можуть відбутися в країні. По багатьом передбаченням, пройшовши випробування, як про це писала Крижанівська, країна може опинитися в центрі уваги. Наскільки це відповідає дійсності – невідомо.

Проте, керівництво завчасно вивело вже свої капітали за кордон – золотий запас країни, алмазний фонд і активи. Це прирекло країну на десятки років нестабільного розвитку і воєн. Україна не створила буфер проти цих прагнень, піддалася на вмовляння, уявну конверсію, подальше співробітництво і свою роль в процесах, що відбуваються в іншій країні. Важливо, щоб це не був тупик. Буфер не дозволяє двом деталям механізму зіткнутися і пошкодити одна одну. Точно такий буфер треба створити в особистому житті. Коли ми забуваємо про буферну зону, перед нами виникають проблеми. Тому, треба мати безпечну відстань, щоб в останній момент не давити на гальма. Часто хочеться під час виступу вмістити все цікаве, а мало часу. Щоб не витратити багато часу на організаційний момент, треба його проводити раніше. Все і відразу не виходить. Запевнення себе, що займе 5 хвилин, дуже оптимістичне, від цього страждає результат і нерви. Дехто перекладає підготовчу роботу на плечі колег чи близьких. Тому треба створювати буфер між собою, обставинами, щоб коли вони наступлять, мати можливість з ними розібратися. Відкладайте гроші на чорний день. Гарна підготовка - забезпечить успіх. Щоб не перекладати все на сесію студент готується завчасно. Після кожної прочитаної лекції він переглядає конспект вдома і готує відповідь викладачу на семінар чи колоквиум, завчасно готує план роботи над проектом, курсовою чи дипломом, працює за календарем на семестр. Тоді немає запари, як в студента, що «від сесії до сесії живе весело». Розрахувавши час треба додати до нього 50%. Інколи, під впливом оточуючих, люди роблять помилку в плануванні - обмежують запас часу. Це призводить до спізнень на зустрічі, не вчасно платимо по рахункам, зриваємо дефлайн. Виділяйте додатковий час і ви все встигнете. Ви нікому не будете псувати нерви, виграний час буде приємним дарунком. В планування робіт повинен входити

сценарій ризиків – соціальних, фінансових, як можна на них відреагувати. Майбутнє завжди в тумані, тому треба створювати для себе буфери, щоб зменшити вплив невизначеності на своє життя.

77

Людина рухається від одного успіху до іншого. Не бігай за великим бо втрадиш мале. Треба йти шляхом маленьких перемог. У кожного свій вибір. В сім'ях зараз багато часу йде на комп'ютери, планшети, смартфони. Справи і спілкування поза увагою. Важливо контролювати ігри дітей в айпадах, зміст інформації, їх сторінки, а це займає багато часу батьків. Вводять жетони, які можна обміняти на півгодини біля комп'ютера чи на 50 центів. За читання книги додатковий жетон. Діти вже заробляють гроші на своїх сторінках в соціальних мережах і тому сприймають такий заробіток позитивно. Заохочуючи успіх і винагороджуючи кожную перемогу ви отримаєте прогрес у справі. В свій час в школах майже не було підручників, тому запроваджувалися опорні конспекти з малюнками, схемами. Один з учнів на уроці історії про події, що вивчалися малював комікси. По ним кожний міг розповісти матеріал. Навіть був конкурс коміксів. Він перевіряв наскільки це хвилює його однокласників. Так створюються мультфільми. Для виконання ідеї часто працюють роками. Йде підготовка до того часу, коли можна малювати полотно чи закінчувати книгу, проект. Задовго до виступу чи написання статті заносяться ідеї в блокнот чи файл. Всього декілька хвилин. Кажуть, що краще один раз побачити, аніж багато разів почути. Дітям за кожную зроблену гарно роботу давалася зірочка, яку потім обмінювали на солодощі. Робимо такі кроки, винагороджуємо кожний успіх і ми доб'ємося значно більшого, чим нотаціями і повчаннями.

78

Для прийняття рішень проводять наради з нових ідей і їх творче розв'язання. Більшість людей приймають рішення не свідомо, не обдумуючи, що небезпечно. Автоматизм життя дозволяє не відволікатися від головного. Зараз багато використовують обід на мережевий троллінг з учасниками он-лайн. Як позбавитися шкідливих звичок і замінити їх корисними? Кожна звичка складається з стимулу, дії і винагороди. Стимул – це вимикач мозку. Дія може бути фізичною, розумовою, емоційною. Винагорода допомагає мозку запам'ятати ту чи іншу звичку. Вони складають нервовий ланцюг. Щоб позбавитися непотрібної нам звички, треба включити нову. Повтор нової звички закріпить її. Треба братися спочатку за найбільш важливі справи. Зранку знайдіть гарний стимул, щоб включитися у роботу. Наприклад, це може бути кава, фізична розминка, вправи з автотренінгу. Посміхайтесь, бажайте усім гарного дня, змінюйте звички. Виконуйте звичні дії одну за одною, не поспішайте. Доведені до автоматизму гарні звички будуть для вас серйозною перемогою.

79

Життя відбувається зараз. Багато людей шукають себе у віртуальному світі, живуть спогадами, минулим, докоряють себе за помилки, обговорюють інших, роздумують про речі недосяжні їм, піддаються страхам, розгублені і десь не тут. Кожна секунда витрачена на хвилювання про минуле чи майбутнє відволікає нас від тут і зараз. Зосередившись на своєму житті, ми краще розуміємо свою мету згідно власного плану. Древні греки уявляли час в двох вимірах хронос і кайрос. Хронос зображували старцем, як годинник, що відміряє час, який ми хочемо використати ефективно. Кайрос – неочікувана і

сприятлива мить. Є тільки мить між минулим і майбутнім - за неї й тримайся, насолоджуйся моментом. Хронос має кількісний характер, кайрос – якісний. Відчути мить можна тільки в теперішньому, в тому, в якому ми живемо зараз. Ми пам'ятаємо уроки минулого і здатні уявити майбутнє. Однак, тільки тут і зараз ми насправді можемо виконати ті речі, які дійсно мають значення. За обідом треба насолоджуватися їжею. Коли ви читаєте книгу, ви не помічаєте, як швидко проминув час. Мої думки були з тілом, а не в п'яти місцях. Виконувати роботу стало легше, коли ми віддаємося моменту. Не розкидайтеся часом і зусиллями. Виконати роботу легко, якщо працювати старанно, зосередженим на ній і складно, коли працюєш «спустивши рукава». В кожного з нас бували ситуації, коли людина, що вас запросила, раптом по телефону почала відповідати на повідомлення. Чи зможете ви давати такій людині роботу, яка буде на ній відсутня? Ми можемо робити відразу декілька справ, але ми не можемо в такому разі зосередитися на одній. Зосередитися на багатьох справах неможливо, розвиток засобів зв'язку розосередив молоде покоління. Треба вчити, як бути присутнім в справжньому часі і моменті. Речі привести в порядок, щоб не заважали думати що важливо зараз. Коли залишилося декілька думок, зробіть дихальні вправи. Глибокий вдих і різкий видих. Заспокойтесь і уявіть голубе небо, голуба в ньому, сонце і все, що вам приємно, поспілкуйтеся з рідними - стане ясним завдання зараз, через час, завтра. Можна скласти список і викреслити ті задачі, що не пріоритетні зараз. Можна це зробити в щоденнику, адже ранком ви пишете план на день.

80

Викиньте майбутнє з голови, залиште його щоденнику, можливо воно знадобляться пізніше. Розставте акценти і викресліть ті, що заважають справу зробити швидше. Робіть паузу вдих-видих. На роботі робіть все, що вам подобається. В сім'ї присутні повною мірою. Це щастя – приходити, зустрічатися з рідними, яке ще не втрачено. Випиваючи чашку чаю з друзями, спостерігаючи чайну церемонію ви повертаєте розум в теперішній момент. Згадайте сон, куди не заносить нас розум. В реальному житті ви справжній і чашка чаю теж. Ви не загубилися в минулому і майбутньому, в своїх справах і турботах. Ви вільні від усіх негараздів. Звертайте увагу на ваші власні моменти кайрос. Опишіть їх в щоденнику. Пробуйте відтворити. Прибирайте з життя все, що не дозволяє кайрос. Вчіть себе налаштовуватися на нього. Ви не тільки станете успішніше працювати, але і просто станете щасливішими. Живіть своїм власним способом, в свій час і в своєму масштабі. Всі ми в силах прожити життя не тільки в простоті, але і наповнивши її високим змістом. Жити треба по суті. Думайте, чим ви є. Насичене життя страшно збіднює духовно людину. Простіше прожити в простоті чим в багатстві. Ви не обтяжені ні перед ким і можете йти до мети. Філософію меншого сповідували і сповідають тисячі відомих і невідомих людей. Згадайте, Л.Толстой ходив по алеям босим, косив в простій полотняній сорочці. Проте, скільки непотрібних справ. Спростуйте житейські завдання, проводьте межу між тим, що необхідно і тим, що істинне.

Есенціалісти свідомо обирають і повністю приймають свій шлях. Кожний вибір, який ми робимо на користь істотного, відкидаючи незначне, зміцнює нас. Завдяки чому, кожний наступний вибір стає звичним і потім, цей

спосіб перетворюється в нашу натуру. З часом есенціальна частина розростається всередині нас закриваючи ту, що цікавиться неважливими справами. Інколи успіх веде до поразки. Єдиний вихід - шлях есенціаліста. Всі ми пам'ятаємо казку «Снігова Королева». Серце Кая відтануло і він змінився. Так змінюється наша думка. Виробляється нова думка і життєва мета. Коли ви перетворитеся на есенціаліста, ви станете не схожими на інших. Коли всі погоджуються, ви будете відмовлятися. Коли інші роблять, ви будете обдумувати. Коли інші говорять, ви будете слухати. Інші створюють навколо себе стрес і хаос, у вас буде продумане життя. Жити есенціалістом нелегко. Частенько хочеться пуститися в базікання, догоджати іншим, бажати зробити все, хоча це неможливо. Позбавлення неістотного стає природнім процесом. Ви краще контролюєте свій вибір завдань, що ви ставите собі для виконання головної мети. В його пунктах повинна бути ясність, контроль. Якщо ви не розставите акценти, будуть десятки інших, бажаючих маніпулювати вами. Влада належить вам. Вона всередині вас. Виконання своїх кроків до мети роблять життя радісним, ви посміхаєтесь, ціните простоту. Простота надзвичайно важлива для щастя. Життя есенціаліста має зміст, сенс. В нас короткий час на землі, тому треба бути розбірливим у використанні прекрасного часу. Скажіть собі: «Що суттєве?». Відкиньте все інше. Принцип менше, але краще – могутній механізм лідерства. Про лідерів треба поширювати інформацію. Слідкувати за швидкістю і якістю прийнятих ними рішень, пошук талановитих співробітників, що приймають правила есенціалізму. В суперечках, диспутах шукати істину. Сперечатися до того часу, доки не сформулюєте чіткий намір.

81

Час озирнутися людству, доки не стало пізно.

Головний бізнес великих компаній – продаж уваги. Взамін беруть персональні дані і продають. Ми стаємо їх продукцією. Вони вибирають і визначають ціну наших даних. Люди з радістю віддають свої дані за електронну пошту, мультики. Створення світової бази дає можливість штучному інтелекту знати нас краще, ніж ми самі. Демократія дає людям шанс не коритися диктату священика, партійного апаратника чи цифровій диктатурі. Вже зараз жменька еліти використовує штучний інтелект для виборів, створює прошарок людей непотрібних для суспільства. Від'єднанні від мережі ви не можете покращити ваше здоров'я, купляти в магазинах. Добре, що ще телевизор не слідкує за нами і не наказує що нам робити. Зрозуміло, що ще далеко до світового панування машини над людиною. З 8 мільярдів населення тільки 2 підключені до мережі. Більшість з них задоволені життям в мережі, бо всі послуги вони отримують швидше і краще за інших. Проте, це не врятує від логічної бомби – збою мережі. Вже не раз світ був поставлений на межу ядерної, технологічної, кліматичної кризи, епідемій. Кінець світу наступав декілька разів, але людство кожного разу знаходило відповіді. Виникає необхідність не тільки кібербезпеки, а й власної. Щоб не закладати логічну бомбу в самого себе і, як результат - не отримати «чорного лебедя» – безвихідності, треба визнати своє невігластво і взятися за дослідження невідомого самого себе. Наприклад, зняти гнів, добре треба знати на кого він направлений, як виникає, звернутися до власного тіла. Бути секулярним – довіряти власному тілу, визнавати гармонію цінностей, а не ставати супротив. Моральність і мудрість – природна спадщина всіх людей. Не впадати в паніку. Бо запитання, на які не можете відповісти,

завзвичай значно ліпші, ніж відповіді, які ви не можете піддавати сумніву. Ми діти епохи з своєю релігією, ідеологією, культурою, вірою. Ця тінь часто не дозволяє нам визнати власні помилки і наївно заперечувати, що цього не може бути. Власні білі плями, як і ваші речі, дарунки не повинні бути доступні іншим.

Не треба роздавати обіцянки, марні надії, особливо багатим. Багатство зараз полягає не тільки в грошах і нерухомості, бо штучний інтелект робить досконалішим і довгожителем. Це зволить нанівець попередні уявлення про свободу і рівність всіх людей. Йозеф Геббельс говорив: «Брехня, яку сказали один раз, лишається брехнею, але брехня, яку повторили тисячу разів, стає правдою». А. Гітлер відзначав, що така пропагандистська методика успішна. В 1931 році О. Гакслі в книзі «Який чудесний світ новий» описав контроль штучного інтелекту. Біохімічні алгоритми наука зламала для використання технологій, що усувають причини виникнення бунтів та конфліктів, наділила ілюзією щастя. У. Дісней створив фільм «Думки навиворіт». В людині немає автентичного «Я». Набір конфліктуючих біохімічних механізмів визначає на певний час поведінку людини. Людина не має вільного вибору. Це робить неврологічний вихід реакції цих конфліктуючих сторін. В Діснейленді діти з задоволенням подорожують в гігантських скульптурах тіла людини, як біохімічні механізми. Абсолютний контроль над особистістю нівелює такі поняття, як кохання та особисті стосунки. Справжній дарунок долі, якщо ви дійсно кохаєте. Вас не запаморочує роздум про сенс життя. Вам життя здається нескінченим. Час відступає. Деталі стають важливішими за весь світ. Ромео до Джульєтти – «хотів би бути рукавичкою і торкнутися до шоки». Кохання окрилює людину і робить її успішною. Не раз говорили про людей закоханих, як про справжніх лідерів. З втратою людських

якостей і заміною їх інтелектом, людина втрачає сенс чи розчаровується в брехливих оповідях і їй здається, що все пропало. В кращому випадку вона задумується над ситуацією, їй повинен бути доступний механізм самоаналізу. Ритуали, обряди, церемонії протягом віків зберігали соціальні, політичні структури, стабільність і гармонію. Булава, корони, гімни, як для багатьох людей хрест, два дерев'яних бруски – Бог, плакат на стіні – революція, шматок тканини – прапор набували містичного значення (тотема).

Вимахуючи кольоровим прапором, співаючи гімни, нація з абстрактних оповідей перетворювалася на матеріальну реальність. Якщо ви страждаєте через свою віру в бога чи націю, це не означає, що ваші вірування є правдою. Можливо ви платите за свою легковірність? Коли ми робимо пожертву – ми піймалися. Жертва – просто спосіб переконати об'єкт вашого кохання у вашій серйозності і себе, що ви кохаєте. Дівчині дарують діаманти, обіцяють зірку з небес, щоб вона переконалася у відданості коханого. При відсутності взаємності, виникає страждання бо ми нездатні визнати цього. Декого ставить на межу життя. Людина в таких випадках не здатна на самоаналіз. Тому штучний інтелект її влаштує. Медитація «Віпасана» (самоаналіз) повертає нас до джерел самопізнання. Допомогає звернутися до свого мозку, щоб він не відволікався на картинки. Цьому допомагають вправи – спостерігати за своїм диханням. Декілька секунд і мозок втрачає зосередженість. Спостерігати за теплом, тиском, контролювати біль, рух крові. Всі емоції це реакції тіла на відчуття. На роздратованість тіло реагує болями в шлунку, серце тисне. Мозок можна спрямувати на уявлення приємних для вас картин – море, небо, сонце, птахи в небі. Ритмом можуть бути мантри (вирази), що направлятимуть мозок. Дія розуму ще не вивчена, проте

вченим треба зробити багато, щоб він перевершив і управляв штучним інтелектом. Лідерство тут незаперечне.

«Містер Глобал» намагається використати штучний інтелект, щоб перетворити на рабів все людство, що дає найбільше багатство. В умовах всесвітньої пандемії вірус збільшив багатство мільярдерів на 20%. Маск володіє 185 мільярдами, багатство Ахметова зросло з 2 до 9 мільярдів. Вони бояться народу. В 320 мільйонів американців знаходиться більше 400 мільйонів стволів. Запровадження криптовалюти – біткоїнів, що зріс за один до 82 тисячі доларів обвалить фінансову систему світу. За рахунок безладу банки скуповують нерухомість в рахунок невиплачених кредитів. Дрібні і середні підприємці втрачають все. Містеру Глобал не потрібні вільні особистості, а робочі руки. Біотехнології можуть створити вищі істоти, що зможуть довго жити, навіть в умовах інших планет. Багатим не потрібні довгожителі. Це значить не варто витратити їм гроші на соціальний пакет. Нові лідери, на яких чекає людство, зможуть зупинити апетити містера Глобал. Кожний на своєму місці може зупинити процес поглинання. Так ми покажемо чи вільні ми насправді? Це друга спроба загнати в рабство. Перша комунізм-фашизм через голодомор, голокост, концтабори, заборону свобод, терор, комплекс «вічного боржника», страх на генетичному рівні, пошук ворогів та інші методи. Сучасний спосіб - через вірус і обвал фінансової системи, розорення середнього і дрібного бізнесу. Бідняк лідером бути не може через боязкість, скромність, нав'язливу рефлексію, комплекс меншовартості. Інтелект лідерства властивий кожній людині. Енергійні, непотрібні вдома лідери, немов велика риба, знаходять себе. Достоевському, Булгакову і багатьом іншим допомогла ненависть до своєї батьківщини, де люди чекають від партії вождів пільг, зниження тарифів, вірять в міфи, визнання, пусті надії –

бульбашки (Contra spem spero), справедливості, що готові жити в своїй радянській казці і чекати, коли всі блага поллються для них повним потоком. Такого президента, який прийде і вкрутить лампочку в підїзді, а сміття прибере сільська рада, результати негоди ліквідує МЧС. Справжнє лідерство для всіх і в собі врятовують людство.

Отже, бути лідером зовсім не просто. Для цього потрібно докласти значних зусиль по перебудові самого себе. Зміцнення авторитету відбувається через вдосконалення власних якостей, уміння застосувати закони лідерства в своєму житті, вивченні головних закономірностей розвитку суспільства. Історія показує, що надія на «інших» лідерів не призводить до бажаного результату, лідером потрібно бути самому, щоб тебе не змусили виконувати чужу волю.

В. Ф. Почепцов, 2021

ЛІТЕРАТУРА

1. Питер Друкер. Пять ключевых вопросов Друкера. - Москва - 2015.
2. Г.М. Голиш. Дмитро Лисун. – Черкаси - 2020.
3. Майкл Флинн. В стране слепых. - М. – 2005.
4. Олександр Бохан. Школа успіху. – Буринь -2009.
5. Аллан Пиз. Язык телодвижений. – С -Пб. - 2000.
6. В. Бондаренко. Технология вопросов и ответов.
7. Лари Кинг. Как разговаривать с кем угодно, когда угодно и где угодно.
8. Робин С. Шарма. Уроки лидерства от монаха, который продал свой “Феррари».- София - 2004.
9. Конфуций. Суждения и беседы. (Лунь Юй). – Киев. – 2017.

10. Мирослав Дочинець. Многії літа. Благії літа. Заповіти 104 річного карпатського мудреця – як жити довго в здоров'ї, щасті і радості. – Мукачеве – 2011, 144 с.
11. Тао Юань-мин. Стихотворения. - М. – 1972.
12. Ювал Ной Харарі. 21 урок для 21 століття. - Київ – 2018.
13. Олександр Стражний. Український менталітет. – Київ – 2008.
14. Леонід Кучма. Україна – не Росія. – Київ – 2004.
15. Христя Фріланд. Плутократи. Епоха нових багатих і занепад старої системи / переклад з англійської Микола Климчук. – К. – Наш Формат. 2017. – 326 с.
16. Толстой Л. Н. Смерть Івана Ільича. - Літературно-теоретические исследования. - М. - 1986.
17. Грег Маккеон. Ессенціалізм. Путь к простоте. – Рига – 208 с. – 2016.

БІЛЯ МУЗЕЮ В С. ДОМАНТОВЕ

Меморіальна табличка на стіні музею

В. Ф. Почепцов, 2020 р.

В. А. Гавриш

ЕКОНОМІЧНЕ ЛІДЕРСТВО, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ

***Анотація.** В цій статті розглянуто питання економічного лідерства, як головного аспекту економічного розвитку та незалежності як окремого індивіда, так і країн в цілому. Стаття містить реферативний матеріал, що ґрунтується на дослідженнях автора.*

Економісти давно почали задаватись питанням: що стало стимулятором економічного розвитку окремих народів, країн, які дивовижним чином почали швидко розвиватися збільшуючи виробництво? Адам Сміт [1] вважав це головним питанням економіки і написав книгу, в якій причини багатства вбачав у вільній торгівлі, демократизації правління, ліберальній політиці. Його вважають батьком вільного ринку та приписують ідею «невидимої руки» - принципу, що регулює економіку та призводить до саморегуляції, спонтанного вирівнювання, що максимально задовольняє всі сторони учасників ринку. В кожен момент ринкова ціна – це певний консенсус між покупцями і продавцями, що визначається попиту і пропозицією. Якщо змінились умови торгівлі, вийшли новини – учасники ринку враховуючи цю інформацію впливають на ринок так, що ціна може змінюватись, вирівнюватись, переходити у рівноважний стан. Якщо є досить багато учасників ринку, працює принцип «невидимої руки», в дію вступає колективна свідомість. Погляди Сміта стали підґрунтям та головним принципом капіталістичної способу виробництва та переросли у сучасний неолібералізм. Найбільші суперечки економістів точаться навколо цих питань.

Цей принцип вже став суто математичною проблемою теорії складних систем. Згідно цієї теорії не можна точно передбачити в який стан перейде система, чи прийде вона у рівновагу, чи відбудеться катастрофа, це залежить від характеристик самої системи. Власні дослідження природних систем, таких як ринки, біржі, соціальні та економічні індекси показали, що більшість з них перебувають у стані хаотичності, що змінюється періодикою. Такий стан можна характеризувати, як неповний хаос, що ще називають перехідним або переміжним. Оскільки, такий стан властивий для соціальних систем, ми дуже помиляємося, коли вважаємо, що соціальні процеси можуть самостійно приходити в рівновагу. Скоріше, це вічний пошук вислизаючої рівноваги, в цьому полягає вся глибинна суть соціальних явищ. Світ зовсім не такий, яким ми його собі уявляємо. Теорія нелінійних динамічних систем (теорія хаосу) може дати відповідь на це та багато інших питань, що стосуються розвитку та функціонування як фізичних, так і соціальних систем – умови їх хаотичності, циклічності та передбачуваності. Отже, економічні теорії потребують математичного абстрагування та перевірки економічних тверджень математичними моделями, що мають відповідати реальності.

Інший економіст Макс Вебер [2] головною причиною розвитку капіталізму в європейських державах вбачав у соціокультурних аспектах. Він ставить на передній план ідею релігійного впливу на свідомість і, як наслідок - виникнення підприємництва та капіталізму. Він вважав, що християнські течії, а особливо протестантизм, більше сприяють виникненню і розвитку капіталістичного виробництва аніж такі, як індуїзм, буддизм чи мусульманство. На той час це було схоже на правду. Східні релігії занадто багато приділяли уваги етичним принципам, духовному розвитку чи обмеженням

особистості і мало динамізму, матеріальним цінностям. Буддисти золото переплавили у статуї Будди, жили одним днем. Природу уявляли в контексті перетікання двох протилежностей «інь» і «ян», що в певній мірі близьке до діалектичного закону єдності й боротьби протилежностей Гегеля. Їхнім головним уявленням про природу була – незмінність речей, а отже і безглуздість спроб щось змінити. Згідно Веберу, протестантизм, що має такі головні течії, як кальвінізм, лютеранство та подальші відгалуження – баптизм, адвентизм, методизм, євангелізм, п'ятидесятництво, харизматичний рух, має в своїх ідеях «дух капіталізму». Найбільше у протестантських державах відбувся розвиток підприємництва, це сприяло усвідомленню необхідності вдосконалення ефективності праці та нових технологій. Досить важко прослідкувати цю закономірність відразу, але Веберу це вдається. Ми можемо задати питання: чим протестантизм відрізняються від ортодоксів? В своїй головній концепції протестанти мають кілька догматів, що радикально відрізняють їх від інших християнських течій таких, як католицизм. Один з них – ідея напередвизначеності, принципу того, що всі події, які трапляються тепер, були визначені наперед, ще при створенні Світу. Однак, історія показала, що навіть країни з нехристиянськими релігіями можуть досягти значного економічного розвитку. Приклади цьому – Гонконг, Південна Корея, Японія, що в досить короткий період здійснили значний стрибок. Всі ці питання потребують детального аналізу. Ми спробуємо в цьому короткому огляді показати головні причини успіхів та невдач економічного розвитку та поєднати це з наявністю інституту лідерства у суспільстві.

Економічне лідерство. Питання про те, чому промислова революція виникла в Англії, а не, наприклад, у Франції чи Голландії залишається відкритим. Сучасні

дослідження відкривають глибокий динамізм історії в розвитку таких цивілізацій, як Китай чи Близький Схід, Африки і Америки. Поставлені в майже однакові умови, такі цивілізації розвивались по різному. Дослідження показують, що поділ держав на багатих та бідних відбувся не так давно. Ще на початку XVI століття різниця в добробуті країн Світу була не надто великою. Значний стрибок відбувся з початком великих географічних відкриттів. Подорожі Васко да Гама та Христофора Колумба відкрили нові можливості для економічних лідерів у змаганні за колонії та ринки. Вкладені кошти у дослідження нових земель європейськими країнами призвели до виникнення колоній, рабства, нових методів господарювання. У Європу завозились товари з Індії та Китаю, з Америки. Головними товарами були цукор, тютюн, хутро, срібло та раби. Детально розвиток і становлення світової економіки і окремих держав в цілому розглядає Роберт Аллен [3].

Пізніше, розширення колоній призвело до воєн між англійськими та французькими колоніями в Америці, знищення культури та чисельності корінного населення. Завезене срібло та золото з іспанських колоній зіграло злий жарт – відбулося знецінення дорогоцінних металів у всій Європі. Щоб обмежити торгівлю сусідів прийшлося відмовитись від вільної торгівлі, запроваджувались зовнішні тарифні обмеження і мита, що йшло всупереч з теорією А. Сміта [1] та отримали назву політики протекціонізму. Сучасній стан політики держав полягає у балансуванні між цими двома принципами або пошук рівноваги між політикою вільного ринку (неолібералізмом) та протекціонізмом (обмежувальні санкції).

Хоча, розширення колоніальних володінь дали поштовх для розвитку економік, однак не вони відіграли головну роль в розвитку капіталізму. Винайдення

ткацького верстата підняло економіку Англії, пізніше Франції та інших країн. Головним фактором було запровадження нових технологій. Такі нові технології були досить дорогі і не були доцільні з економічної точки зору. Лиш завдяки наявності лідерства, всупереч великим затратам ці технології все ж продовжували вдосконалюватись. Ткацький верстат коштував досить дорого і не мав сенсу у застосуванні спочатку. Він став можливим лише тоді, коли почала збільшуватись вартість робочої сили, її потрібно було чимось замінити. В свою чергу подорожчання робочої сили було наслідком зростання освіти населення. Ці процеси призвели до розвитку капіталізму в Європі та Сполучених Штатах. Бачимо складний ланцюжок причин і наслідків. Однак, в Мексиці, де були найкращі університети такого розвитку не відбулося. Це пояснюється тим, що освіта була доступна лише незначній кількості населення – рабовласникам, всі інші були не освічені. Наявність рабства не сприяло розвитку технологій, станки можна було замінити дешевими рабами. В такому суспільстві був відсутній інститут лідерства, що й призвело до сповільнення розвитку капіталізму та економіки в цілому.

Отже, наведені вище приклади наводять на думку про головні причини економічного розвитку окремих країн. Існує багато теорій, але всі вони зводяться до виникнення в певний період в суспільстві системи лідерства, як внутрішнього потенціалу, що сприяє економічному розвитку окремих країн.

Вибір. При розгляді наведених вище міркувань бачимо, що існує певна суперечність між принципом вільного ринку, як свободою вибору і політикою протекціонізму, як обмеженням свободи, плановістю, контролем. Так, в Радянському Союзі перевагу віддавали останньому, що призвело до руйнівних наслідків. Цей

вибір диктувався насамперед тією ідеологією, що орієнтувалась не скільки відмовою від вільного ринку, скільки перестраховуванням від непередбачуваності, намаганням уникнути хаосу та випадковостей. Перевагу віддали детермінізму, напередвизначеності та плановості, але не врахували того, що детермінізм теж може породжувати випадковість, *детермінований хаос* – це його математична властивість. Крім того, планова економіка потребує швидкого реагування та гнучкості, пристосування до швидко змінюваних умов. Цього на той час досягти було важко.

Ліберальна політика віддає все в руки випадку, бо він найкращий помічник у прийнятті рішень. Механізм компіляції великої кількості окремих думок, рішень породжує консенсус у вигляді рівноваги. Це принцип «невидимої руки», що приводить хаос у системі до передбачуваного результату, до структурної рівноваги у склад ній системі. Такий напрямок розвитку призводить до виникнення демократичних способів правління. Однак, виявилось, що очікувана рівновага ніколи не могла бути досягнута. Скоріше, весь час відбувався пошук такої рівноваги. Сам процес досягнення рівноваги – це і був той рівноважний стан системи, для якого характерні економічні підйоми і різкі спади – кризи, що неминучі в такій системі. Порядок може бути, але у глобальній структурі системи на фоні локальної невизначеності та непередбачуваності.

Таким чином, ми поступово перейшли від загальних концепцій до математичного опису, математичної моделі поведінки, а це вже інша область досліджень, що потребує математичних розрахунків, щоб досягти точних результатів. Можливо, саме вибір такої моделі і дасть нам відповідь про методи та шляхи досягнення лідерства, економічного розвитку, свободу вибору у житті окремих

людей, так і в масштабах держави. Про це ми поговоримо далі.

Економічна незалежність є одним із головних аспектів економічного лідерства. Вона дає можливість, як окремій людині, так і країнам в цілому вибирати свій шлях розвитку, отримувати необхідні ресурси та створювати такі умови, в яких вони б мали перевагу. Існують країни, що досягли значного розвитку капіталізму і є певним зразком для наслідування. В цих країнах тією чи іншою мірою було вирішено проблему лідерства, як можливості вибору. Кожен може вибирати ті компанії, в акції яких можна вкласти свої активи, чи визначити за якого лідера голосувати, або ж вибирати товари з великого об'єму пропозиції. В усіх випадках економічна незалежність означає, перш за все, можливість вибору, а це, в свою чергу, вимагає бути лідером. Економічна наука в певній мірі може дати відповідь на більшість таких життєво важливих питань.

Наука «всього». В сучасній економічній теорії існує багато поглядів, що дають загальне уявлення про економічну діяльність і те, яке місце займає в ній кожен окремий індивід. В романі Дугласа Адамса «Автостопом по Галактиці» [4] говориться, що економіка торкається таких найважливіших питань, як «життя, Всесвіту і всього іншого...». Це твердження зовсім не означає, що економіка спроможна пояснити будову Всесвіту, насправді - це прерогатива фізики. Автори намагалися подати економіку, як точну науку, що може вивчати природу буття, як і інші природничі науки. Таку думку підтримують багато авторів, таких як: Тім Харфорд [5], автор книги «Економіст під прикриттям»; Роберт Франк в серії *Economic Naturalist* опублікував книгу «Як економіка допомагає зрозуміти світ»; Стівен Левітт та Стівен Дабнер [6] в книзі «Фрікономіка». У всіх цих книгах певною мірою

існує поняття «всього», що є проявом «заздрості» економіки до фізики.

Хоча економіка й претендує на пояснення всіх речей, насправді існують такі вимоги, а це наприклад, обґрунтування економічної діяльності, які вона ніколи не виконувала, не зважаючи на те, що це її головна робота. Це достатньо показала криза 2008 – 2009 років, коли більшість економістів не тільки не змогли передбачити події, а й взагалі стверджували, як наприклад, лауреат Нобелівської премії 1995 року Роберт Лукас, що «проблема запобігання депресії вирішена...». Як результат, світова економічна фінансова криза застала весь світ зненацька. Більше того, до цього часу так і не було знайдено достойного способу вирішення питання ліквідації наслідків цієї кризи та подальшого запобігання їх виникненню.

Можливо, сучасна економіка страждає манією величі, коли береться за пояснення «всього», а насправді не здатна пояснити навіть ті речі, що стосуються її власної сфери застосування. А можливо, розгадка криється в початкових положеннях, в яких саме математичним моделям надається найбільша перевага і які зовсім не враховують моделі людської поведінки, що де-факто виключені з фундаментальної науки про природу – фізики, але є необхідним фундаментом для пояснення економічної діяльності.

В 1965 році, говорячи про перетворення економіки в точну науку та її математизацію Джордж Стіглер висловив таку думку: «Ми вступили в епоху квантифікації. Ми повністю озброєні арсеналом різноманітних технік чисельного аналізу – силою, яку ми, якщо говорити на рівні звичайного здорового глузду, отримали, замінивши лучників артилерією...».

Томаш Седлачек [7] вважає, що спочатку економіка була філософсько-етичним вченням і ніяк не була пов'язана з точними науками, швидше, вона мала релігійний контекст. Такою ми її знаємо з робіт давньогрецьких вчених та теоретиків капіталізму в більш пізній період. Але на протязі XX століття на уявлення людей спричинили великий вплив досягнення точних наук та такі течії, як: картезіанство, детермінізм, раціоналізм. Під цим впливом економічна наука перетворилася на ту, яку ми вивчаємо в підручниках, в ній багато формул, графіків, цифр і мало історії, філософії та психології.

З виникненням потужних обчислювальних систем, що давали змогу обробляти велику кількість економічних даних, виникла ситуація, в якій можна швидко перевіряти економічні гіпотези виражені формулами. Математика стала інструментом керування всією економікою. Такий підхід зменшує навантаження на мозок людини, але збільшує ризик помилок, що виникають, як наслідок невідповідності математичної моделі реаліям. В будь-якому випадку рішення залишається за людиною, лідери все одно потрібні.

Політику автоматизації рішень почав запроваджувати Радянський Союз: планова економіка, централізоване господарство, щоб уникнути випадковостей ринку з характерними для нього кризами. Це посіало надію, що вдосконалення обчислювальної техніки та математичного апарату дозволить «оптимізувати» економіку та замінить ринковий механізм, що був основою капіталістичного світу. Якраз нездатність розробити таку модель управління, в якій би враховувалась людська поведінка, і стала однією з причин розвалу такої планової економіки. Та сама ситуація склалася із проблемою створення штучного інтелекту, у зв'язку з неможливістю побудувати модель людського

мислення. Було досягнуто прогресу лише у розпізнаванні образів. Всупереч цьому, найбільш розвинуті сучасні інститути економіки найбільше зусиль докладають до запровадження математичного моделювання і прогнозування.

Про те, що з математичними моделями слід поводитись обережно, знали ще батьки-засновники. Так, Альфред Маршалл найбільший прихильник математизації в економіці писав: «Останнім часом у мене росло відчуття що, зв'язуючи добру математичну теорему з економічною гіпотезою, ми навряд чи отримаємо добру економічну теорію...» Він створив прості правила, що давали змогу уникнути помилок. Він говорив: «1)використовуй математику як стенографію, а не в якості інструмента аналізу; 2) застосовуй її до кінця дослідження; 3)переклади все на англійську мову (людську мову); 4)проілюструй прикладами, важливими в реальному житті; 5)спали математику; 6) якщо не зміг виконати стадію 4, спали створений на стадії 3 переклад». Це говорить про те, що важливо перевіряти відповідність математичної моделі реальності. Як зазначив Кейнс: «... Він зробив все для того, щоб не складалось враження, що математика сама по собі пропонує рішення для реального життя».

У 1965 році Юджин Фама розвинув свою теорію, яку він назвав «гіпотезою ефективного ринку», що була побудована на основі математичних моделей його попередників [8]. Ж. Б. Башельє в 1900 р. написав дисертацію, в якій прирівняв коливання біржових курсів до броунівського руху. Пізніше Ірвінг Фішер в 1906 р. використав їх в роботі «Природа капіталу і доходу». Це заклало фундамент для теорії, яку Пол Самуельсон та Пол Кутнер назвуть "the random walk" («випадкові блукання»). Однак ця теорія не допомогла спрогнозувати значні обвали цін на фондовій біржі. Невідповідність теорії було

виявлено в кінці ХХ століття, коли Б. Мандельброт побудував реальний розподіл змін цін (прибутковостей) акцій і, в свою чергу, розвинув нову теорію – гіпотезу фрактального ринку.

Після обвалу цін у 2008 році Алан Грінспен, голова Федеральної резервної системи США заявив, що його позиція на рахунок вільного ринку і саморегулювання в економіці, включаючи ідею мінімального втручання, була помилковою. Це говорить про те, що ніяка математична модель економіки не може бути ідеальною і головна причина їх вразливості – неможливість описати поведінку людини математичними формулами, саме ірраціональність поведінки і є її фундаментальною властивістю.

Математика ірраціонального. Щоб подолати проблему ірраціональності, сучасна теорія намагається вдосконалити математичні моделі шляхом включення в них випадковостей і невизначеностей. Існують два головних напрямки в цьому дослідженні. До першого належить вирішення проблеми прийняття рішень людьми шляхом дослідження їх поведінки в багатьох схожих ситуаціях. В поведінкових фінансах вивчається типи поведінки людей, які можна класифікувати. Дослідники, що вивчають поведінку людини (біхевіористи), не маючи чіткої математичної моделі, намагаються компенсувати це значними емпіричними даними. Вони стверджують, що індивіди приймають субоптимальні рішення, виходячи з індивідуального досвіду, порівнюють те, які дії люди виконують з тим, що вони мали б робити, застосовуючи раціональну логіку. Виходячи з їх поведінки, людей можна поділити на певні групи. Прослідковується поділ на тих людей, що йдуть за натовпом («потрібно робити те, що й усі») та тих, що мають власну думку («це моє рішення»). Дуже часто натовп помиляється, і потім може виявитися, що меншість мала рацію в тих випадках, де треба

приймати рішення в умовах невизначеності. Це чітко продемонстровано у фільмі «Гра на зниження», де лише кілька людей змогли передбачити фінансову катастрофу та оцінити ризики. Вони змогли прийняти складне рішення для отримання прибутку всупереч думці цілого натовпу економістів. Такі навички притаманні лише лідерам.

Інший напрямок пов'язаний зі створенням таких математичних моделей, що включають невизначеності моделі, як математичні ймовірності. Нечітка логіка є відгалуженням строгої математики, яка може кількісно формулювати правила прийняття рішень, але одночасно повністю відсутні всі емпіричні дані, що підтверджують її валідність, як когнітивної моделі.

Ці дві групи здаються не зв'язаними одна з одною. Кожна з них має свій підхід у вирішенні проблеми, але вони мають спільну рису: в процесі прийняття рішення присутній елемент ірраціональності, що виражається в першому випадку, як непередбачувана поведінка груп, а в іншому - як присутність математичної ймовірності у прийнятті рішень.

Розглянемо «парадокс кучі»: маючи кучу піску і взявши одну піщинку, куча буде залишатися кучею. Що буде, якщо з неї і надалі забирати по одній піщинці? Врешті-решт у нас залишиться одна піщинка або так мало піску, що ми не зможемо вважати це кучею. Але виникає питання, на якому етапі куча перестала нею бути? Дати точну математичну відповідь на це питання неможливо, хоча людина може візуально відрізнити кучу, за одну мить. Саме тут виявляється перевага нечіткої логіки у прийнятті рішень. Людина має обирати, де куча, а де – ні, і в цьому присутній елемент ймовірності.

Візьмемо інший приклад. Нехай існує певна множина високих людей. Як ми визначимо таку множину, коли

вирішуємо хто високий, а хто ні? Якщо ми застосуємо звичайну чітку логіку, ми повинні визначити межу, до якої людину можна вважати високою, а яку ні. У випадку нечіткої логіки ми повинні цю межу «зітерти» або «розмити». Не існує строго високих людей чи ні, а існують «частково» високі люди і «частково» - ні. В цьому й полягає вся складність, яка притаманна всім явищам. Тут ми маємо справу з поняттям «*часткової істини*».

Такі поняття як ріст, справедливість чи несправедливість, війна чи мир неможливо описати у термінах чіткої логіки, але можна застосувати нечітку логіку. У 2014 році війну на Сході України європейські країни не могли точно визначити, адже не було чітких ознак війни, бойові дії велись повільно. Для людей, які там перебували війна була перед власними очима, вони були її учасниками. Тому визначення певних ознак дуже суб'єктивне, як говорять фізики «все залежить від спостерігача».

Лотфі Заде (Lotfi Zadeh) [8] в 1965 році ввів поняття нечітких множин, щоб пристосуватися до таких ситуацій. Необхідність такого кроку зумовлена ще й тим, що нечітка логіка притаманна саме складним системам. Економічні системи є, безумовно, складними динамічними системами з багатьма вхідними параметрами. Це твердження проілюструємо законом МакНейла та Фрейберга (McNeill, Freiberg, 1994), що стверджує: «Із наростанням складності точні твердження стають менш осмисленими, а осмислені твердження втрачають точність». Такий підхід нагадує принцип невизначеності Гейзенберга у фізиці, що постулює заборону одночасно точного визначати положення й імпульсу частинки і є головним принципом квантової механіки та впливає із її початкових положень. Приймати рішення в таких складних динамічних системах надзвичайно важко ще й тому, що результат прийняття

такого рішення (вдалого чи ні) ми не можемо точно визначити. Швидше за все, результат буде підпорядкований нечіткій логіці, і ми можемо лише констатувати, що рішення частково вдале, а частково ні. Такі динамічні системи еволюціонують у часі. Щоб описати їхню динаміку, будують фазову траєкторію системи.

Фазова траєкторія. Будь-який процес, чи то економічний, чи фізичний можна задати у фазовому просторі у вигляді фазової траєкторії. Наприклад, коливання маятника, якщо відкласти по одній осі швидкість, по іншій відхилення від положення рівноваги буде мати форму еліпса. В цьому випадку виключений час. В загальному випадку фазовий простір може мати довільну кількість осей, а отже, бути багатовимірним. Нелінійна динаміка широко використовує це поняття для аналізу нелінійних динамічних систем. Траєкторії таких систем можуть мати певні характеристики. Якщо розглядати цінний рух на біржі як одну фазу (проекцію траєкторії на одну вісь), то існує ще певна кількість невідомих фаз-проекцій, про які ми не знаємо. Метод Такенса-Рюеля дає змогу відновити фазовий простір шляхом зсуву значень часового ряду. Такий відновлений фазовий простір буде мати ті самі динамічні характеристики, що й вихідний. Можна уявити будь-який соціальний процес у вигляді динамічної системи, що розвивається у фазовому просторі, як складна траєкторія.

Метод фазової траєкторії є універсальним способом і може бути застосований не лише в нелінійній динаміці, а ще й для виявлення та оцінки власної траєкторії життєвого процесу. Для цього необхідно прослідкувати розвиток подій за досить довгий період. Може виявитись, що ви рухаєтесь в якомусь глобальному замкнутому циклі,

який інколи може переходити в **хаос**, де присутня турбулентність, інколи процес переходить у гладку криву.

Слід розуміти, що ми спостерігаємо лише кілька видимих фаз, всі інші приховані і є частиною глобальної системи, механізму, що функціонує за невідомими для нас законами. Знаючи своє місце в цьому процесі, можна зрозуміти суть такого процесу в глобальному масштабі та можливість спрогнозувати та передбачити подальший розвиток подій, щоб зробити необхідні корективи в майбутньому. Причиною такої динаміки можуть бути структурні зміни, спричинені зміною соціального або економічного стану, зовнішнім впливом таким, як, наприклад, кредитуванням.

Борг. Сучасна економіка має в своїй основі, як руховий механізм, принцип кредитування, про це говорили ще класики політекономії. Багато країн є боржниками і кредиторами одночасно, підприємства функціонують на принципах боргових зобов'язань, Україна заборгувала близько половини свого ВВП світовим лідерам. Нагальним питанням для українців є комунальні борги, які щороку зростають. Існує сенс розглянути ці питання в контексті лідерства.

Найдавніші цивілізації Месопотамії та Єгипту використовували боргові зобов'язання, що записувались на глиняних табличках і дійшли до нашого часу. Це був борг, виражений у кількості скоту, предметів побуту або міг бути виражений на вагу срібла. Такі цивілізації досягли значного економічного розвитку, інакше археологічні знахідки не дійшли б до нас у такій кількості. Моя власна версія: піраміди – це свого роду боргові зобов'язання або кредит, який єгиптяни намагалися дати своїм богам в обмін на добробут, родючість полів, здоров'я фараона, що й було зображено на розписах у внутрішніх приміщеннях. Ті цивілізації, в яких була розвиненою практика боргових

зобов'язань, досягли також і значної економічної переваги. Прикладом цьому є і сучасні економіки Сполучених Штатів, Японії та інших розвинених країн капіталістичного світу.

Антрополог Девід Гребер [9] аналізує виникнення боргу в історії людства. Він вважає, що кожна епоха мала свої погляди на борг, поступово відбувалася еволюція цього поняття. Для того, щоб зрозуміти історію боргу потрібно «прослідкувати, яку форму набували гроші і як вони використовувались протягом століть, а також дослідити суперечки, які неминуче виникали навколо питання про те, що це все означає...» [9]. Він висуває антропологічну версію виникнення обміну та боргу, що суперечить класичному «міфу» про мінову торгівлю поданому в класичних економічних теоріях А. Сміта [1] та К. Маркса [10].

Французький економіст Філіп Роспабе висунув цікаву теорію, згідно з якою «первісні гроші» спочатку не використовувались для оплати боргів, такі «гроші» були підтвердженням того факту, що борг виплатити неможливо, тобто були *символом неоплатного боргу* [9]. В більшості людських економік такі гроші використовувались для влаштування одружень. Такі предмети, як зуби, мушлі, латунні кільця, (в українській культурі намисто, кулони) слугували символами неоплатного боргу. Ці речі передавалися із покоління в покоління як між окремими родинам, так і племенами.

Сучасне трактування явища боргу включає в себе певну структуру створену учасниками боргу. Якщо борг можна класифікувати, як **структурний**, то цілісність такої структури буде залежати від дотримання правил за якими функціонує сам борг. В окремих випадках борг взагалі не може бути виплаченим або ж учасники боргу навмисне

уникають цього, бо погашення такого боргу призвело б до руйнування самої структури, що вже розрослася і включає інші необхідні елементи, задовольняє всіх або навіть стабілізує ситуацію.

Інший приклад - Веймарська республіка, борг якої складався з репарацій, призначених світовою спільнотою за шкоду нанесену Німеччиною у I Світовій війні, та позик, наданих Сполученими Штатами [11]. Цей борг не міг бути виплаченим, виходячи з слабкої економіки Веймару, уряд був змушений брати чергові позики в США для виплат репарацій та відсотків по боргу. Було поставлено питання про відміну репарацій та послаблення боргових виплат. Утворився великий структурний борг, що мав у своєму складі всю світову економіку, це і призвело до дисбалансу і, як наслідок до глобальної кризи. Велика депресія 30-х років, Друга світова війна та хвиля розвитку тоталітарних режимів назавжди змінили світ.

Дуже важливо класифікувати борг. Якщо він структурний, по-перше, потрібно визначити ті межі структури, які не можуть бути розширені кредитором, щоб не опинитися в борговому рабстві. По-друге, потрібно визначити часові межі такого боргу, щоб чітко розуміти, що такий борг взагалі може бути припиненим. При певних обставинах борг може утворити таку структуру, що унеможливає припинення його безболісно, без порушення інтересів учасників, без руйнування важливих елементів, що в свою чергу може призвести до глобальної кризи.

Іноколи кредитор, даючи в борг, має на меті залучити до боргового рабства. Це підтверджує історія країн третього світу. Потрібно чітко визначити межі впливу кредитора, не дозволяти йому диктувати свої умови: «Зменшуйте пенсії, зарплати, підніміть ціни на газ, відмовтесь від

науки та освіти, медицини, інакше не отримаєте черговий транш і не зможете оплатити відсотки...». Все це перші ознаки залучення до боргового рабства.

Рабство. Щоб зрозуміти особливості, притаманні лідерам, потрібно, перш за все, зрозуміти особливості, що стоять на іншому кінці полюсу, а це рабство. Наявність рабства в суспільстві нівелює усі здобутки інституту лідерства і є гальмом розвитку є причиною не лише економічного занепаду, а й першопричиною усіх бунтів та революцій. Рабство – це крайня форма виокремлення людини з його середовища, з усіх соціальних відносин, які роблять його особистістю [12]. Девід Гребер в своїй книзі «Борг: перші 5000 років історії» говорить: «Іншими словами, раб – це мрець у прямому сенсі цього слова» [9]. Єгипетський соціолог Алі Абд аль-Вахід Вафі дійшов до висновку, що у всі історичні епохи існують одні й ті самі методи перетворення людини в раба. Це може бути взяття в полон на війні, викрадення, як компенсація за шкоду чи за борги, продаж у рабство іншими або самого себе.

Навернення в рабство може мотивуватися тим, що якщо цього не зробити, то це загрожує життю, і раб зобов'язаний життям своєму хазяїну. Але ті, хто потрапляли в рабство, вважалися мертвими і вже не могли розпоряджатися своїм майном, більше того, вони втрачали свої борги. В римському праві, якщо римський солдат був захоплений у полон, він вважався мертвим і його сім'я отримувала спадок. Якщо ж він якимось чином виходив на свободу, чи то шляхом втечі, чи викупом, йому потрібно було починати все спочатку, включаючи те, що знову одружуватися на жінці, яка була тепер вдовою. Раб не може бути особистістю, проявляти творчість, мати власне майно та свободу вибору, він має бути відокремленим від свого звичного середовища та соціального стану [9].

1 лютого 1865 року Авраам Лінкольн підписав резолюцію відміни рабства. З цього часу ця дата відзначається в США як Національний день свободи. Щоб цього досягти, потрібно було пройти нелегкий шлях переосмислення, відмовитись від особистої вигоди та відкинути старі догми, вироблені століттями. Існують приклади, коли колишнім рабам вдавалося вирватися з цього ганебного стану, вони ставали письменниками, громадськими діячами, такі, як: Фредерік Дуглас, Олауда Еквіано, Гарріет Джейкобс та Букер Вашингтон. Їм притаманний великий життєвий потенціал, бажання досягти вищого, саморозвиток, що й дало можливість отримати свободу, їхню поведінку в цій ситуації можна назвати поведінкою лідера.

Олауда Еквіано в юності довгий час був рабом на судні, був викрадений родичами та проданий в рабство в інше поселення. Пізніше його купив офіцер британського флоту, що пообіцяв відпустити його за викуп, але не дотримався обіцянки і продав іншому хазяїну. Ці торговці залучали Еквіано до свого бізнесу та навчали грамоті, що дало змогу йому заробити чесним шляхом викуп – 40 фунтів та отримати свободу. Його книга «Захоплююча повість життя Олаудаха Еквіано, або Густава Вази, африканця», що була опублікована в 1789 р., спричинила великий резонанс у всьому світі та була перевидана багато разів. Після викупу Еквіано став вільною людиною, сам міг розпоряджатися своїм життям. Він, навіть придбав собі декілька рабів, щоб відчувти в собі хазяїна, бо напевне ще відчував у собі раба; дуже важко позбутися рабської психології після довгих років рабства. Однак, судячи з усього, це не допомогло. Виходом стало написання книги. Лише творча робота та зосередженість на головному в житті дало змогу вийти з рабства, позбутися раба в самому собі.

Отже, такі приклади говорять про те, що залучення до рабства відбувається не лише фізично, а й духовно і, щоб не опинитися в рабстві, потрібно мати волю лідера. Спроби залучити до рабства лідера можуть закінчитись сумно для рабовласника, оскільки це загрожує «повстанням Спартака». Виходом із рабства не завжди може бути метод Мойсея, «блукання по пустелі», існують й інші більш цивілізовані способи.

Секрет Мойсея. Ми підійшли до того розуміння, що шлях до лідерства є не простим. Він проходить через невизначеності, ірраціональну логіку та поміж суперечностей. Ця проста істина навряд чи коли-небудь буде сприйнята натовпом, адже для цього потрібне певне розумове напруження і розуміння того, що правильний шлях не є найкоротшим. Скоріше, такий шлях завжди є ламаною лінією, що в античності називали - *via longisima* (найдовша дорога), з її неочікуваними поворотами та несподіваними результатами. Пройти таким шляхом зовсім не легко. Зрештою, пряма дорога більше пасує дурням і простакам. Петро Успенський [13] в своїй книзі описує легенду про Мойсея, що відкриває один із таких аспектів, показує складність становлення лідера:

Весь світ був приголомшений і підкорений дивом Виходу. Ім'я Мойсея було у всіх на устах. Звістка про велике диво дійшла і мудрого царя Аравії. Цар викликав до себе свого найкращого живописця і наказав йому вирушити до Мойсея, написати його портрет і привезти цей портрет йому. Коли живописець повернувся, цар зібрав усіх своїх мудреців, навчених у науці фізіономіки, і попросив їх визначити за портретом характер Мойсея, його особливості, схильності, звички та джерело його таємничої сили.

- Царю, - відповіли мудреці, - це портрет людини жорстокої, пихатої, жадібної, одержимої бажанням влади та всіма існуючими у світі пороками.

Їхні слова викликали у царя обурення.

- Як це можливо? - вигукнув він. - Як можливо, щоб людина, чий чудові діяння лунають по всьому світу, виявилася такою?

Між живописцем та мудрецями почалася суперечка. Художник запевняв, що портрет Мойсея написаний ним абсолютно точно, а мудреці наполягали на тому, що характер Мойсея був визначений ними, згідно з портретом, безпомилково. Мудрий цар Аравії вирішив тоді перевірити, хто із опонентів має рацію, і сам вирушив до табору ізраїльтян.

З першого погляду цар переконався, що обличчя Мойсея було зображено живописцем точно. Увійшовши до намету людини Божої, цар схилив коліна, вклонився до землі і розповів Мойсеєві про суперечку між художником та мудрецями. «Спочатку, поки я не бачив твого обличчя, - говорив цар, - я думав, що художник погано зобразив тебе, тому що мої мудреці - люди дуже досвідчені в науці фізіономіки. Тепер я переконаний, що вони зовсім негідні люди, і їхня мудрість марна і порожня».

«Це не так, - відповів Мойсей. - і художник, і фізіономісти - вельми вправні люди; обидві сторони мають рацію. Нехай буде тобі відомо, що всі вади, про які говорили мудреці, дійсно були дані мені природою, мабуть, навіть ще більшою мірою, ніж вони побачили на портреті. Але я боровся зі своїми пороками, напруженими зусиллями волі поступово долаючи і пригнічуючи їх у собі, поки все протилежне їм не стало моєю другою натурою. І в цьому полягає моя найбільша гордість [13].

З цього унікального тексту ми бачимо, що для того, щоб стати лідером свого часу Мойсей був змушений боротися зі своїми пороками, це виробило в ньому силу і волю, він

виробив у собі другу натуру, що була протилежна даній від природи. Нехай ця проста істина стане прикладом для наслідування кожним. Це лідерство можна назвати вимушеним, бо тут немає вибору – ти або стаєш лідером, або будеш знищений своїми ж пороками. Викликає захват і поведінка царя Аравії який, щоб дізнатися істину, не пошкодував сил і сам вирушив у дорогу. В результаті він отримав неоціненний досвід та метод. Мойсей оцінив перемогу над самим собою найбільшим досягненням у житті і в цьому він надзвичайно правий.

Символи трансформації. Психотерапевт і дослідник Карл Густав Юнг [14] довгий час вивчав сни різних людей, що проживали в різних країнах і на різних континентах. Він з подивом виявив ідентичність символів, що приходили в снах і фантазіях абсолютно різних людей і були аналогічними символам релігії античності, символам, що зустрічались у фольклорі різних народів, в езотеричних символах і казках. Це не могло бути випадковим збігом і він вирішив, що існує таке явище, яке він назвав «колективним несвідомим». Він вважав, що ці символи приносили нову життєву силу і енергію цим людям. Він назвав їх «символами трансформації», щоб підкреслити можливість їх існування в різноманітних формах як у культурі, так і у підсвідомості самої людини, і які в кожному епоху набували нового смислу та забарвлення.

Юнг писав: «Після довгого і ретельного порівняння та аналізу цих продуктів несвідомого я прийшов до постулату "колективного несвідомого" - джерела енергії та осяяння в глибинах людської психи, який діяв у людині і через людину з ранніх періодів, про які ми маємо відомості» [14]. Своє дослідження він присвятив аналізу формування символів протягом довгого періоду існування людства в той же час порівнюючи їх із записами снів та видінь європейців. Саме завдяки таким дослідженням гіпотеза

колективного несвідомого – активності людської психіки, що сприяла духовному розвитку могла б отримати наукове обґрунтування.

Одним з прикладів існування колективного несвідомого є феномен схожості міфів про створення світу у різних народів, що в історичний період не могли мати прямого контакту чи культурного впливу. Так, міф про потоп зустрічається як у європейських народів у Біблії, так і у народів майя, що проживали на іншому континенті. Прямий вплив між цими цивілізаціями, розділеними океаном та часовими рамками повністю неможливий. Обидва варіанти дуже схожі, навіть в окремих деталях. Так згідно Біблії Ной збудував великий човен, на який взяв своїх родичів та тварин «усіх тварей по парі», щоб ті після закінчення потопу могли спарюватись і відродити всю фауну. Після закінчення потопу існує деталь, яка повторюється в багатьох міфах, а саме: всі хто врятувалися організовували п'янку. Ця деталь не може бути випадковою, однак цей феномен не можна пояснити якимось чином раціонально. З точки зору Юнга цей феномен можна пояснити, як результат існування колективного несвідомого. Виявити колективне несвідоме можна аналізуючи той психологічний матеріал, що присутній у давніх записах, трактатах вчених, релігійній традиції чи інший, як наприклад записи алхіміків, що ретельно велись протягом кількох століть. Поняття, які словами могли бути виражені недосконало, або взагалі неможливо було виразити, алхіміки часто подавали у вигляді образів на гравюрах та малюнках. Ці образи були більш зрозумілою концепцією ніж ті, що були описані в громіздких філософських трактатах і могли бути проаналізовані з наукової точки зору. Цей безцінний матеріал давав простір для порівняння з культурними символами різних епох і сам по собі ніс певне

психологічно-сміслові навантаження. Між такими образами і тими, що спонтанно продукувались різними людьми в снах була чітка подібність по формі і по змісту.

Ці ідеї Юнга, що поєднували такі різні речі, як психіка, алхімія та міфологія викликали живу критику в наукових колах. Його звинувачували у недоступності або певної випадковості досліджень об'єктом яких є сновидіння. Юнг зауважував, що ці ідеї мають суто практичний характер і витікають з безпосереднього спостереження над людьми. «Але будь-хто, хто дійсно знає людську психу, погодиться зі мною, коли я скажу, що вона є однією з найтемніших і найтаємничіших областей нашого життєвого досвіду. Нескінченне пізнання у цьому напрямі. У моїй практиці навряд чи був хоч один день, коли б я не зіткнувся з чимось новим і несподіваним. Хоча мої дослідження – це не банальності, що лежать на поверхні життя, вони легко доступні кожному психотерапевту, який працює в цій спеціальній галузі. І щонайменш абсурдно, що незнання фактів, про які я маю говорити, може обернутися звинуваченням проти мене» [14].

В основі концепції лежить діалектичне протиріччя, дискусія, що точиться між свідомим і несвідомим і її завершення є повернення цілісності. Але такий шлях до цілісності сповнений несподіваними і химерними поворотами. Такий зигзагоподібний «*via longissima*» шлях, може привести до консенсусу лише в тому випадку, коли буде побудоване нове мислення, в основі якого лежить практична філософія життя в класичному розумінні.

Такий процес переслідує власну мету, часто прихований від свідомості людини і є незалежним від зовнішніх факторів, що її оточують. Це в певній мірі виправдовує такі явища, як «підвішеність» - затримка розвитку, аутизм чи «втеча від життя». Вихід з цього

становища – повернення цілісності є результатом значної роботи результатом якої може бути певне перетворення духу, що було описане Ф. Ніцше [15]. Спочатку дух стає верблюдом і тягне все важке, намагається зайти в найглибшу пустелю. Там він перетворюється на лева, який відкидає всі цінності, говорить «ні», є бунтарем. Та кінцевим етапом є дух-дитина, що є творцем і одночасно самозамкнутим циклом, основою всіх перетворень. Ніцше назвав метою сучасної людини саме такий процес, що призводить до виникнення «надлюдини» - кінцевої мети і сподівань. Тому хто вважає такі міркування занадто складними можна на противагу навести «раціоналістично-елементалістську» концепцію в основі якої лежить уявлення де ліва рука не знає про те, що робить права. Було б занадто простим вважати релігію результатом якогось виховного процесу суспільства, необхідність якого продиктована потребою формування етично-моральних цінностей. Скоріше, це наслідок внутрішньої дискусії між внутрішнім і зовнішнім, між свідомим і несвідомим у розумінні Юнга, дискусії, що точиться в самій людині і є невід'ємною від її природи. Всі релігії ніколи не вкладалися в раціоналістичні схеми. Сама суть переказів досить ірраціональна. Ми можемо поставити питання, як може одиниця бути рівна трьом чи як дівка може стати матір'ю? На ці питання не можна дати відповіді з точки зору логіки, можна лише адаптувати ці питання до термінів сучасності.

Сам Юнг аналізував власні сні і одного разу отримав результат, який змінив його погляди. Це був сон, який він характеризує, як такий, що мав колективний зміст (колективне несвідоме) та мав багатий символічний матеріал.

Я був у незнайомому двоповерховому будинку. Це був "мій будинок". Я перебував на другому поверсі, у вітальні, обставлений

витонченими старовинними меблями стилю рококо. На стінах висіло кілька чудових старих картин. Здивувавшись оздобленню свого будинку, я подумав: «Оце, так!», але потім раптом збагнув, що не знаю, як виглядає нижній поверх. Я спустився сходами і виявив, що на нижньому поверсі зібрані значно старіші речі; судячи з усього, ця частина будинку сягала п'ятнадцятого чи шістнадцятого століття. Обстановка була середньовічна, підлога була викладена червоною цеглою. Навколо панувала напівтемрява. Переходячи з однієї кімнати в іншу, я думав: "Зараз я обстежую всі приміщення цього будинку". Підійшовши до важких дверей, я відчинив їх і виявив кам'яні сходи, що вели вниз, у льох. Спустившись по ній, я опинився в приміщенні з гарними склепіннями, яке здалося мені неймовірно давнім. Досліджуючи стіни, я виявив серед звичайних кам'яних блоків кілька шарів цегли, а також цегляні вкраплення у вапняному розчині. Я відразу ж зрозумів, що стіни датуються римською епохою. Мій інтерес надзвичайно зріс. Уважно оглянувши підлогу, я переконався, що вона викладена кам'яними плитами. В одній із плит я знайшов кільце. Варто мені було потягнути за кільце, як плита відійшла, і моєму погляду відкрилися ще одні вузькі кам'яні сходи, які вели кудись далеко вниз. Я знову спустився і ввійшов у низьку печеру. Підлога була вкрита густим шаром пилу, в якому валялися кістки та глиняні черепки, що нагадували залишки якоїсь первісної культури. Я виявив два людські черепи, явно дуже старі, що наполовину розпалися. Після цього я прокинувся [14].

Цей сон про будинок спровокував інтерес до минулого, так що, повернувшись до Цюріха, Юнг серйозно поринув у вивчення археології, міфології та порівняльної релігії, і більшу частину 1910 року провів, збираючи матеріал для майбутньої книги. По мірі того, як накопичувався і дозрівав матеріал і писалися нариси, Юнг все очевидніше усвідомлював, що розум, як і тіло, на

додаток до індивідуальних рис, несе в собі колективні змісти, які, «властиві не тільки одному, але одночасно багатьом індивідам, отже суспільству, народу, чи всьому людству». Такий зміст потрібно враховувати. Символи трансформації можна виокремити в тій культурі, яку ми аналізуємо і вони можуть дати пояснення багатьом незрозумілим явищам. Для тих культур, в яких існує динаміка економічного розвитку, науки відбувається трансформація свідомості, а з нею і символів, що є її відображенням. І навпаки – занепад і деградація викликають відповідні символи, відбувається трансформація цих символів, ми бачимо розквіт і занепад теми лідерства в них. Це не досить популярна гіпотеза для сучасних дослідників, але все це можна легко побачити досліджуючи твори мистецтва. Таким чином, тема лідерства вже стала темою мистецтва, що є, як вважає П. Успенський [13], однією із складових людського пізнання.

Істинне лідерство. Ми можемо поставити питання про те, чому в багатьох випадках люди чи країни, досягши значних успіхів, ставши лідерами, на вершині свого успіху зазнавали краху? Існує багато версій і причин розпаду великого конгломерату під назвою Радянський Союз. Детальний розгляд цього явища розкриває цілий ряд істотних причин. Це і невміння перейти на нові економічні рейки, чи ідеологічний тиск та шахрайство керівництва, чи то значний розмах корупції і тиск бюрократії. Старші покоління пам'ятають ті часи, але не хочуть відкрито про це говорити. В середині 80-х Союз був на вершині успіху; зайнятість населення, гідні умови праці, можливість відпочинку забезпечували громадянам, наче б то життям в достатку, і не було жодного приводу сподіватися на крах. Однак, багато далекоглядних громадян були стурбовані. Лише небагатьом вдалося виїхати з країни, дехто створював націоналістичні громадські організації, що

переслідувались владою. Що ж стало головною причиною розпаду краху цієї імперії? На це можна дати відповідь – відсутність у суспільстві справжнього лідерства.

Робін Шарма [16] в книзі «Монах, який продав свій «Феррарі» описує випадок, що трапився з видуманим персонажем – адвокатом Джуліаном. Той працював в дуже престижній компанії і мав добрий статок, отримував зарплатню, що дозволяла йому купити дорогий автомобіль, мати власну садибу з кількох будинків та інші блага цивілізації. Однак, робота так вимотувала його, що він розвівся з дружиною, став пиячити, але це не допомогло зняти стрес, що доводив його до бійок, знайомі відвернулися від нього. Він у свої 50 років мав вигляд 70-літнього. Одного разу, під час ведення справи в суді, він просто впав і його забрала швидка, у нього стався інсульт. Після цього випадку Джуліан вирішив виїхати, бо у нього не було вибору – або померти або покинути те середовище, що руйнувало його організм. «Перед від'їздом Джуліан усіх здивував, продавши свій особняк, літак та власний острів. Але найнесподіванішим був його останній вчинок: Джуліан продав свій «Феррарі», який він так любив» [16]. Після цього його ніхто не бачив. Пройшло десять років і Пітер знову побачив свого товариша, але той змінився, так, що його було важко впізнати. Джуліан був у червоному вбранні тибетського монаха, мав здоровий вигляд і посміхався, говорити з ним було приємно. Виявилось, що Джуліан, покінчивши з тими речами, що прив'язували його, відправився на Схід. Там, у горах, він знайшов общину монахів, які відкрили йому секрети успіху істинного лідерства. Вони навчили його восьми принципам, що давали розуміння того, яким чином функціонує суспільство та те, як управляти собою, щоб досягти успіху. «Не хвилюйся, — відповів мудрець, — перебуваючи з нами серед цих величних гір, ти відкриєш

для себе унікальну систему принципів справжнього лідерства. Ми передамо тобі формулу, за допомогою якої будь-який підприємець зможе докорінно змінити стиль роботи своєї компанії та підняти її до неможливих раніше висот процвітання. Ми також навчимо тебе вічним істинам особистого лідерства, які допоможуть тобі знову набутися сенсу життя і почати жити зовсім по-новому. Небагато людей у цьому світі здобувають честь пізнати мудрість лідерства, яку тобі належить знайти. Водночас надзвичайно важливо, щоб вона стала доступною кожному» [16]. Ці принципи істинного лідерства досить потужні. Вони дають змогу відкрити потенціал людини, що схований у глибині самої свідомості. При правильному використанні, відкривають нові можливості для ведення справи, дають свободу вибору і відчуття задоволення життям. В країнах, де ці принципи були б використані владою та чиновниками, відбувався б неухильний ріст економіки, добробуту громадян. Ці принципи є загальнодоступними кожному, вони не були великим секретом, але їх правильне розуміння вимагало часу, постійного тренування, що повинно бути доведене до статусу ритуалу. Тільки тоді, коли кожен з чиновників щоденно буде здійснювати такий ритуал, ми можемо говорити про економічний прогрес, з відсталої країни може перетворитися на одного із економічних лідерів. «Будь-яка невдача — у світі бізнесу чи особистому житті — бере свій початок у недоліках системи лідерства. Якщо керівники не мають належних умінь і знань, компанії не можуть працювати з максимальною віддачею. Коли співробітники не відчувають керівного начала у своєму житті, вони перестають працювати на повну силу своїх здібностей. Йог Раман також розповів, що хоч і живе пустельником, проте добре обізнаний про те, що він назвав «кризою лідерства» у нашому світі. Він сказав, що знає, як вирішити цю проблему» [16]. Отже, бачимо, що

Р.Шарма прямо поєднує лідерство з економічним успіхом. Він вбачає в цьому головний аспект економічного розвитку всіх країн і зосереджується на лідерстві окремих особистостей, що мають вагу в суспільстві.

Стратегія і тактика. В багатьох фільмах і книгах подають те, як відбувалися події минулого – війни, конфлікти, збройні повстання. З усіх цих історій можна зробити такий висновок, що не завжди видима сила має перевагу. Дуже часто вміння вести війну – правильна розстановка сил, гнучка тактика, чітко вироблена стратегія може дати перевагу війську менш сильному, а не вірні передумови, не вірне бачення звести нанівець, зменшити успіх операції. Виграшна стратегія напряму залежить від вміння лідера організувати військо. Для цього потрібно вірно перерозподілити навантаження на окремі частини, правильно розмістити ресурс. Але насправді цього замало. Насправді, істинне лідерство в цьому сенсі більше полягає не у функціях менеджера, які інколи бере на себе керівник, що претендує бути лідером. У великій мірі, і це підтверджено рядом фактів, перемога залежить від уміння передбачити дій противника, щоб знайти способи протидії його ймовірній агресії. Сучасні методи ведення бізнесу багато запозичили із методів ведення війни, сюди можна віднести терміни, що використовуються такі, як «стратегія компанії», «вивчення ринку» - розвідка, тактика «захоплення ринку». Спортивні ігри, в основі яких лежить протиборство, дуже нагадують війну. Р. Шарма показує, що найбільшого успіху досягли ті спортсмени, що крім основних фізичних тренувань, виконували ще тренування думкою [16]. Він розповідає про Джуліана, що став монахом і довгий час перебував у горах. Він міг грати в гольф тільки подумки, але така уявна гра дала змогу йому через 10 років не втратити

майстерності, він виграв гру з одного удару влучивши м'ячем в лунку.

Дуже цікаві приклади можна навести із культового серіалу «Зоряний крейсер Галактика», що виходив з 2004 року. В ньому розповідається про війну людей з сайлонами – кіборгами, що були створені людьми і повстали. Це була війна без компромісів, на повне винищення, хто кого. В розпорядженні сайлонів були всі знання людства – математика, філософія, технології, вони досконало знали анатомію людей, психологію. Вони могли передавати інформацію на далекі відстані, окремі керувалися штучним інтелектом, що міг відтворювати власну структуру. Але, найбільшої переваги сайлони досягли, створивши андроїдів – кілька моделей, що були майже абсолютними копіями людей і могли бути відтворені, тиражувались. Ці копії використовувались для розвідки, вони перебували серед людей на флоті, в командуванні, і ніхто про це не знав; та й самі сайлони розвідники про це не знали, бо працювали по певному алгоритму, що забороняв виявляти себе. В таких умовах виграти було не можливо, перевага супротивника була занадто великою. Однак, Адама - командир зоряного крейсера, все ж знайшов спосіб протистояти такій підступній, але занадто лінійній тактиці. Він підозрював, що його перший заступник є сайлоном, але не виявляв цього. На засіданні командування він розробив план, де противника мали заманити у пастку. Звісно, цей план був переданий сайлонам і ті виробили зустрічну тактику, де вже люди попадали в пастку. Однак, Адама підніс сюрприз – у вирішальний момент, наказав відступити і вступили в бій приховані сили, що ніким не були враховані. Це дало змогу людям отримати перемогу у цій битві. З цього епізоду стає зрозуміло, що передбачення, вміння оцінити логіку супротивника зіграли вирішальну роль. Капітан Адама в

цьому серіалі зразок істинного лідера, що зміг врятувати флот, отримав хоч і не значну, але суттєву перемогу. Цікавий наступний діалог Адама з його першим заступником. Той, спантелечений неочікуваною поразкою, його алгоритм не може сприйняти це, але він не усвідомлює хто він насправді. Коли все виявилось перший заступник питає «чому ж його не було нейтралізовано раніше?». Адама на це відповідає: «Якби я відсторонив тебе раніше, то позбувся б дуже цінного помічника... адже ти зроблений так, щоб досконало відігравати свою роль...». Без сумніву, сайлони робили все занадто досконало, їхні алгоритми працювали лінійно і прямолінійно, в них не було місця для випадковостей, ірраціональності, це їх і підвело.

Чотири шляхи пізнання. П. Успенський в книзі «Нова модель Всесвіту» писав, що в наш час люди мають чотири шляхи до пізнання світу, чотири форми для його розуміння. Це релігія, філософія, наука та мистецтво; вони вже давно розійшлися один з одним [13]. Сам факт такого розбіжності вказує на їхню віддаленість від первісного джерела. У стародавньому Єгипті, в Греції, в Індії був час, коли всі чотири шляхи становили одне ціле. Якщо ми спробуємо з'ясувати зміст чотирьох шляхів духовного життя людства, то відразу побачимо, що вони розпадаються на дві категорії: філософія та наука – це інтелектуальні шляхи, а релігія та мистецтво – шляхи емоційні. Крім того, кожен із шляхів відповідає певному інтелектуальному або емоційному типу людини. Зрозуміло, що багато хто запротестує проти твердження про те, що релігія, філософія, наука і мистецтво є спорідненими, рівноцінними і однаково недосконалими шляхами здобуття істини. Релігійній людині ця думка здасться неповагою до релігії; вченому образливою для науки; художник побачить у ній насмішку над мистецтвом; а

філософ знайде її наївною, заснованою на нерозумінні того, що таке філософія [13]. Спробуємо знайти консенсус і вирішити це питання.

Релігія ґрунтується на Одкровенні, що виникає безпосередньо з вищої свідомості або від вищих сил. Немає релігії без ідеї Одкровення. У релігії завжди існує щось недоступне пізнанню звичайним розумом та звичайним мисленням. Тому ніякі зусилля щодо створення інтелектуальними методами нової релігії штучного, синтетичного характеру ні до чого не приводили і ні до чого призвести не можуть. Результатом стає не релігія, а погана філософія. Те, що дано в Одкровенні, має перевершувати будь-яке інше знання. І коли ми виявляємо, що релігія на сотні і навіть на тисячі років відстає від науки та філософії, то ми приходимо до висновку, що перед нами не релігія, а псевдо-релігія те, що колись було чи могло бути релігією. На жаль, всі релігії, відомі нам у своїй церковній формі, є «псевдо-релігією» [13].

Філософія ґрунтується на роздумі, логіці, думці, на синтезі того, що ми знаємо, на аналізі того, чого ми не знаємо. Межі філософії повинні охоплювати повний зміст науки, релігії та мистецтва. Але де знайти таку філософію? Все, що нам відомо в даний час під ім'ям філософії, є не філософією, а «критична література», белетристика або набір особистих думок окремих авторів, що в більшості випадків суперечать особистим думкам інших авторів. Філософія перетворилася на самодостатню діалектику, оточену непрохідним бар'єром термінології, яка незрозуміла для непосвячених, і вирішує всі світові проблеми без будь-яких доказів своїх пояснень, без того, щоб зробити їх зрозумілими простим смертним [13].

Наука ґрунтується на досвіді та спостереженні. Вона не повинна чогось боятися, не повинна мати жодних догм, не повинна створювати для себе жодних табу. Однак сучасна наука різко відігнула себе від релігії, містики та від інших незрозумілих явищ; цим вона встановила певну заборону і тому стала випадковим і ненадійним інструментом мислення. Наявність цієї заборони змушує її заплющувати очі цілу серію незрозумілих феноменів, позбавляє її цілісності та єдності. В результаті, за словами тургеневського Базарова «є науки, як є ремесла, а наука взагалі не існує зовсім» [13].

Мистецтво ґрунтується на емоційному розумінні, на почутті невідомого, чогось такого, що лежить по той бік видимого та відчутного, на переживанні творчої сили, здібності перебудовувати у видимі чи відчутні форми властиві художнику відчуття, почуття, враження та настрої; особливо ж воно засноване на певному скороминущому почутті, яке, по суті, є переживання гармонійного взаємозв'язку та єдності всього, на почутті «душі» предметів та явищ. Подібно до науки і філософії, мистецтво - це певний шлях пізнання. Творячи, художник дізнається багато такого, чого не знав раніше. Але те мистецтво, яке не веде до сфери невідомого і не приносить нового знання, лише пародія на мистецтво; а ще частіше воно не доходить і до цього рівня, виступаючи у ролі комерційного замовлення чи реклами [13].

Псевдо-релігія, псевдо-філософія, псевдонаука та псевдомистецтво – ось практично і все, що ми знаємо. Ми вигодувані на заміниках, на маргарині у всіх його видах та формах. Дуже мало хто з нас знайомий зі смаком справжніх речей. Різноманітні ідеї і знання також приходять до людей у формі «псевдо-знань». Причина цього полягає в різних рівнях самих людей. Більшість людей здатне сприйняти істину лише у формі брехні. Але в

той час, як багато хто з них задовольняється брехнею, деякі починають шукати далі і можуть дійти істини, що виявляє в них істинне лідерство [13].

Нам важко зрозуміти, що ми оточені спотвореннями та підмінами, що, крім спотворень та підмін, ззовні ми не можемо отримати нічого. Нам важко зрозуміти це, бо головна тенденція сучасної думки полягає в тому, що явища розглядаються спочатку у грубій, спрощеній і сильно спотвореній формі. Ми звикли сприймати будь-яку ідею, будь-яке явище як щось, що є спочатку у примітивній формі, у формі найпростішого пристосування до органічних умов, у формі грубих диких інстинктів, страху, бажання чи пам'яті про щось ще більш елементарне і примітивне, тваринне, рослинне, зародкове; потім це явище поступово розвивається, стає більш витонченим і ускладненим, залучає різні сторони життя і, таким чином, наближається до ідеальної форми [13].

Застосуємо принцип «зигзагу», шляху *via longisima* до наведених вище тверджень, щоб створити прямо протилежний напрямок думки: величезна кількість наших ідей є не продуктом еволюції, а продуктом виродження думок, що колись існували в більш досконалих формах. Для сучасного способу мислення все це – повне безглуздя. Ми настільки впевнені в тому, що саме ми - найвищий продукт еволюції, що ми всі знаємо, що на цій землі немає і не може бути якогось значного явища, яке не було б досі нам відоме, нами визнано чи відкрито, що нам нелегко навіть визнати логічну допустимість такої ідеї [13].

Неможливо вважати нашу цивілізацію, нашу культуру єдиним у своєму роді, найвищим досягненням, її слід розглядати лише як одну з безлічі культур, що змінюють одна одну. Більше того, всі ці культури, кожна

по-своєму, спотворювали початкові ідеї, що були закладені в їх основі і не змогли пробитися до першоджерела [13].

Якщо ми спробуємо побачити чи уявити життя людської раси у вигяді хвиль, що піднімаються і спадають, ми прийдемо до питання про початок і походження людини, про початок і походження цих хвиль культури, що піднімаються і падають, про початок і походження людської раси [13]. Зміна таких культур відбувалася періодично і той час, що припадає на їх зміну інколи називають осьовим часом.

Принцип осьового часу. Ідея осьового часу чітко висловлена в багатьох роботах філософів, таких як Г.Гегель [17] та К. Ясперс [18]. Під ним розуміють певний період в історії, відносно якого робиться відлік часу в тому сенсі, що він є поворотним, є віссю історії. Так Гегель говорив, що увесь історичний процес рухається до Христа і йде від нього. Поява Сина Божого є віссю. Природним підтвердженням цього положення є сучасне літочислення, в основі якого лежить християнська структура світової історії [17; 18].

К. Ясперс вважає, що християнська віра є лише одним із аспектів і не є вірою всього людства. Він вважає, що така вісь все ж існує і може бути знайдена, як емпіричний факт, що був би значимим для всіх людей. Цю вісь він проводить між 800 і 200 р. до н. е. Тоді, коли відбувся найбільш значимий поворот в історії, виникли основні філософські напрямки та основні світові релігії. Період осьового часу описує також Девід Гребер [9], де він визначає його, як період виникнення грошей (один із символів трансформації), відбулося розгортання нового типу континентальних воєн та розвиток торгівлі, виникнення нових держав. Цей час заклав напрямок розвитку людства на тисячоліття і є періодом значного

повороту як у свідомості, так і у формуванні нових напрямків розвитку цивілізації.

Період осьового часу лідер повинен оцінити по-своєму. Це час, коли треба вміти діяти, побачити майбутні великі зміни і скористатися цим. Такий осьовий час настає в житті кожної людини і визначає майбутнє на кілька років вперед. Кожна мить неоціненна, це шанс виграти, якщо зробити правильний вибір, чи програти від бездіяльності. Це час невизначеності, коли в складних умовах потрібно приймати рішення. Лідер визначає свій момент осьового часу сам, момент коли треба діяти рішуче. Щоб змінити своє становище, потрібно відкинути старі догми і принципи.

Перехід до нової моделі. Більшість сучасної історії планети є історією експансії живої природи, де люди приділяли мало уваги своєму впливу на довкілля. На планеті завжди вистачало землі, дерев, води, риби та вугілля. Ціллю було те, як краще приборкати природу та скористатися її ресурсами, які здавались нескінченними.

Філіп Котлер у своїй книзі «Кінець капіталізму» [19] однією з причин майбутнього краху світової економіки та капіталізму вбачає у безконтрольному використанні природних ресурсів. Адже, для виробництва потрібна електроенергія, паливо, родючі землі, ресурси яких є обмеженими та не забруднена екологічна система, що не буде впливати згубно на здоров'я. Він прогнозує майбутні події: розповсюдившись по найвіддаленіших куточках планети, люди осушували заболочені території, знищували ліс та спустошували луки, щоб вирощувати на них зернові культури. Для збільшення врожайності, а також для захисту від комах та хвороб використовувалися різні пестициди, такі як ДДТ. Виникли такі явища, як «пиловий котел», після застосування екстенсивних способів ведення

господарства наступала засуха, що знищувала все протягом багатьох десятиліть. Промисловість це не зупинило і експансія продовжувалась – забруднювались моря та океани, де буде продовжуватись видобуток нафти, потепління відсуне льоди далеко на північ, що в майбутньому знищить тваринний світ та змінить клімат планети – збільшиться рівень океану. Все це призведе до втрати від 20 до 50 % всіх організмів планети [19].

Найближчим часом будуть закриті всі теплові електростанції і на кожному з них буде побудовано чотири атомні, щоб покрити енергетичні затрати промисловості. Близько 10 держав, серед яких Тайвань, Китай, та Південна Корея, стануть найбільшими експортерами електроенергії виробленої на атомних станціях. Це в деякій мірі вирішить енергетичну проблему і замінить вугільну промисловість атомною, але виникнуть нові проблеми, пов'язані з безпекою стацій та утилізацією радіоактивних відходів. Вироблена ще в 70-х роках ХХ століття модель розвитку «Світ-3» (World-3) змогла передбачити катастрофу, але не змогла зупинити її. Ця модель стає все більш актуальною [19]. Хоча час було втрачено, перейти до моделі розвитку «Світ-3» ще не зовсім пізно. Що нас очікує? Можливо, Світ розподілиться по способах виробництва і буде нагадувати концентричну схему, де центр буде утворювати найбільш розвинені держави, а периферія – буде слугувати сировинною базою. Це відбувається вже зараз. Відбувається певного виду боротьба за вплив, за інформаційне поле, за ресурси і ринки збуту. Ця боротьба складна і безкомпромісна вона породить нових лідерів з новим баченням і новими цінностями. Можливо справдяться слова Ніцше про «великий полудень» і ми опинимося в новому Світі, де панують нові цінності, зовсім інші, ніж зараз. Нам знадобиться весь наш запас досвіду, сил і розумових

здібностей, щоб вижити в нових умовах. Майбутнє – за лідерством!

Висновки. Отже, ми дослідили і дійшли висновку, що економічний розвиток залежить від багатьох факторів. Це і вплив релігії на свідомість, і математична модель за якою працює соціальна система та найбільше від наявності в суспільстві інституту лідерства. Це і є визначальним фактором від якого залежить все. Розробити вірну математичну модель дуже важко, бо ірраціональність суспільства вносить невизначеність і непередбачуваність. Уряди країн змушені балансувати між вільним ринком і протекціонізмом – це і є вірний шлях, бо вічний пошук вислизаючої рівноваги надає того динамізму, що необхідний для розвитку. За словами Ніцше потрібно мати ще танцівну зірку (частинку хаосу), щоб творити та бути лідером.

Всі ми є частиною історії, економічних відносин, це потрібно враховувати, від цього буде залежати як наш власний добробут, так і добробут країни в якій ми живемо, і від нас буде залежати цей вибір. Людина має право впливати на історію і сама історія впливає на людину. Людина і історія є, за словами К. Ясперса, початковим виміром людського буття. В цьому випадку ситуація відіграє ключову роль, вона є неповторною констеляцією подій, що встановлює унікальність кожної людської долі.

В. А. Гавриш, 2021 – 2023

ЛІТЕРАТУРА

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Эксмо, 2007. — 960 с.
2. Макс Вебер. Протестантская этика и дух капитализма.
3. Аллен Роберт. Глобальная экономическая история: Краткое введение. — М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. — 224 с.

4. Дуглас Адамс. Автостопом по Галактике. Ресторан «У конца Вселенной» / пер. В. И. Генкина, С. В. Силаковой. – Москва: АСТ, 2019. – 317 с.
5. Тим Харфорд. Экономист под прикрытием. - М.: BestBusinessBooks. - 2009. - 264 с.
6. Левитт, Стивен Д.; Дабнер, Стивен Дж Фрикономика. Мнение экономиста-диссидента о неожиданных связях между событиями и явлениями; М.: Вильямс - Москва, 2007. - 288 с.
7. Томаш Седлачек. Экономика добра и зла. В поисках смысла экономики от Гильгамеша до Уолл-стрит, - ООО «Ад Маргинем Пресс», 2016.
8. Петерс Эдгар. Хаос и порядок на рынках капитала. Новый аналитический взгляд на циклы, цены и изменчивость рынка. М., "Мир", 2000.
9. Дэвид Гребер. Долг: первые 5000 лет истории / Пер. с англ. А. Дунаева. М.: AdMarginem Press, 2015. – 528 с.
10. Маркс К. Капитал (I том) // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2 - ое изд. Т. 23. М.: Государственное издательство политической литературы, 1960.
11. Адам Туз. Цена разрушения. Создание и гибель нацистской экономики. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2019. – 970 с.
12. Кевин Бэйлз. Одноразовые люди. Новое рабство в глобальной экономике. — М: Новый хронограф, 2006.
13. Успенский П.Д. Новая модель вселенной. М., ФАИР-ПРЕСС. 2003 г. 555 с.
14. Юнг К. Г. Символы трансформации : [пер. англ.] / Карл Густав Юнг. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. - 731 с.
15. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. Переводы Я.Э. Голосовкера и В.Б. Микушевича М.: Издательская группа «Прогресс», 1994. — 512 с..
16. Робин Шарма. Уроки лидерства от монаха, который продал свой «Феррари». HarperCollins Publishers Ltd.
17. Георг Гегель. Наука логики. В трех томах. Издательство: М.: Мысль, 2020.
18. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. — М.: Политиздат, 1991. — 527 с.
19. Котлер Филип. Конец капитализма? 14 антидотов от болезней рыночной экономики. – М.: ООО «Издательство «Эксмо», 2016.

ПРО АВТОРІВ КНИГИ

Почепцов Віктор Федорович (20.05.1949 – 20.04.2021). Народився в м. Харцизьк, Донецької області. Навчався у Харківському державному університеті на історичному факультеті, який закінчив у 1969 році. Працював у Юрченківській школі Харківської області, Шелестевській, Череповській школі Сумської області. У 1973 р. працював у Першотравневій школі Буринського району. З 1974 р. працював вчителем історії у Домантівській школі Черкаської області. З 1989 р. завідувач краєзнавчого музею в с. Домантове.

Автор багатьох книг та нарисів на історичну тематику.

Гавриш Володимир Анатолійович – нар. 29.06.1970 р. в с. Домантове Золотоніського району Черкаської області. Закінчив Черкаський педагогічний інститут в 1993 р. В 2015 р. отримав диплом спеціаліста з економічної кібернетики в ЧНУ ім. Б. Хмельницького; там же у 2020 р. закінчив магістратуру за спеціальністю фізика, астрономія та інформатика. Працював у Домантівській школі з 1993 р. З

2017 р. працює керівником гуртка інформатики в позашкільному навчальному закладі «Центр дитячої та юнацької творчості м. Черкаси».

ЗМІСТ

Передмова	3
В. Ф. Почепцов. Уроки лідерства	5
1. Бажання, щоб стало дійсністю.....	6
2. Закон загублених намірів.....	9
3. Щоб не трапилось	11
4. Як чинити, щоб перейти до того, яким бути?	15
5. Секрет прекрасних взаємовідносин.....	15
6. Співпереживання.....	20
7. Винагороджуй постійно.....	22
8. Похвала.....	23
9. Зосередься на гідному.....	25
10. Модель часу для перспективного керівника.....	25
11. Закон запланованої зневаги.....	26
12. Самодисципліна.....	30
13. Регулярне нагадування.....	30
14. Шлюб.....	28
15. Радість батьківства.....	32
16. Поради батькам дошкільнят.....	34
17. Самоуправління.....	40
18. Обновлення.....	40
19. Урок основного знання.....	41
20. Фізкультура.....	41
21. Людина, як дім.....	42
22. Справжній успіх	42
23. Бачиш те, що бачать всі.....	43
24. Поєднуй лідерство із спадком	44
25. Переможці і переможені	46
26. Не забувай досвід минулого	50
27. Не залишай без надії	56
28. Майте волю до перемоги.. ..	57
29. Питання і відповіді	58
30. Творче самопочуття	60
31. Витримка	61
32. Захоплення	61
33. Лідерство на грані	63

34. Бізнес – мораль - маркетинг.....	65
35. Політика.....	69
36. Свобода, рівність, братерство.....	72
37. Не знання не звільняє від відповідальності.....	74
38. Втрачене покоління.....	75
39. Істина та управління.....	76
40. Тут мій скарб, тут моє серце.....	80
41. Невербальна комунікативність.....	81
42. Есенціалізм.....	85
43. Час озирнутися.....	100
44. Література.....	104

В. А. Гавриш. Економічне лідерство, незалежність та проблеми вибору 107

1. Економічне лідерство	109
2. Вибір	111
3. Економічна незалежність	113
4. Наука «всього».....	113
5. Математика ірраціонального.....	117
6. Фазова траєкторія.....	120
7. Борг.....	121
8. Рабство.....	124
9. Секрет Мойсея	126
10. Символи трансформації	128
11. Істинне лідерство	133
12. Стратегія і тактика	136
13. Чотири шляхи пізнання	138
14. Принцип осьового часу.....	142
15. Перехід до нової моделі	143
16. Висновки.....	145
17. Література.....	145

Про авторів книги147

Зміст.....148

